

AZ ÖRDÖG VAN ODAKINT

Mező Gábor

Nálunk nem a postás,
hanem a jóbarát csengetett
kétszer, gyorsan egymás
után, hogy jelezze, nem
az ÁVH-tól jött. Milyen
lehetett így élni? Ki élheti
túl ezt romlatlanul, tisztán,
egyenes gerinccel? Csoda,
hogy még 2024-ben sem
találunk ki a labirintusból?

Mező Gábor

Az Ördög van odakint

Századvég Kiadó, 2024
Budapest

2

Somogyi-könyvtár, Szeged

5000826370

© Századvég Kiadó, 2024

© Mező Gábor, 2024

Felelős kiadó: Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Szerkesztő: P. Kovács Kitti

Borítótér: Albert Anna

Tördelés: Fodor Gábor

Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.

ISBN 978-615-6436-44-3

Tartalom

A lapos idő	7
Pokolra kell annak menni	16
Apám arca	36
A piás	42
A rendszer nem váltás tragédiája	50
Gyilkos tréfa	68
Az Idegen	73
Az Ördög van odakint	80
A körénk gyújtott erdő	86
Fakó lovam	107
Elárult szavak	120
Nosztalgiaikifli	124
Gyökértelenül	133
Gyilkosság	176
Mindig az ördöggel	186
A nagy darálás	194
Hiába égettünk magunkban szebb tüzeket a napnál	216

A lapos idő

(Annak, aki egykor voltam)

Ez a csípőficamos nő az ő torinói lova? Valamelyik este jött hazafelé a munkából, akkor látta meg maga előtt gyalogolni. Nagy hideg volt, szálltak a hópelyhek, a nő meg kitárt tavaszi kabátban sétált, vékonyka felsőben. Eltökélt arccal kacsázott előtte, ő nézte, és akkor elszorult a szíve a látványtól. Figyelte a nőt és attól félt, hogy most jött el a pillanat, egyszerre majd összeomlik, széthull minden, eliramlik az élet, és ott marad egyedül, a járda közepén, sírva vagy száraz szemekkel, magzatpózban vagy csak ülve, de mindenképp megsemmisülve.

Már az nevetséges, hogy gondolatban Nietzschéhez hasonlítja magát, pedig mindig csak rajongó volt, a legtöbb művét olvasta, és valamikor érteni is vélte. Nem olyan egyszerű ez a filozófusokkal. Kierkegaarddal, Platónnal és rajta keresztül Szókratésszel volt még így, hogy érezte, mit mondtak valaha, a többség mindig távol maradt tőle, pontosabban ő

tőlük, szövegmonstrumaiktól, gondolathálójuktól, s talán Nietzsche tragédiája, ennek a hatalmas elmének a kisszerű, szánalmas leépülése fogta meg leginkább. Ettől félt csak igazán, hogy darabokra hull, felejtés, amnézia, szétszóródás lesz az osztályrésze, az, hogy végül be se tudja fejezni azt a munkát, amelyet még el sem kezdett igazán.

Talán mindig is a ló szemébe, a csípőficamos nő kitárt kabátjának mélyére bámult, talán a többiek is, ha az idő tényleg nem létezik, és az óra tényleg körbe-körbe jár, akkor nem lehet véletlen, hogy sem ő, sem a világ nem jut sehova, saját köldökünk körül forgunk, mint a bűgőcsigák. *„Nem szabad beleőrülnöm, nem dekonstruálhatom saját magamat”*, gondolta talán, de ki tudja, már saját tűnődéseire sem emlékezett, amíg régen, húszévesen még lázámaiban, delíriumában is tiszta, pontos és éles maradt mindig, most már mindent belepett a por, a vegeta és az izzadság szaga.

Mintha egygé váltam volna ezzel az örök Kádár-korral, futott át rajta, ahogyan nézte a tévéből ömlő ostobaságokat és hazugságokat, a villogó felületekről a társadalom érrendszerébe iramló mocskot és fekáliát, a sok felesleges pojacát és embert, a gyűlölködő, irigy és önimádó, narcisztikus paradicsom-madarakat. Mögötte hullahegyek, Hajnóczy, Radics, Kéthly, Hamvas, Krassó és Csengey szellemalakja, sok-sok másképpen tönkretett, másképpen elégett vagy elégetett ember, a kevertes pohár mélyén ül-

dögélő tehetségek, hazájukból elüldözött idealisták, számtalan a széllel szemben pisáló Don Quijote, s mellettük a földből, csatornából felbukkanó senkik, akikre tényleg igaz lehet, amit Víg Mihály énekelt.

„Itt van, pedig senki se hívta”, de nem, a dal folytatása fontosabb:

„Itt van, pedig senki se hívta. Néz rám, de nem látom a szemét. És nem tudom, de arra emlékszem. Hogy nem értem, amit beszél”, hiszen éppen így élt, zümmögött ő is a kocsmák, szobák, házibulik mélyén, legalábbis így élte meg, hogy senki sem értette, mit beszél. A leg-sötétebb gondolat, hogy talán nem is volt mit, nem is volt mit megérteni, mert nem mondott semmi fontosat, csak azt az örök, leküzdhetetlen űrt, színompás zavart és magányt próbálta kifejezni mindig, ami nyíltan, vagy akár egy mosoly vagy fáradt vicc árnyékában, de kezdettől fogva leterítette őt.

„Kiterítenek úgyis”. És éppen ezért félt attól, hogy a következő csípőficamos nő látványa már végképp elviszi, hogy egyszer azt mondja a lelke, *„No más”,* ahogyan a legyőzhetetlennek, de mindenesetre megtörhetetlennek vélt bokszoló, Roberto Duran motyogta a ringben, nem kell több, nem bírom tovább, elég volt. Mert nem lehet mindenki Pákh Tibor, nem nyer mindenki életerőt az elektrosokkból, a börtönből, a verésből, a kínzásból, a fenyegetésből, az ég áldja meg, sokan egy kommenttől kikészülünk, attól sem

tudunk aludni, ha valaki kétségbe vonja azt, amit írtunk. Nincs mindannyiunknak „saját” Szentléleke. Vagy Szentleleke? Az egyik pillanatban még autókról hadoválunk a mellettünk sétáló, buggyant elméjű, de felfelé simulékony kislányunknak, míg a következő percben már összetörünk attól, ha a kedvenc tonhalas szendvicsünk elfogyott, vagy esetleg a kávévíz vagy az örölt kávé az irodában. „Istenem, hát örölni kell reggel”, hát micsoda debil, elkényeztetett homunculus lett az ember, mivé facsar minket ez az undok, virtuális, megkerülhetetlen rábeszélőgép, mennyire lenyűgött minket önmagunkról, vagy inkább szépen csendben ledaráltuk magunkat, széttárva lábainkat az undok világnak.

Vagy ez áldozathibáztatás? Az ismert posztkommunista tekintély, a katonai szolgálat néhai „Acsádiája”, Aczél Endre is ebbe bukott bele. A többiekhez hasonlóan sikeresen átmentette magát a rendszer nem váltáson, pekingi tudósítóból, Vietnámban bevetett kommunista békekatonából végül talpig demokrata lett, és a nyilvánosság előtt csak a legvégén folyt le az arcáról a máz.

Amikor a közösségi oldalon gyakorlatilag „kurvának” nevezte az uszoda környékén megerőszkolt lányt. Ezt a fertelmes szöveget még ő, a '90-es évek egyik legendája sem úszhatta már meg, hiába volt a posztkommunista média egyik fura ura, társai azonnal a mélybe ejtették, kirúgta kedves lapja, a *Szabad Népből* lett *Nép-*

szabadság, amely nem sokkal azután maga is kifingott. Mennyien siratták! Hány manipulátor és hány megvezetett ember, akik összekeverték az okosan, csavárosan megfogalmazott hazugságokat a valósággal.

Akkor már nem Aczél, s főleg nem „Acsádit”, hanem a *Népszabadság*ot gyászolták, Aczél bukásáról a többi himsoviniszta újságíró és egykori csendes szemlélő inkább hallgatott, hiszen maguk is tudták, mekkora divat volt a '80-as, '90-es években sunyin megcsöcsörészni a lánykollégákat a szerkesztőség melletti sörözőben, esetleg kedvesen, hátulról megfogni a seggüket, csak úgy, kollegiális alapon, néhány sör, fröccs és pálesz, unikum után. Vagy anélkül. „Nincsen abban semmi”, ugyebár. És ha nem tetszett a kiválasztottnak? „Biztosan leszbikus”, „vagy inkább szűzkurva”, vélték, motyogták, röhögték azokról, akik nem mentek bele a táncba, akik undorodva arrébb húzódtak, mert nem gondolták, hogy egy pocakos, piától és hétvégi cigarettától bűzlő ember kielégítése lehet az egyetlen útja a boldogulásnak. „Akkor meg minek kellett magát”, mondták ugyanezek a megerőszkolt, megtámadott nőkről, lányokról, ahogyan Virág elvtárs mondta *A tanúban*, „kurta ez a szoknya magán”, hát kurta volt, nevettek ezek össze, „ha kurta volt, hát kurva volt, ha meg kurva, ne csodálkozzon azon, ha megbasszák”.

Ugyebár.

Így történt, hogy Aczél Endréről eszébe jutott az az undor és viszolygás, amit ez iránt a társaság iránt érzett akkor, amikor együtt kellett innia, ünnepelnie velük valahol, és a harmadik-hegyedik fröccs után már nem bírtak magukkal, és elkezdtek nosztalgiázni. „Kicsi bácsi”, röhögtek a szerkesztőség közepén valami ismert uszodai perverzre emlékezve, akiről az egész sajtó tudta, hogy perverz, de valamiképp a világuk része volt, „Kicsi bácsi” talán valamiféle példakép is, kiskáderből lett kiskirály, akinek joga volt a molesztáláshoz. „Kicsi bácsi”, sóhajtottak, „*nélküle már ez a világ sem az igazi*”.

Aztán eszébe jutott Marton László, meg a többi rendező és filmes, „*csak a hegyét, csak a hegyecskéjét*”, és hogy ennek a belterjes, bűzös masinának köszönhetően ma is azon tűnődhet, hogy melyik énekesnő vagy színésznő térdelt le a Hanglemezgőgyár vagy az ORI valamelyik fejese, bennfentese előtt. Erdős Péter szeretője ebből a szempontból legalább tiszta sor, ahogyan az is, hogy a pártember akaratából felemelt, Wartburg-minőségű popbanda 2023-ban állami díjat nyert, de egyszer ez lesz a sorsa Győzikének és a Kis, Közepes és Nagy Grófóknak is, míg a Syriusnak és a Kexnek talán a teljes felejtés, nem beszélve a ködlovagokról, mondjuk a Cholnokyokról, ki a franc tudja már kik ezek?

„Istenem, öregszem, már megint a ködlovagok, már megint ugyanezek jutnak eszembe”, tűnődött, és ak-

kor hirtelen megértette, hogy azért szomorodott el a csípőficamos lány láttán, mert maga előtt látta a sorsát, hogy áldozattá kell válnia, magányosan él otthon, és egyszer valami szörnyű alak kihasználja, talán pont az apja, vagy valami helyi „Kicsi bácsi”, aztán egy átsírt, széthullott hétköznapi közepén már a hídon találja magát, majd a mély felé tempózik már a levegőben, komoly, ünnepélyes zuhanásban.

S persze tiszta baromság az egész, mert lehet, hogy ez a nő sokkal boldogabb, mint ő, vagy legalábbis nem tűnődik azon, hogy mi a boldogság. A gondolkodás néha komoly teher, ezt jól tudta már, volt, hogy ki sem tudott szabadulni ebből a labirintusból, mint Charlie Gordon, csak Sziszüphosz-ként iszkolt neki újra, folyamatosan megokosodva, aztán visszahülyülve, megokosodva, aztán visszahülyülve.

Ekkor eszmélt rá, hogy hol jár. Pest egyik olyan részén, ahol megmerevedett az idő. Kocsonyás, de húsmentes létállapot, sikeres embereknek, vagy egyáltalán embereknek maszkírozott élőhalott arcok. Egy szétterebélyesedő, magával látszólag nagyon elégedett nő ordítva dumál keresztbe tartott telefonjának, maga sem tudja, hogy mit, de érzi, hogy azzal, hogy beszél, elijeszti a gondolatokat, az érzéseket, arrébb hessentheti a halált. Lehet, hogy a vonal túlsó végén nincs senki, vagyis csak ő maga, „*a legjobb hallgatóság, az egyetlen ember, aki tényleg megérti őt*”, ezt feltétlenül ki is posztolja, milyen viccesen ijesztő kis szöveg, és akkor rájött,

hogy ez a lenézett, a telefonjával ordibáló szerencsétlen, ez ő maga, hiszen éppen ezt csinálja, valamiféle önterápiát, dumálást, nyavalygást a semmibe.

És akkor világossá vált, hogy az a csipőficamos nő is ő volt, ő jár kitárt kabátjával a világban, mutogatja magát, pedig senki se hívta, nem egyenesen, határozott céllal menetel, hanem kacsázva, korszakokon, időn és életeken át, és rádöbbsent, hogy megint visszatért élete első és egyetlen regényének szövetébe, ahol úgy hívták, és valójában azóta is úgy nevezik, ez van a homlokára égetve Káin jeleként: az Idegen.

És akkor eszébe jutott Világos, és az a kettétört kard, ahogyan vele egyszerre hazátlanná vált lova szemébe nézett, aztán '19, majd Mohács, aztán a koncentrációs tábor, előbb a náciké, aztán a kommunistáké, és hogy ezt mind, ezt mind átélte, ott volt Trianonban, és ott volt '89-ben a kommunisták újrateremtésén, és ezért csoda, hogy itt van, mert végignézett minden elfelejtett hősiességet és minden később átírt, elhallgatott árulást, és akkor rájött, hogy valójában sohasem hagyhatja abba az asztalon heverő kevert kevergetését, nikotinsárga ujjá szinte eggyé vált már a gejl itallal, és a törött hangszóróból közben valami sátánian édes és szép dal szólt, és akkor megérezte, most tényleg szétesik, széthullik darabjaira.

Két héttel később temették el. Senki sem ismerte fel azt a csipőficamos lányt, aki a ceremónia végén a sír-

hoz sétált, és ráterítette a koszorúkra kopott kabátját. Hullt a hó, talán egy igen távoli, jeges szívű Isten könnyezett. A távolból zene szólt. Mintha a Syrius *Szétért álmai*t sodorta volna százfelé a levegő.¹

- 1 Az írások végére írok lábjegyzetet. Lehet, nem is szükségesegek. Inkább csak olyan megjegyzések, kiegészítések. Először pár mondat a kötetben többször megidézett Pákh Tiborról. Mélyen hívő, valódi anti-kommunista jogász volt, a Kádár-diktatúra kevés igazi, megtörhetetlen ellenállójának egyike, a radikális rendszerváltók példaképe. *Levelek a bolondokházából* című dokumentumfilmünknek ő az egyik főszereplője.
- A néhai Aczél Endre „Acsádi” fedőnéven dolgozott az MNVK-2-nek, azaz a kommunista katonai hírszerzésnek. Azon kevés „leleplezett” újságíró, tévés közé tartozott, aki legalább reagált. Évekkel ezelőtt hozzászólt a cikkemhez, felsorolva néhány kollégáját, akik közül a HVG megalapítójának, Vince Mátyásnak a történetét később meg is írtam e „morzsácska” alapján. Ezúton is köszönöm Aczél Endrének „elvtársa” tálcán kínálását. Nem hinném, hogy utóbbi hálás volt.
 - Ködlovagokként azokra a szerzőkre gondolok, akik a 20. század első felében kihullottak az irodalmi kánonból. Például Cholnoky Jenőre, Cholnoky Lászlóra és a harmadik testvérre, Cholnoky Viktorra. Remek novellákat írtak.
 - A megidézett Charlie Gordon a *Virágot Algernonnak* című regény főszereplője. Kevés mű volt rám nagyobb hatással gimnazistaként.
 - A Syrius *Szétért álmai* című rockszvitje számomra is igen kedves darab, a magyar zene kiemelkedő csúcsteljesítménye. Nem összetévesztendő azzal az albummal, amit egy későbbi, átalakult Syrius adott ki ugyanezzel a címmel.

Pokolra kell annak menni

(Az ital rabjainak)

A fiatal színész elgondolkodva áll, vár, nem mer odamenni az igazgatóhoz, Komlós Jánoshoz. Utóbbi a Mikroszkóp vezetője, a Kádár-diktatúra egyik meghatározó kultúrharcosa, humorkádere, káderhumoristája. Jordán Tamás - ő a tépelődő - azon tanakodik, vajon benyomta-e már Komlós a napi egy üveg, két üveg konyakját. Ha igen, akkor talán megközelíthető. Úgy dönt, odabátorkodja magát, de előtte ő is kér egy vodkát. Szar, mint mindig. Nem orosz.

Kardos István a korszak egyik marxista, lukácsista filozófusa. Van belőlük sok, zömük kádergyerekként nő ki a kopott, kádári gyepből. Őt tehetségesnek tartják. Sokáig csodálatos férjnek tűnik, éli a '68-asok reményteljes világát. Amíg te a Balatonra alig tudsz lejutni, mert KMK-ként szétveri három idióta rendőr a fejedet, ő azért eljut Párizsba is. A későbbi SZDSZ-es értelmiségi kör tagja, lazák, baloldaliak, maoisták, kommunisták, vagy mit tudjuk mi, maga Kardos viszonylag szabad szellem. Aztán megváltozik. Egyre

többet iszik, egyre agresszívebb. Előbb verbálisan, aztán fizikailag is bántalmazza a feleségét. Ennek akkoriban még nem volt hírértéke. Verés, szidalmazás. Mégis, mintha előtörne belőle a saját apja. A min-ta. Az öreg. Az Ezredes. A méreg.

Az Ezredes úrért nincs, aki sírjon - fordíthatnánk ki Márquez regényének címét, de minek is? Hiszen annyian elsiratták Kardos elvtársat, egy következő írásban elmondom, hogy például kik. Szóval ez valamiféle cliffhanger? Mindegy, a Kádár-rajongó, öregkorára ismét bigott kommunistává váló (vagy inkább vedlő?) Moldova György is szobrot állított mesterének hírhedt regényében. Amelynek hazugságait később többen tételesen cáfolták.

Komlós és Kardos. *Rettenetes emberek* - hogy egy másik emlékezetes címet idézzek. Nemcsak Komlós, Kardos György is rengeteget iszik. Fia és menyé csak magázhatja. „Jó estét, Ezredes elvtárs!” Persze azért nem így. De van egy borzongató jelenet a volt menyének a könyvében, a fia valamit kérni szeretne Kardostól, vagy inkább csak próbálna kérni, az öreg meg közben nézi a tévét, oda se hederít. Magam előtt látom diadalittas képét. Hétköznapi kis győzelmek. Ő a kiskirály. Aczél kiskakasa a szemétdombon.

Ismerünk ilyet mi is, a családok önjelölt, megszólíthatatlan, örökké sértődött Napkirályait, Napisteneit, akik az apatestben is örök gyerekek maradtak. A kez-

det kezdetén saját magukat kenték fel uralkodónak, felhasználva a rendszer mintaképeit. Az Ezredes közben újra és újra megalázza a saját gyermekét. Aki beleragadt a fiú szerepébe. Az apjával él, kölcsönt kér, függ tőle, mint Kardos a párttól.

Utóbbi elkapirgál a Magvetőnél is. A kiadónál több remekmű megjelent, hogy volt-e közöttük egyetlen teljességében igaz mű is, az persze erősen kérdéses. Rendszerszerűtlen lenne. Volt, aki szerint igaz művek születtek a Kádár-korban, és a drámaírás jelentette a csúcst. Úgy, hogy nem lehetett leírni az igazat. Persze sejtem, miért írta az illető - éppen Csúrkát kívánta magasztalni, emelni ezzel a neki címzett kötetben, és persze saját magát, aki részben ebből az életműből élt -, ezért nem is venném túl komolyan ezt az érvelést.

Bár valóban fantasztikus drámák születtek, őszintén nem lehetett fogalmazni. Kialakult az a fajta kettős beszéd, amelynek mérgező, erjesztő hatása azóta is tart, a kárt még felmérni sem tudjuk.

A kérdés egyszerű: meg lehet-e festeni a valóságot egy körmönfont hazugságokra és alkukra épülő rendszerben? Az asztalfióknak, a szoba sarkának igen, de úgy, hogy kiállítsák, kiadják a művet? A megalkuvások, az öncenzúra, a tabuk, a megélhetési „vörös farkak” és szívességnovellák halványvörös univerzumában? Mert örökérvényű alkotások termé-

szetesen születtek. De teljes mértékben igazak? Talán csak az emigrációban. A Magyar Népköztársaságban ez a rendszer, a rezsím miatt lehetetlen küldetés volt. Aczél Györgyék hatalmas szája elnyelte volna, megárgva köpte volna vissza a már iránymutató alkotást.

Közben Hajnóczy Péter rendületlenül ír és iszik, korosztályának talán legjobb írója lassan elpusztítja magát. A Péterek nemzedéke. Olyan alkotó, aki nemcsak a mesterséget ismeri, nem csupán jól képzett szó- és mondatbűvész, de novellái, regényei húsba vágnak, az átlagembernek, úgy értem az átlagolvasóknak is mondanak valamit. Nem a saját elitjéhez vagy önmagához beszél, hanem hozzánk. Mint Tar Sándor. Nem öntetszelgő. Nem ámtó. Krónikás. Alkotni akar. Amíg ki nem marja, ki nem maratja magából a szépséget az undorító, pancsolt, bűzös, igénytelen italok segítségével. Erjedve. Fermentált művészek. Bár látszólag élnek, valójában sörzuhatagon, üvegladikon evickélnek a Purgatórium felé.

Az összedőlő készülő kricsmi tulajdonképpen maga a haldokló Magyar Népköztársaság. Kádár János külföldi hitelekre építi a legvidámabb barakk látszatvilágát, a szemfényvesztés közös keleti-nyugati érdek. A halál nem ki, hanem belovagol Magyarországra. Öngyilkosok, önfeladók, meg nem született gyermekek ezrei szállnak az Ég felé.

Ott áll Hajnóczy, szédeleg, dülöngél, hány, lázálmodik, közben írja *Az elkülönítőt*, a megnyomorítottak, a gyengék, a kiszolgáltatottak balladáját, és valamiért azt hiszi, Kardos ezt is kiadja. Az Ezredes, a Magvető káderkirálya, akinek a munkakörével, a munkahelyével együtt jár talán a szerető is. Élveteg, kopasz fején megcsillan Aczél György mosolya. Mellényzsebéből kikandikál az új Kardos, az új Aczél, maga Knopp elvtárs, aki a rendszer nem váltás után is tényező marad.

S persze Kardos nem, nem adja ki Hajnóczy művét. Mert *Az elkülönítő* túlságosan, megengedhetetlenül igaz. Nem úgy, ahogyan az akkor már engedélyezett kritikák, odaszurkálások, a bágyadt, lepecsételt nevetés a tohonyán ostoba vagy ostobán tohonya tészelnőkökön.

Talán publikálná Kardos, ha a művész elvtárs átírná. Ha áthallásos, más korban játszó drámát lúgozna belőle. Amit majd összekacsintva lehet olvasni. Amire Kardos, sőt maga Kádár is hivatkozhat, na lám, a „legvidámabban” ezt is lehet, ráadásul még ki is lehet vele elégíteni az elnémított értelmiséget.

Megjelentetné, ha Hajnóczy addig mosná a patakban a véres ruhának tűnő szöveget, amíg az szürkésfehérré, megengedhetővé válna. De mi van, ha nem mindenki szereti átírni a szöveget? Mi van azokkal, akik nem hajolnak le, ülepüket mutatva az aktuális kiskirályok, az átmentett ÁVH-sok felé?

Mi van, ha ebben a menthetetlen rendszerben az italozás választott halálnem, utolsó menekülési lehetőség, ha már tiszta szívvel lehetetlen élni? Irodalmunk ködlovagjai részben maguk választották a felejtés ösvényét, bohém téblábolással, morfiuminjekciókkal meneteltek a semmibe ojtott mindenség felé. Ez persze más. Ez csak részben választott. Egy áporodott szájszagú, megnevezhetetlen ór lehelte ránk a rontást.

*„Botladozom, kószálok, csellengek
tétován, mint a cigarettafüst,
s marad utánam életművem:
sok cigarettacsikk és sok sörösdoboz.
Lőjetek sört!”*

Írhatta volna Hajnóczy is, de nem, ez Petri Györgyé. Ő lassabban, komótosabban, módszeresebben emésztette fel magát, átmulatott, átszenvedett életébe belefért egy kis politika is. Nem hinném, hogy ne csalódott volna az ámitás pártjában, amelynek nevéből sem a szabad, sem a demokrata, sem a szövetség nem volt igaz. Talán csak azt kell kibogoznunk utólag, hogy melyik kifejezés volt a nagyobb hazugság.

De legalább Petri nem volt ügynök, ahogyan Hajnóczy sem, nem úgy, mint szerencsétlen Tar Sándor, aki végül bele is halt ebbe az ártalmas, létrontó, daganatos árulásba, illetve azokba a hazugságokba, amelyek végül csak felemésztk a valaha tisztessé-

gesnek indult embert. Ők leették, mi kiittuk magunkból a szépet.

S persze tüskézik Radics Béla és hörpöl Töröcsik András is. Külföldre nem mehetnek, előbbi nagylemezt nem kap, utóbbi profi csapatot. Fiatalon mindent megengednek neki, később leköpi, ejtik, példát statuálnak vele. A „nagy zuhanás” már a '78-as világbajnokság emlékezetes meccsén megtörténik, amikor a diktatúra hangja, Vitray Tamás őt és Nyilasi Tibort szidja a piros lapjuk miatt, miután egy idő után elégük lett abból, hogy az argentinok büntetlenül szétrúgják őket. Miután hazajönnek, mindketten bűnbakok lesznek, ők lesznek a bukás fő felelősei, eltiltják őket, a rezsim ismét üzen: senki sem érintetetlen. Nyilasi nem épül le, de Töröcsik igen. Egyre többet sérült, egyre többet iszik. Zseni, amúgy is pusztulnia kell.

Már mutogatnak rá. A piás, a link, „*hol van az a tánc*”, súgják. Példát statuálnak magával a futballal is. Pus-kás Ferencék '54-es majd '56-os „árulásai” után a párt elengedi az aranylábú gyerekek kezét. Nem látványosan, ez nem a Rákosi-diktatúra, itt már a finomabb, láthatatlanabb módszerek alkalmazandók. Jönnek a lejárató könyvek végheláthatatlanul, Boc-sákok, Hofik, Vitrayk, Moldovák törlik a lábukat a labdarúgókból, ki pártparancsra, más nyerészkedésből, jól fizetett szolgaságból.

A futballundorban persze benne van Kádár János félelme is, akiről nem véletlenül terjedt el „szarjancsi” gúnynév. Elsősorban nem azért, mert szar ember volt (az volt), hanem mert mindig be volt tojva, lételeme volt a félelem, a gyávaság, e köré épült fel egész személyisége és sajnos a rendszer is, ahogyan azt az angol szerző, Roger Gough olyan nagyszerűen leírta. Kádárék látták, hogy a futball veszélyes dolog, ha túl sikeres, az sem jó, ha bukás a vége a menetelésnek, az még kellemetlenebb.

Az '54-es vébédöntő utáni lázadást és rendbontást természetesen a nyilvánosság előtt eltitkolták, de azért sokan tudtak róla. S bár túlzás, hogy '56 egy-fajta főpróbája volt, a leverett szabadságharc később sok mindenre megtanította Kádárt. Egyrészt arra, hogy az árulás jutalma a hatalom megszerzése volt. Másrészt arra, hogy a magyar fiataloktól, a különböző társadalmi csoportok összefogásától félni kell. Erre a traumára és paranoiás ijedtségre épült Csermanek János diktatúrája. A legmegalkuvóbb barakk.

A futball és a csapatsportok ebből a szempontból veszélyforrásoknak tekintendők. Túl sok ember gyűlhetett össze egy helyen, és a felfokozott érzelmeket nehéz kontrollálni. Ha el tudod képzelni, hogy mit érzett Kádár egy-egy komolyabb vereség után, akkor érteni fogod a diktatúráját is. Annak kisszerűségét, nyomorultságát. Ráadásul el kellett határolódnia,

Kádáréknak le kellett válnia Rákosiéktól, sorban az összes főkádernek és szolgálékú csinovnyiknak, annak a seregnek, amely '45 után még „Rákosi pajtást” követte a sztálini úton. De a túlélők '53 után már „ott se voltak”, nem győzték átírni, újrafoglalmazni saját életrajzaikat. Közben a régi, sztálini idők hagyományai szerint leretusálták magukat a közös fotókról. Ezúttal csak képletesen: nem szóltak, nem írtak saját részvételükről, úgy tűnt, hogy Péter Gábor, Rákosi Máttyás és Farkas Mihály magukban követték el az összes bűnt.

A labdarúgást megcélzó kilövési engedélyt leginkább Hofi Géza „Bezzeg Puskásék!” nótájú műsora szimbolizálta, ez a rossz kiállású, okos és gátlástalan proli úgy szidta Alberték, Varga Zoliék korosztályát, mintha a '90-es évek kutyaütői lettek volna. A szokás szerint láthatatlan és meg sem nevezhető karmester jelzésére egymás után születtek a lejárato művek, csupa-csupa „BM-közei szerző”, ahogyan szoktam óvatosan fogalmazni, hiénák véghtelen (nem bírtam ki) sorban. Olyan játékosokat tapostak a földbe, akikért ma millióan rajonganának. Ha piáltak, ha linkeskedtek, zsenik voltak, színes tündérek a szürke betonsivatagban.

És persze sokan teljesen leselejtezik magukat. Felesről felesre, fröccsről fröccsre intenek búcsút a ragyogásnak. Menekülnek, élnek, dorbézolnak. Talán csak a delírium mélyén lehetnek igazán önmaguk.

A sötétség mélyén, akár Kurtz. Apokalipszis a színpadon. Radics dühösen kommunisztázik egyet-egyet. Az angyalföldi. A „proli”. A rendszer kegyeltje - lehetne. Gitárjátéka mögé sokan már Jimi Hendrixet álmodják. A megátkozott emberbe önmagunkat.

*„Voltál, akit vártak lehunyt szemmel
És te lettél a megátkozott ember.”*

Üvölthetnénk a kommunizmusról is:

*„Voltál, akit vártak lehunyt szemmel
És te lettél a megátkozott rendszer.”*

Mert az emberdaráló masina maradt, ami volt, javíthatatlan, csödbe tartó, örökkön linkelő és blöffölő lélektolvaj. Nem is lehet más, hiszen kegyes hazugságokra (neked is jár) és a kegyetlen valóságra (éppen tőlünk jár, tőled jár, saját magadat zsebeled ki) épül. Mégis, hatvan-nyolcvan éve az egész kommunista, bolsevista, marxista, lukácsista, maoista, kisjánosista, hellerágnesista, tamásgáspárista, gulyásmarxista elit azon fáradozik, hogy elhitesse - Uraimból lett Elvtársaim, Elvtársaimból lett Uraim -, kérem, ez megjavítható! Trockijnak, Rajknak, Grósznak, Hornak is majdnem sikerült!

Holttestek, meg nem született gyermekek, elérhetetlen, legyilkolt álmok állnak lehajtott fejjel, némán a „majdnem” szó mögött.

Ó, a lánglelkű értelmiségiek! Haláluk után ők lesznek az éppen aktuális „örökké szabad szellemek”. Jellemzően jó módban élve féltik a kisembert. Szusit és marhaszegyet falatozva sírnak az utcán kódorgó, örökkön másnapos vagy részeg csövesekért, a kamerák „Össztűz-ében” a markukba nyomnak némi mástól államosított vagy elprivatizált aprót. És látá a Nap TV, hogy ez jó.

Hiszen jön a '80-as évek. Közben már a CPg ordít, Erdős Péter anyját emlegetik. Nem könnyű felhúzni ezt a cinikus, nyilván „sosem volt kommunista” gazembert, de a punkoknak sikerül. EP (a másik EP) máskor megelégszik azzal, ha „csak” szétver, szétbomlaszt egy bandát. Innen kiemelnek, oda behelyeznek valakit. Káder-tetrisz. Zenész-kirakós. Pontosan tudja ennek módszerét, ha az ideológiában valószínűleg sohasem hitt, a bolsevik megoldásokat pontosan ismeri. A *Szabadságnál* kitanulta, sőt kismesterévé vált annak, hogyan kell elüldözni, lejáratni nála nemesebb, többre hivatott lelkeket. Pfeiffer Zoltán, Eckhardt Tibor, Ambrózy Gyula, soroljam az elfelejtett, kitörölt neveket?

Erdős minden sorából üvölt a cinizmus, a nihil, a trauma, a gyűlölet és a félelem. És – az emberileg érthető, de humanistaként elfogadhatatlan – bosszúvágy. Amelyet a régi elit iránt érzett ő is. Nem véletlenül vett részt ő is a megsemmisítési kísérletben.

Erdős Péter, ahogyan Komlós János, Kardos György és annyian, maga is traumatizált ember. Túléli a holokausztot, de többé már nem valódi „ember”, '45 után valami egészen más. A gyász helyett a mindent akarást és a gyűlöletet választja. Hosszú évek kitarató munkájával kegyetlen, sötét-, vagy inkább üreslelkű végrehajtóvá válik, egy sátáni eszme, a nácizmus erőszakkal fogant gyermeke alakul át. Túlélő, aki joggal érzi úgy, nem álltak ki mellette a magyarok. Akikben lehetett hinni. Akik azért mások voltak, mint a többi európai, főleg kelet-közép-európai nép. Nem pogromoztunk.

Tulajdonképpen Erdős is a bukott festő áldozata. Túlélő, mégis lelki halott. És sokan voltunk '44-ben cinkosok és némák. Sokan voltunk cinkosok és némák. Ezt nem felejthetjük el.

És akik nem álltak be, és nem is hallgattak? Azokat ölték, üldözték el Erdősék először. Már ha nem öltözték be kommunistának. S főleg akkor, ha anti-kommunisták maradtak. Emberek.

Erdős kétségtelen tehetségét a bűn szolgálatába állítja. Tehetségük, egy szebb ország reménye megodavész.

Ők a tábornokok a saját területükön, és alul, alattuk? Egy egész megfélemlített nemzedék. A Donról hazajött, poszttraumás stressztől és kötelező hallgatástól

szenvedő katonák serege. Zsidók, nemzsidók, akiktől elveszik a múltjukat, a hitüket, a magyarságukat. Megerőszakolt, meggyalázott édesanyjuk, kedvesük, feleségük, testvéreik serege. Gulág, internálás, teljes kifosztás, agyonverés, és mindenről, mindenről hallgatni. Nemcsak *Székely himnusz*, *Himnusz* sincs. Azaz csak ott és úgy, ahogyan ők elrendelik.

Maga Erdős retteg tőle. Saját bevallása szerint ösz-szeszorul a gyomra, ha túl sok ember énekli egyszerre, gőgös, szakállas vigyora mögött megremeg, ha egy rockkoncertre gondol.

Tudja magáról, hogy botfűlű, de ez nem akadályozza meg abban, hogy azt emelje fel, akit akar, vagy akivel lefekszik. Az ágy közös, a siker is, talán csak a párna nem. Talán még az is.

A befutásnak mindig ára volt, és mindig volt, aki eladta a lelkét. Vagy azt sem tudta, mit is jelent ez a szó. Valószínű, hogy Csepregi Éva nem undorodott Erdős Pétertől, ettől függetlenül tudnia kellett, hogy miért kapják a japán turnét. Belül éreznie kellett, hogyha nem bújt volna össze Erdőssel, akkor az életbe nem került volna a Távol-Keletre. Legalábbis a szocializmus idején.

Ettől még nem válik prostituálttá. Mégis visszatetsző, sőt hányingerkeltő, ahogyan még most is elhazudja a múltat. Koncz Zsuzsa közben volt apósára, Boldi-

zsár Iván elvtársra gondol. Aztán dühösen diktatúrázik egyet, mert a most az igazán szörnyű.

Hazugság, titkok, elhallgatott összefüggések, összefonódások, az akciók és reakciók ki nem beszélése, telnek az évtizedek, és megtanul hazudni szinte egy egész nemzet.

Tudja, mi történik akkor, ha igazat mond. Ha nem is látja, főleg nem tudja, de azért a többség érzi '56-nak az árát. Az utolsó egység következményét. Hogy egyrészt azt is megpróbálták lenyúlni a kommunisták – akkor, majd utólag, '90 környékétől is –, másrészt mi lett a jutalom?

Megtorlás, halál, börtön, értelmiségi „árulás”, kifőzdeszagú konszolidáció. A megromlott tojásleves tetején úszó szabadságmorzsák. Közben a nyugatnémet exnáci üzletember kéri az '56 miatt elmaradt bevételt Kádáréktól. Követeli és kapja, így ment az üzlet az ideológia fölött.

Történik az egész azután, hogy Amerika, majd Nagy Imre a halálba küldi a magyar gyerekeket, harcosokat. „*Csapataink harcban állnak*”, harsogja az NKVD hasznos „Vologyája”, majd a kommunista branccsal együtt a jugoszláv nagykövetségre menekül. Szerencsétlen Bibó Istvánt meg otthagyják. Ezért kár volt beállni közéjük. Tudhatta volna, hogy mindig a potyautast szállítják le először a vonatról. A végső dön-

tés mindig az ejtés. Nem volt velük, érezték rajta. Persze később lehet rá hivatkozni, mint rendes konzervatívra. A „jó jobboldalira”. Ahogyan most Antall József lett a „rendes nemzeti”. Most már, hogy halott. Most már, hogy kiterítették.

Úgyis.

Közben legjobbjaink, legbátrabbjaink, Magyarország igazai meghalnak, hősieken, de teljesen értelmetlenül, önfeláldozásuk után meggyalázva, fasisztának, CIA-ügynöknek hazudva, a kékfényes Szabó Lászlók, Berkesi Andrások és Kardos Györgyök vállalják a lejáratast, hogy aztán a '60-as évektől megkezdődjön az erjedés. Kádár odaáll a kondér mellé, és elkezd lassú tűzön főzni a hamis gulyást. Aczél György adja hozzá a répát meg a krumplit.

Erjed az ország, közben kifosztják, megpofozzák vagy megjutalmazták, félig zöld banánt kap a hallgatásért, az elit meg tolja kifelé a pénzt, Kádár János az amerikai sajtóban tetszeleg magának, itthon meg ő az álruhás Kádárkirály. Járja az országot és krumplilevest osztogat néhány Hofi-tréfa kíséretében a pirosnyakendős gyerekeknek. Közben páran ellenállnak, vannak, akik őszintén, önfeláldozással, Krassó György és társai, de a többség? Már rég Kádár zsebében. Ki tudná hibáztatni őket? Kevesen vállalják és bírják az állandó nyomást, kitzasztást, kiszorítást.

Mit mondjak. Lehet, én sem vállaltam volna.

Az írók, értelmiségiek, szövegírók játszmáznak, sakkoznak a szavakkal, hogy legalább néhány sor igaz lehessen. A valóságban csupán néhány valódi ellenálló marad, jutalmuk a rendszerváltoztatás után a nagy büdös semmi, még csak le sem köpik őket, még csak kis sem kell őket törölni a közvélemény által olvasott lapokról, mert még csak rá sem kerültek.

A tévéből a Vitray Tamás-féle egykori politikai tisztek, volt agitpropósok osztják az észet, meg az ÁVH-s Ipper Pálok, ha nem halnak meg „túl korán”. Aki nem lép egyszerre, az rétest sem kap, de főleg helyet nem az asztalnál, vagy szerepet az ő kis elitcsoportjukban, a kis belsős brigádokban, ahol pontosan, hibalehetőség nélkül választják ki a tanítványokat. És felemelkednek a Juszt Lászlók, a Mester Ákosok, a Bolgár Györgyök, a marxista nevelésen átesett Regős Sándorok, később már kritizálnak, már itt-ott ereszt a luftballon, és ők pontosan tudják, hol van megjelölve.

„Kérem, elvtársaim, én mindig reformkommunista voltam!”

Tudják, hogy ők lesznek az új világ, de legalábbis a kis magyar nyilvánosság urai, és pontosan így is lesz. A világbéke híveiből gyorsan a demokrácia él-

harcosai lesznek, hiszen ők már akkor is, mindig is – „a reform”, „ó, a reform”! Közben feltűnik a régi társaságból a sok magára talált, pár év alatt kijózanodott jobboldali véleményvezér, totózható, melyik volt az valójában, és melyik állt érdekből a „népiek” mellé, de sokszor nincs is kedved totózni, hiszen örülsz, hogy vannak, még annak is örülsz, hogy Illyés Gyula megkötötte az alkut, mert ugyan Aczél György nyert vele többet, de azért a népieknek is jutott néhány morzsa – megjelenhettek például.

Faust még boldog is az alkutól, Aczél talán már a jövőjét tervezi, de közben meghal. Kár, nagy nyugati üzletember vagy korrupcióellenes civil vezér válhatott volna belőle. Vagy New York Times-főszerkesztő. Bár állítólag szerény életvitellel bomlasztotta a hazát. Fia sincs, legalább felvett nevét nem viszik tovább. Bár van helyette más Aczél, például „Acsádiék”.

Lőjetek sört – ismét.

Ott van helyettük a volti külkeres Bors Jenő, Landner Jenő unokája, ő szépen átjátssza magának a régi lemezkiadót, legalábbis létrehoz egy újat, a régi gárdával, részben amerikai-magyar tőkéből. Miért is ne? Az egyik első album Nagy Feróé. Amikor '90 táján megkérdezik, hogyan lehet, hogy összeállt a korábban őt üldöző Bors Jenővel, akkor cinikusan azt válaszolja, hogy neki Erdős Péterrel volt csak baja. Jó

válasz. Erdős már halott, vele „már lehetett problémája”, Borstól már elfogadja az alkut. Pedig egy régi írás szerint utóbbi volt az, aki személyesen pocskondiázta Ferót a tatai Rocktanács korszakában.

Mi ez, cinizmus? Vagy valami más? És mit mondjunk arra, hogy most már nem Bors Jenő, hanem Orbán Viktor mellett áll?

Nem mondunk semmit. Odalépünk a pulthoz. Megnézzük, hogy Komlós vagy Kardos eleget ivott-e már. Ha úgy látjuk igen, akkor kikérjük a magunk kis vodkáját.

Lehajtjuk, megyünk tovább.

Van még hely a Purgatóriumban.²

² Második ömlesztett lábjegyzetem következik. A KMK a „közveszélyes munkakerülőt”, illetve a „közveszélyes munkakerülést” jelenti. A Kádár-diktatúra idején büncselekménynak számított.

– Az elején szólnék azokról a könyvekről, amelyek szóba kerültek. Moldova György *Aki átlépte az árnyékát* címmel írt történelemhamisító életregényt Kardos Györgyről, ezt csak azoknak ajánlom, akik nagyon el szeretnének merülni a témában. Botond Ágnes *és akik az árnyékában voltak* című „válaszműve” viszont remekül megírt, letehetetlen, visszafogott és mégis megrázó darab.

– Az említett Knopp András életrajza önmagáért beszél. MSZMP-káderből lett ismert üzletember. Hadd idézzek egy tíz évvel ezelőtti írásból: *„A 75 éves*

Knopp András saját bevallása szerint még nem keresték a hatóságok. Teljesen alaptalanok az FBI vádjai, a gyanús ügyletek középpontjában álló ukrán oligarcha is ártatlan - mondta Moszkvában a volt MSZMP-s tiszt-ségviselő."

- A szintén megidézett Tar Sándor remek író volt, de az ő nevéhez társíthatjuk az elmúlt évtizedek egyik legcsúnyább ügynökügyét. A *Térkép szélén* című műve szerintem a 20. század egyik legfontosabb magyar könyve. Ő is mértéktelenül sokat ivott, vélem, hogy részben a besúgó szerepe miatt is.

- „Végheláthatatlanul”, „véghtelen” - nem bírtam ki, két ostoba szójátékot is összeügyeskedtem Vég Antal nevéből. A Kádár-rezsim egyik ismert botrány szerzője volt.

- Nem véletlenül idéztem meg Francis Ford Coppola letaglózó, *Apokalipszis most* című filmjét, amely Joseph Conrad *A sötétség mélyén* című regénye alapján készült. Mindkettő időtlen klasszikus.

- Radics Béla legendás gitáros volt. Bár munkáscsaládból származott, szókimondása és szabadságvágya miatt nem hordozta tenyerén a rezsim. Igaz, félték is a népszerűségétől, illetve attól a kemény rocktól, amelytől Kádárék amúgy is tartottak. Radics egyik ismert dala volt a *A megátkozott ember*, ez - sajnos - önmagáról, illetve saját sorsáról, korai haláláról is szólt. Az utóbbi években életműve egyfajta reneszánszát éli.

- A szintén megidézett CPg a '80-as évek kultikus punkegyüttese volt. Erdős Péter, a Hanglezeggyár főnöke személyes hadjáratot indított ellenük, ők pedig nevét, illetve az édesanyját „dalba foglalták”. Közben Erdősék a közvélemény egy részével elhitették, hogy fajgyűlölő zenekarról van szó. Szándékosan össze-mosták őket a Mos-oi nevű bőrfejű bandával. Végül a CPg-t börtönre ítélték, ami - szinte - példátlan eset volt a „legvidámabbnak” nevezett barakkban. Ugyanezt

megtették a Közellenség nevű punkbandával is. Utóbbiak jóval kevésbé ismertek ma már.

- Erdős Péter nemcsak a CPg-t gyűlölte, a nagyon népszerű P. Mobillal is sok problémája volt. Elsősorban az, hogy sokszor hazafias témákról énekeltek, ráadásul nagy közönség előtt. Erdős egy publicisztikájában kifejtette, hogy miért is nem engedte kiadni a saját idejében a P. Mobil *Honfoglalás* című rockszvitjét. Ez a szöveg tulajdonképpen egy gyáva, traumatizált, minden hazafias gondolatától összerezzenő főkéder akaratlan önvallomása. Érdekes, hogy évekig Erdős Péter lányának, Hankiss Ágnesnek dolgoztam. Volt, amit máshogy láttunk, de nagyon tiszteltem őt, és rengeteget tanultam tőle.

- Koncz Zsuzsa, Bródy János vagy éppen Gerendás Péter háttéréről részletesen írtam *A kultúra megszólalásában*.

- Szabó László a hírhedt, és persze sokak által imádott *Kétfény* műsorvezetője volt. Propagandista, számtalan '56-ot lejárató könyv szerzője. A szintén megemlített Berkesi András kegyetlen katpolos, majd ÁVH-s tiszt volt, aztán „átöltöztették” írónak. Egy '56-ot lejárató művel kezdte, majd egy időben a legnépszerűbb szerzők egyike volt. Egy cikkből kiderült, hogy még a kommunisták is megvetették, börtönbüntetése alatt elfordultak tőle, mások meg megverték, ezért át kellett helyezni.

- Krassó György Pákh Tiborhoz hasonlóan a rendszerváltás, rendszerváltoztatás legendája. A kötet sok szereplőjéhez hasonlóan zsidó származású Krassó Pákh-tól eltérően kommunistaként indult, de hamar felébredt (legkésőbb a börtönben, '56 után) és radikális antikommunista lett. Nem is szívelte az SZDSZ, igaz, ő sem a pártot. A kevés igazán tisztességes magyar politikusok egyike volt. Halála - Cseney Déneséhez hasonlóan - szimbolikusan tekinthető. Ezzel intettünk búcsút az álmainknak.

Apám arca

(A megbecstelenítetteknek)

Mindig a város határában lődörgött. Nem volt részeg, nem motyogott magában, egyszerűen állt, és olyan szomorúan nézett, hogy abba belefacsarodott a szívem. Nem szokásom senkihez odamenni, franc se tudja, talán ügynök és majd lejelenti az egészszet, vagy csendes őrült, aki hirtelen előkapja a zsebéből a bicskát, és egy gyors mozdulattal átszúr engem a Pokolba.

Aztán az egyik nap, munka után, a gyárból hazafelé sétálva mégis odamentem. Valahogy elmondta ezt a történetet. Már nem emlékszem, hogyan történt, hogyan kezdett neki.

Sohasem értette, hogy miért nem szerette az anyja. Egyedül nevelte, tisztességes, megbecsült asszony volt, tisztelték a faluban. Csak ő nem szívelte a fiát. Sohasem ölelte meg, sohasem kapott tőle jóéjt puszit, etette, ruháztatta, taníttatta, de néha olyan undorral nézett rá, mintha valami szörnyeteget figyelne. Végül maga is elhitte önmagáról, hogy valóban undorító,

valóban érinthetetlen, valami más, valami ördögi, aki csak előbújt az anyja méhéből, hívatlanul erre a tetves világra.

Igy mondta, erre emlékszem, a „tetves világra”, és közben nézett lefelé, de úgy nézett lefelé, hogy a föld akár meg is nyílhatott volna a fájdalomtól, de úgy, hogy beleremegjen ez az igazán, ez az igazán „tetves világ”.

Sokáig nem tudta, hogy miért gyűlöli az anyja, de az egyik karácsonyon, talán tizenkét, talán tizenhárom éves lehetett, elárulta. Huszonötödike volt, és kivételesen nagyon berúgott a mama, amúgy csak szisztematikusan, rendszerszerűen, konty alatt ivott, és ő sohasem látta részegnek. Akkor igen. Betermelhetett főzés közben egy egész üveg pálinkát, mert ott, ahol reggel még egy üveg „szilvaízesítésű valami” volt, koraestére már nem maradt semmi, csak egy vádlón bámuló üres üveg.

Nem tudná felidézni, hogy hogyan mesélte el a mama, de kiderült, hogy ő honnan származik, világossá vált, hogy kit lát az édesanyja az ő arcában, az ő szép barna szemeiben, a sötét hajában, hát azt a tetves szovjetet, aki megerőszakolta.

„Még a nevét sem tudom annak a gecinek”.

Ekkor rezzent össze először, az anyja nemigen beszélt csúnyán, ezt a szót pedig sohasem használta. Nem is a kifejezés, az édesanyja szemében megcsillanó gyűlölet ijesztette meg. Aztán az a két szó: „*tetves élet, tetves élet*”, ezt dűnnyögte még az anyja, és akkor megértette az örök szenvedést, az újra és újra feltörő undort, hogy minden éjjel, de tényleg, szinte minden éjjel leszorították álmában és megbecstelenítették.

Talán el kellett volna vetetnie a gyereket, de nem tudta, képtelen volt megtenni, mélyen hitt Istenben még akkor, és azt gondolta, hogy majd Isten, majd Istenke mindent megold, aztán kiderült, hogy nem oldott meg semmit, hanem egyszer csak felcseperegett mellette az a szörnyeteg. Ahogy mondani szokás, „*kiköpött az apja*”.

Nem tudja, csak arra emlékszik, hogy rettenetesen megijedt, és nem is hitte el, amit az anyja mondott, de mégis beleivódott a lelkébe, ahogyan a méreg leszívárog a patakba vagy a talajba, és elkezdte szét-szedni, szétbomlasztani belülről, tényleg, szó szerint berozsdásodott a szíve, és onnantól eldőlt, ő haragban lesz ezzel a világgal. Persze csak később látta a James Dean-filmet, de mégis, abban a jóképű szöke amerikaiban önmagát látta, olyan ősi fájdalmat, amiről senki sem kérdez, amit senkinek nem lehet megmagyarázni. „*Végül tizennégy éves koromban akasztotta fel magát*”, suttogta fojtott, színtelen hangon. Akkor talált rá, amikor hazajött az iskolából.

„*Az a furcsa, hogy meg is örülhettem volna, de a még különösebb, hogy talán meg is örültem, és téged is csak ideképzellek most, ezt az egész történetet, mert valójában nem bírom már ki egyedül, nem élem túl anyám síron túl tartó gyűlöletét, apám valódi kilétét, hogy egy szörnyeteg, egy szörnyeteg fia vagyok*” – mondta még maga elé.

Folytatta volna, de jött a busz és én felszálltam rá. Megvethetsz érte, de így volt. Nem bírtam el ennyi fájdalmat egyszerre. Nem tudom, miért, az eredeti tervem az volt, hogy emberként viselkedem, megsajnálom, meghívom egy sörre vagy egy teljes berúgásra valamelyik városi csehóban, vagy egyáltalán valami, de elkapott engem is ugyanaz az undor, és meguntam a szerencsétlenségét, hirtelen tört rám az önzés, és már a buszon is voltam, biccentettem a sofőrnek, mert ismert, tudta, hogy van bérletem, és már mentünk is tovább.

Emlékszem, visszanézhettem volna, de nem akartam megtenni, mert így is magam előtt láttam az arcát, ahogyan most is itt van előttem, jó húsz évvel később, ahogyan néz, üres, kifosztott szemekkel, ez a magára hagyott gyerek, ez az erőszakból született, nem kívánt valaki, akinek a mondatai túlságosan hasonlítottak az enyéimhez.

Akkor értettem meg az egészet a teljességében, amikor tavaly, '87-ben elolvastam egy Göncz nevű író

szemét novelláját, én nem tudom, hogy ki ez az ember, a könyvtáros szerint fordító, „*Gyűrűk ura, Béluskám!*”, lehet, csak azt tudom, hogy a történet szerint a megerőszkolt magyar nő még meg is sajnálja azt a szovjet sakált, azt a hiénát, és magára húzza, a fiára emlékezteti, egészen undorító, aljas szöveg, egészen konkrétan elhántam magam otthon, amikor elolvastam. Mert nem vagyok hülye, tudom, hogy mit üzen ez a szöveg, hogy még sajnáljuk is meg, még szánjuk is meg a tetves szovjetekeket, legyünk hálásak, hogy itt ülnek a nyakunkon, hogy dorbézolnak a kocsmában, hogy leverték '56-ot, legyünk igazán, az irodalmi szférák szintjén is szolgálk, hát ezért gondoltam, „*te Göncz, hogy döglőnél meg, olyan vagy, mint a többi lakáj, biztosan ez is jól fizet most, vagy majd valamikor*”.

És akkor értettem meg, hogy miért fáj ez ennyire, amikor a telehánty vécé fölött térdepelve hirtelen sírni kezdtem, mintha megvilágosodott volna valami, akkor állt össze, hogy miért zokogok egy átkozott novellán, miért, mert igazából én vagyok az a gyerek, a szemét apám és a szemét háború minden egyes reggel rám bámul vissza a tükörből, és két nappal később már a gerendán lógtam, és azt gondoltam, azt gondoltam, talán legalább kijárhattam volna oda a gyár mellé, az út mellé, a város szélére, hogy valaki, valaki legalább meghallgasson, és elmondhasam, hogy az én anyám, az én anyám.

Azt mondják, hogy a fényt látod, meg ilyesmi, de mondhatom, jegyezd le Isten, hogy ez hazugság, mert én nem láttam mást, nem láttam mást, csak az apám eltorzult, lihegő, gyönyörtől eltorzult arcát. Ez volt az utolsó kép, nem volt filmvégi montázs, nem volt zene, egyszerűen csak vége szakadt ennek a tetves, ennek az igazán tetves világnak.³

3 Ennek a történetnek az alapját az egyik olvasóm mesélte el. Legalábbis azt a részét, hogy élt egy ilyen férfi a városban, és mindig ugyanazon a helyen „téb-lábolt”. És valahogy – már nem emlékszem, hogy hogyan – kiderült, hogy az édesanyja azért nem tudta szeretni, mert az „apjára” emlékeztette.

– Az írásban említett Göncz-novellára egy barátom hívta fel a figyelmemet. Előre mondta, hogy rosszul leszek tőle. Így is történt. Igen aljas írásnak tartom. Göncz írása először 1980-ban jelent meg a *Találkozások* című kötetben, a Magvető adta ki. A kiadó vezetője a már többször említett Kardos György volt, a Katonapolitikai Osztály volt tisztje. Korábban az ő irányításával „vadászták le” a Katpol Göncz Árpád kigazdátársait. Volt, akit kivégeztek, több mint kétszáz ember börtönbe került. Göncz ekkoriban annak a Kovács Bélának a titkára volt, akit a Szovjetunióba hurcoltak. Sokan azt gondoljuk, hogy a későbbi SZDSZ-es politikust és államfőt akkoriban talán megnyerte, vagy be is szervezte a Katpol. Ezt az elgondolást erősíti, hogy később a politikai bűnözőnek, a társait tönkretevő Kardosnak dolgozott. A másik lehetőség, hogy Göncz egyszerűen erkölcsstelen ember volt. Egy későbbi interjúban elárulta, hogy pontosan tudta (ami persze nyilvánvaló), hogy a Magvető vezetője és a korábbi perszövő ugyanaz az ember. Felháborító, hogy róla van elnevezve a Városmegye.

A piás

(Hajnóczy Péternek, Radics Bélának és Kristófnak)

„Még egyet”, motyogta, és az „egyet” azt már összepréselve, szótorzóként lehetett hallani, a pincérnő jól látható undorral töltötte ki a felest, hiszen tudta, közeleg az elkerülhetetlen vég: a teljes lerészegedés. Valóban, fél órával később már artikulátlanul magyarázott, összevissza beszélt, bár nem értették, de tudták, hogy előkerült a régi nóta, az „elnyomása”. Mindig erről magyarázott ez a „fasz”, gondolták így együtt kocsmaegységben, mert ez „tényleg egy fasz”, három korsó és három túske után beindul, beszélni kezd, először szórakoztató, vicces, aztán tovább iszik, és hirtelen borzasztóan fárasztó lesz, „gennyesen lehúzás”, azt magyarázza, hogy ő nagy zenész volt, ő úgy gitározott, mint senki más, érezte a rockot, de igazán. Csak az a „tetves Erdős”, az a „hullarabló”, az azt támogatta, „akit megbaszott”, ez így ment, „akit megbaszott”, ismételte, „meg ott volt az a tetű, aki úgy kibaszott a bandából”, de úgy, hogy a „lábam se érte a földet. Be volt ütve a rohadék. Mondjam, milyen néven jelentett? Tavalý megkapta a lovagkeresztet.”

„Akkor kezdtem el istenesen piálni - magyarázta azokon a koraestéken, amikor még képes volt beszélni - mert azt túléltem, hogy elvették nagyapám mindenét (...) hogy a saját boltjában akasztotta fel magát az öreg (...) azt is, hogy az apám meg a legnagyobb seggnyaló lett (...) azt hitte, ha benyal ezeknek, akkor lesz belőle valaki (...) de persze nem lett, mert kívülálló volt, mindig éreztették vele, én nem tudom, ezek már a járásából, a járásából is tudták, ki az aki csak álkommunista (...) nem, nem kezdek zsidózni, ne vedd magadra Szabó, hiszen titeket is, anyádékat, tudom jól (...) de mindegy, mert azt kibírtam (...) én nem léptem be a KISZ-be (kortyolt) én csak zúzni akartam (hajtotta le), de ezek bazmeg (okádott)”.

Volt, hogy arra ébredt, hogy a kocsma előtt fetreng, és borzasztóan fázik. Kegyetlen, szinte Istenítélettel felérő hideg volt, de hogy a valóságban, vagy csak képzelte, arra már nem jött rá. Azt sem igazán tudta, hogy hol van, azt meg főleg nem, hogyan gyalogolt haza. Máskor bevert képpel hevert a ragacsos kocsmapadlón, mert éppen megsértett valakit. De már nem is tudta, hogy kicsodát. Az ütést sem érzékelte.

Volt, hogy félkómásan az asztalra dőlve hallgatta, ahogy kiröhögik, de nem, nem tudta abbahagyni az ivást, főleg miután az utolsó nő is elhagyta. Tényleg az volt a végső lökés, ez is annyira közhelyes és ócska magyarázat, de igaz, hogy nála is ez volt, ez volt a pont a mondata végén, az ő életmondata végén,

hogy amikor az a nő, akit még mindig nem tudott leribancozni, teljesen érhető módon besokallt és feladta őt. Akkor történt, hogy ő is hátat fordított az életnek, tudta, hogy pár esztendeig még ellézensz, ellétezz, megissza a maga adagját, lemorzsolgatja utolsó barátait, megmaradt, el nem marot rokonait, majd végül a kocsmái haverokat is, hogy a végén egy árokban lelje halálát, vagy agyonszurkálja valami állatot, akinek még a nevét sem tudja majd, hogy legalább azt bemondhassa Szent Péter előtt.

„Nem vállaltam, nem vállaltam - motyogta egyre maga elé, mintegy utolsó mentsvárként, menedékként, arra célozva, hogy végül is ember maradt, amikor az állambiztonság elővette, akkor nemet mondott. - Magának vége. - mondta erre szenvtelenül a százados. „Vége (...) ha a börtönt meg is úszod - tette hozzá már tegezve a másik, a hadnagy -, a zenélésnek annyi (...) kiveszünk a bandából, kiveszünk a bandából, elhíreszteljük, hogy ügynök vagy, hogy aláírtál, a saját rajongóid fognak agyonverni”.

Mindig, minden életben eljön egy fordulópont, gondolta később, amikor dönteni kell. Ő pontosan ismerte a sajátját. Éppen kezdtek befutni, ott volt az *Ifjúági Magazin* legjobb gitárosai között. Túrte őket a hatalom, bár a megyehatárt sokszor nem léphették át egy-egy kisebb balhé miatt, azért Fejérben koncertezhettek, és végül két kislemezük is megjelent. Jöttek a nők és a slepp, a sok barom, aki félistennek

tartotta őket. Rajtuk keresztül szagoltak valamit a szabadságból, *„kamu volt az, lószar - magyarázta most már - csak kibaszott látszat, fogtak itt Aczélék mindenkit (...) leginkább a tőkünket - röhögött -, Kádár gyáva volt, de nem hülye”.*

Ezt persze még olyankor fejtegette, amikor éppen csak spicces volt, szóval a hegy tetején, vagy talán felfelé még, a szokásos és már elvárt lejtmenet előtt. Ilyenkor még néha egy-egy nő is meghallgatta, le pattant, otthon megalázott, talán meg is vert, horpadt arcú, önbizalomhiányos nők, de akkor is nők, volt, hogy azért még egy-egy megereszkedett mell megérintésének ígéretével indulhatott haza, nagydumásan, de általában abból sem lett semmi, már útközben úgy bebaszott az „egyérintőtől”, hogy hamar lekopattak.

S ha mégis felment valakinek a lakására, akkor is minek, nem állt már fel, legfeljebb szőköevente. Nem akart ő már senkitől semmit.

A Pokolba magányos út vezet, óriási közhely, de át érezte, először a régi slepp kopott le, a nagy társaság, a sok lejmolás, az ő fényét zabáló utazóhal, aztán a barátok és a család, s legvégül mindenki, csak a legótvarabbak maradtak mellette, azok, akiket - ahogy ő mondta - megérdemelt. Sokat gondolkodott azon, hogy megöli magát, de mindig elhessegette ezt, a nagyapjának sem bocsátotta meg, hogy nem maradt

velük, hogy nem állt bele, nem állt bele a „*kurva kommunisták elleni harcba*”, hogy hiába mesélt neki, hiába olvasott Márait meg Kodolányit, ha nem állt bele, elmenekült, „*elmenekült a halálba baszod*”.

Aztán a fejébe nyilalt a fájdalom, „*Miért, te beleálltál?*” – kérdezte egyszer reggel a tükörbe könnyezve. – *Te beleálltál, igazán? Beleálltál, te geci?*”

Úgy ordított, hogy szinte beleszakadt a szíve.

Nem. Az sem csoda, hogy az apja, a papa fia ilyen nyomorult csinovnyik, tányérnyaló lett, aktakukac, lenyalt hajú kispolgár. Kiskáder, akinek még az osztályvezetői állás sem jött össze. Nem baj, volt ki ellen lázadni legalább. Már neki. De hová, minek, az a két kislemez maradt meg, a halványodó emlékek, amikor fellépett Radiccsal, vagy összejött neki három csaj egyszerre, de utólag még az az orgazmus is olyan savanyú volt, mint az egész rendszer, mint a száz évig rothadó négercsók, a megrozsdásodott piros arany, a ránk pusztult télifagyai.

Az utasellátóban maradt az ő jövője is, két megszáradt zsömle közé beszorítva, a megromlott párizsi széle már felfelé kunkorodott.

Mert minden bebaszásban ott volt a másnaposság, a színességben a szürkesség, a sikerben az azt követő bezárt ajtó, a lányok illatában a munkásőr-ház-

mester szájszaga, a boldogságban az elkerülhetetlen önsorsrontás, az álmokban a halál. Mi maradt? Néhány koncertfelvétel a neten, néhány örömteli pillanatot. Volt, hogy a kocsmában részegen beaprózta a zenegépbe a saját számait, „*figyeld csak, ezt Page-től loptam*”, magyarázhatta egy tökhülye baromnak, aki azt se tudta, kiről beszél, ki az a Page, csak abban reménykedett, hogy „*ez a rumszágó kócos*” fizeti majd a következő bonbonmeggyet.

Fizetett is, amíg bírt. Néha egy-egy újságíró felkereste, és teljesen kiforgatva megírta, amit összehordott. Az igazán éles dolgokat meg sem jelentették, pedig olyankor direkt nem ivott előtte, volt, hogy még az előző nap sem, tényleg, tisztára, mint egy kifordított piros betűs ünnep, kibírta, mert valamit itt akart hagyni, valamit kinyomtatva, hogy legalább utólag ne hazudják el ezt az egészet, hogy valaki mondjuk leírja őszintén, hogyan alázták meg őket, egész generációkat a katonaságban, hogy nem volt olyan év, hogy ne ölte volna meg magát valaki bent, hogy volt, akit megerőszakoltak, mást szinte agyonvertek, mert nem, nem írt alá a katonai szolgálatnak. A többi meg csak piált.

Mert ő már megtehetette, hogy őszinte, mert az „*életnek már csak egy halállal tartozom*”, mert olvasott volt valamennyire, és ő már döntött, „*leírtam magam, leírtam magam mint az adósságot*”, röhögött, és éppen ezért, utoljára még mondani akart valamit, valami

fontosat, hogy ne csak a ferdítések maradjanak meg, a hétvégi telek meg a többi szar, hanem az is, hogy nem véletlenül ivott itt mindenki, hogy nem véletlenül akartunk innen lelépni, hogy ez a masina, ezt nem tudta elmagyarázni, nem volt író, de hogy ez a gépezet, ez a szar, *„valahogyan beleívódik a bőrünk alá (...) de tényleg, megfertőz, mintha a vizet, vagy nem is tudom (...) mintha egy sámántemetőn, meggyalázott őseink földjén éldégélnénk, mint ezekben a szar horrorokban, csakhogy, csakhogy ez a valóság”*.

És ilyenkor még volt, hogy figyelt valaki, csak mindig hibázott, és mindig kikért magának még egy újabb kört. *„Mindenkinek egyet! – Senki sem értette, honnan van még mindig pénze, honnan. – Hát eladtam apám házát, amit összezsáolt (...) nincs senkim (...) úgy, úgy, úgy – mondta, mert már nem tudta befejezni.*

Megint berúgott. *„Úgy, úgy, úgy”* – ismételtette, mert azt még érezte, hogy ez fontos, ez most tényleg az.

„Úgy, úgy, úgy” esett, hogy sohasem fejezte be ezt a mondatot. Nem halt még meg, csak úgy döntött, hogy nincs már mit mondania. Elnémult, akár egy szerzetes, az orvosok sem tudtak mit mondani, nem válaszolt semmire, meg sem szólalt. *„Szervi elváltozást nem tapasztalni”* – mondták egymásnak a konzilium után, mert nem volt kinek másnak elmagyarázni, nem volt ott hozzátartozó, hiszen senkije sem maradt, mindenkit elmart, elivott maga mellől.

Egy utolsó lépésre még összeszedte magát. *„Most akkor meghalok”,* gondolta még utoljára, és ezt a döntését siker koronázta.

Milyen a sors, a rádióban éppen kedvenc száma, kedvenc gitárszólója szólt. Egy pillanatra azt hihette, ő is a Mennysors felé lépcsőzik. Hogy elmesélhesse legalább az Istennek azt, amit *„úgy, úgy, úgy”* el akart még mondani.⁴

4 Csak röviden: fontosnak tartom ezt az írást abban az országban, ahol rengetegen ittak és isznak, és ahol egy Radics Bélára rá lehetett legyinteni azzal, hogy – ha nagyon lassan is – de „halálra itta” magát. Erről a témáról mindig a *Kis herceg* jut eszembe. *„Miért iszol? – kérdezte a kis herceg. – Hogy felejtsek – felelte az iszákos. – Mit? – tudakolta a kis herceg, mert máris megsajnálta. – Azt, hogy szégyellem magam – felelte az iszákos és lehajtotta a fejét.”* Szégyen – a Kádár-korszak egyik kulcsszava.

– Az „egyérintő” fogalmát Schuster Lóránttól, a P. Mobil vezetőjétől hallottam. Nem magáról, másról mesélte. Azt jelenti, hogy amíg eljutsz a másik helyre, addig minden elérhető kocsmába betérsz, és mindenhol másmilyen felest iszol. Az út vége sejtethető.

A rendszer nem váltás tragédiája

(Krassó Györgynek és Csengey Dénesnek)

Állunk a ravatal mellett. Arctalan, meglöpött, ősi konoksággal kitartó emberek. Szitál az eső, fúj a szél. A koporsóban Csengey Dénes. A koporsóban Krassó György. A koporsóban Magyarország. Az égen mint ha összeállnának a felhők, lassan, ritmus nélkül, ezt kirajzolva: nem lehet.

The World is Yours - megvan a jelenet a *Sebhelyes-arcúból*? Azzal a félelmetesen izgató, borzongató zenei betéttel? Az Al Pacino által alakított bűnöző felnéz az égre, ahol lassan elúszik egy zeppelin. Nem a Led Zeppelin, nem a *Stairway to Heaven*, talán csak álom, de mindenképpen hamis ábránd: „A világ a tietek” - hát nem. Még az ország sem.

Sokan vannak a temetésen. A tömegben egy csokornyakkendő amerikai álldogál. Talán ott sincs, csak én képzelem utólag oda. Az arca szenvtelen. Mint egy CIA-s.

Próbál kicsit szomorúnak látszani. Tőle balra egy szovjet kém. Az ország tévésként ismeri. Lesajnálóan nézi a letakart koporsót. Mennyi mindent összehazudoztak róluk. De már nem veszélyesek.

Hátul párttitkárokból, munkásörökből lett üzletemberek, véleményvezérek sugdolóznak. Drága cigarettajukat egy rég halott partizán díszes sírkövén nyomják el.

Csőpörög az eső, bele egyenesen a mellkasunkba, átszívárog a zakókon, kalapokon, esernyőkön át. Mocskos a víz, szennyezett, romlásszaga van. Nincs megtisztulás.

„Szomorú az idő, nem akar változni, nagy átok van rajtam, miért tudlak szeretni” - hangzik valahonnan a távolból. „Ne muzsikáljátok már, a kurva életbe!” - szakad ki valakiből a düh, a tegnapi felesek fejszaggatós fájdalomával összeérve.

Valaki szónokol. „Nem állt mellette senki sem” - mondja, és tudja, ő maga sem tette meg, a pecsenyesütés és a céltalan, politizálásnak nevezett páváskodás minden idejét elvette. *Stand by me*, erre lassúztunk mind a gimiben, de vajon hányan őriztük meg magunkban a szám igazságát? Szinte senki sem, élvezték az elhunyt fényét, vibráló lényét, végignézték, ahogyan elégeti magát. Értünk. Értünk.

„Sokat ivott!” – súgja valaki. „A cigaretta”. „A kávé”. „A cukor”. Érkeznek a kényelmes magyarázatok. Valahogyan le kell zárni, valahogyan meg kell magyarázni, hogy mi miért nem haltunk bele ebbe az egészbe. Küzdöttünk egy darabig, de aztán inkább magunknak is megszereztünk néhány apróbb-nagyobb céget, valamiből élni kell, ha „ezek” majd visz-szajónnek, és minket is kicsinálnak.

Valakinek korog a gyomra. Nem hallja mindenki, mégis egyszerre, akár egy jelre, eltávolodnak a sírtól a gyászolók, már a kormány képviselőjében megje-lent miniszter is elszelelt, megadta a jelet.

Hát igen. „Holnap is van nap”. „Kár, hogy csak ennyi-en.” „Milyen fiatalon!”. „Melyik, a Krassó? Az öreg volt már”.

Lassan szétszéled mindenki. Vissza a médiaháború-ba. Vissza a szürkességbe. Nem ezt álmodtuk.

Tudtuk, hogy az álmodozókat törik meg először. Az idealistának csúfolt tisztákat. Aztán megmagyaráz-zák. „Nem értékelte realisan, nem látta realisan, hiszen objektíven nézve, a nemzetközi helyzet, Amerika és a Szovjetunió, hiszen ebben az időben, a mi kezünk is meg volt fogva, egyáltalán mit akartak ezek?”

Elő a skatulyákkal, kérem. Először is lázadók voltak, izgágák, rendbontók, összeférhetetlenek. Már a kocs-

mában állnak, éppen az emlékükre isznak. Egyre őszintébbek. „Igyunk egy unikumot”, „das ist eine”, röhögnek a reklámon, akár az időutazók. A lényeg, hogy van idő iszogatni, a depressziós világfájdalom csak a másnappal érkezik majd el. Fejfással vegyes közsajnálát. A képzeletbeli unikumos hordó mellett sok látszólag magabiztos, de bolyongó, magányos lélek összegyűl. Itt nem számít, ki az MDF-es, ki az SZDSZ-es, együtt isznak. Kísérőnek sör vagy laza fröccs. A hányás és a fejfájás is közös, nemzedéki érzés.

Már nem jelentenek egymásról. Az MDF-esek között kétségtelenül több a volt ügynök. Van a sunyi, füle-lő típus, meg a szándékosan hangoskodó, aki az élet-öröm látszatával leplezi szegett szárnyait. A romlás sokszor már a besúgó külsején is meglátszik. Nem fürdik, ápolatlan, sárgás fogain nehezen szűri ki a ha-zugságokat. Sokat iszik, még többet cigizik. Képtelen megbocsátani önmagának, mert ahhoz először ha-ragudnia kéne. Ki kellene mondania: „miért voltam ilyen gyenge?”.

Az SZDSZ-es fiúk magabiztosabbak. Közöttük is van pár ügynök, de az ismertebbek befolyásos kádercsa-ládból származnak. Egy Pető Ivánt vagy Bauer Ta-mást ugyan ki mert volna beszervezni? Meg minek is. Vagy a kis Rajkot.

Szóval isznak és nevetgélnek. Az MDF-esek többet, jellemzően ócskább italokat. Néha konyakot, Illyés Gyula is azt szűrcsölgethette Aczél Györggyel, a kommunisták a régi elitől tanulták el a konyakozást, hogy a megsemmisítésre ítélt elit túlélő gyermekei majd a kommunistáktól tanulják vissza. Ez értelmes így? Kit érdekel, hajtsuk le.

Most nyugodtak. Lassan berúgnak. Nevetgélnek.

Közben kint ránk ereszkedik a felhő. A távolból a Szabad Európa Rádió recseg. Régen ők mondták hazugnak, most mi halljuk annak. Mi történt? Váltás, változás, változtatás. Amerika hangja: *„Éljen a privatizáció! Ez az igazán szebb jövő! Jönnek a tankok, mennek a bankok! Nem, most megfordítottuk: mennek a tankok, jönnek a bankok! Énekeld egy tangó dallamára, megnyugtató. Legyetek békések, már meg van terítve az asztal. Már minden meg van beszélve. Szépen, csak nyugodtan, gyertek, üljete le.”*

„Nem, Krassókám, te nem oda ülsz, a te helyed a hokedlin van. Vagy inkább a tornácon, mint régen a piás férjeknek, ha a házból nem is lehetett őket kitenni. Vagy még inkább a föld alatt.”

Szép, csinos hokedli, ragacsos a ráfolyt amerikai juharsziruptól. De már nem a meggymárkától, márkameggytől, bonbonmeggytől. A balatoni lángos odaégett, az összes vodkát benyomták a kommunisták,

egy térképarcú, barázdafolyóktól szabdalt képű éjeliőr csillagos-sávos kovbojkalapban üvöltözik. Lassan megtanuljuk majd leírni ezt a szót, „cowboy”, én Istenem, jó Istenem, add ide a hamburgerem! A szebb jövő képében megjelenik az első „Mekdonáldsz”, kitartás, éljen a száraz sültkrumpli! A túlélők már nem a budai várból, hanem a pesti plázákból törnek ki. A hidak helyett a gyárat robbantják fel. Prima privatizáció. A szovjet hadseregnél is félelmetesebb az arctalan zombisereg, kihízott pólójukról szűrös szemmel néz a még idejében likvidált Che Guevara. Nem volt ideje nagymenő politikai bűnözővé válni, így eladhatnak a nevével pár raklap pulóvert a sok idiotának. Mint Szabó Ervin, aki meghalt, mielőtt közénk sorozhatott volna.

Nyugszik a beteg, nyugszik a Csengey, nyugszik a Krassó. Elnyugszik, ha nem nyugszik. Örökre. Nyugodjatok meg, a csokornyakkendős úr már nem amerikai nagykövet többé, hanem befektető. Éppen '90-ben váltott a jóember, nahát, nahát, meglepő időzítés, meglepő fordulat. De továbbra is jót akar! Értünk teszi, értünk jött vissza Soros úrral, a bankárokkal és befektetőkkel, csak azért, hogy segítsenek. A magyarországi, akár az acélszív, örökké dobog! Üvölsétek a Márhívót Bush és Clinton felé!

Csupán a kereskedelmi tévét kérik majd cserébe pár év múlva Horn bácsitól, de az átmentett prolivezér nem adja, inkább a németeknek. Utóbbiak majd külön

teremmel, utcácskával jutalmazták ezt az igen készséges alkoholistát a halála után, aki alatt simán eladtuk (pardon, privatizáltuk) az összes állami energiacéget, sokszor egy idegen országnak. Te mond, hogy hazaáruló, a te hangod mélyebb!

A nyugati befektetők dörzsölik a kezüket; nekik ez egy garázsvásár, fillérekért megvehetnek mindent, „vinném azt a kastélyt, meg azt a céget, meg akkor ezt a kétszáz munkást is, más nem lesz, köszönöm”. Göncz Árpád továbbra is kitartóan mosolyog, vigyorog, „szívünket melengeti”, miközben szétlopják az országot, nevet, miközben állítólagos barátja rákos beteg lesz, és krokodilkönnyeket hullat, amikor meghal. Talán a börtön fordítóirodájában tanulta ezt a vigyorgást? Vagy talán Kovács Béla titkáraként, amikor csak Kovácsot hurcolták el a szovjetek, és ő egészen jól megúsza? Bevitték, elengedték, elkapták, megint elengedték. Valamiért. A két szép szeméért. Az a szép, az a szép, akinek a...

Kovács Béla Városcsoponttról szó sem lehet! Még csak az kéne, egy meg nem alkuvóról! A nép, soha nem nemzet, soha nem nemzet, szóval a nép azt sem tudja, kicsoda. Kovács Béla? Nem az a buflák, lassúmozgású focista a Honvédból? Vagy már a Fradiban játszik? De miért nevezzünk el bármit olyan emberről, aki nem volt kommunista, kriptokommunista vagy legalább társutas? „Most”, a '90-es években, amikor egy magát demokratának neve-

ző exmaoista a főpolgármester? Akinek az apósa Révai József fia?

„Majd Mindszenty lesz a következő, akiről el akartok nevezni valamit? Nem győzzük lejáratni a '40-es évek óta! Nem, nekünk a békepapok, a békevágy az első!”
A békekölcsön után.

Békekölcsön, békemenet, eltemetnek békehegyek.
Alá.

Vége. Sem Kovács Béla, sem Krassó, sem Csengey, senki sem marad. Csupán a nagy emberek hiánya. Az úr. Csak egy mosoly.

„Csak egy parti, csak egy parti. De jó lapokat hozza nem garantál senki. Ez egy igen-igen kemény, kemény világ. Ez egy igen-igen kemény, kemény világ”.

Európa Kiadó, márcsak az kéne. Békétlenek. Pedig most a megbékélés az első. Csak a békés átmenet garantálja a dolgok kibeszéletlenségét. Ettől a békés átmentéstől a '90-ben illegalitásba vonult káderek is megnyugszanak. Miközben boldogan horgásznak a gödöllői tónál. Mint a bukott Grósz Karcsi. Már túl későn fehérterrorozott a hülyéje, meg is bukott, kiűtötték a nyeregből a korábbi nyaloncok. *„Nem vagy már idősebb, Grósz elvtárs.”* Pedig körbejártad a nagy világot az impexes galeriddel. Még a fiadat is beültetted az „aranycsempész” haverod cégébe.

Most meg kell bújni, ki kell várni! Várják az időt. Addig ott a Vörös Segély, kárpótlási jegyek formájában úszik a tavon. Susogós ruhába öltözött ifjúgárdisták. Nyáron Nizza, év közben Rózsadomb. Csak így lehet kibírni, kérlek alássan! Mint a kis Kajdi.

A háttérbe vonulás idején meg privatizálnak nagy hévvel, jobb mintha egy régi PB-ülésen gyúrnák a semmit, próbálnák értelmezni a „peresztrojka, eresztrojka”, na, annak a jelentését.

Teljes lenne a béke és a békés átmenet, csak hát jönnek a fasiszták. Ugyebár a szarból. Mindig akkor, amikor kell. Antall-bőrbe öltözött Horthy menetel fehér lován, megnézi hány komcsit tüntet ki e diszes tartomány. Közben indul a rettegés. Majdnem kinyírták a fél országot, de most már rettegnek. Jaj, jaj, mi lesz, ha a lefűrészelt karú elit visszavág? Mi lesz, ha a megcsonkított fekete lovag felkel a földről, és nem akar kiegyezni egy döntetlenben?

Eltársak, keresse meg valaki a régi antifasiszta lemezt! Hol van a Gerendás? Azonnal gitározzon valami dél-amerikai Che Guevarát. Guantanamérát, vagy valami olyat! Elvtársak, élőlánc, rettegéshez sorakozz! A fiatalabb agitátor, aki a '80-as években még ki akarta rúgani az öregebbet, most már összecsolózik vele, hogy együtt üssék a fasisztákat. Mindenki az, aki nincs velük. Nem számít, ha magyar,

ha zsidó, ha cigány, ha felszólal a kör ellen, akkor nincs mese, antiszemita lett és rasszista!

Felveszik a hangerőt, hogy eljusson Nyugatra is. Hadd lássák, mi történik itt! Hogy milyen jó is volt az a békés Kádár-diktatúra! Koncz és Bródy közben egymást túlúvöltve énekel, Erdős legutolsó szeretőjébe belehabarodva tapsol, röhög, aztán eldől, akár egy zsák. Istenem, hát ezért nyírta ki a Syriust, meg a Ketet, ezért! Hogy elhulljon még azelőtt, hogy igazán milliomos legyen.

Az égen már nem Sztálin-gyertyák, hanem Neoton-fények ragyogtak. Bródyék az egyperces néma gyász után felcsavarják a szőnyeget, majd előveszik a régi békeszerenádokat, egy-két szót kihúznak, de talán nem is kell. Minden dal újrahasznosítható, hiszen ezek ugyanazok. Meg ők is ugyanazok. *Same shit.*

Rendszerváltoztatás-szabatos nóták viszont mindig akadnak. Elszáradtatok már pedig, hamarabb, mint az a sárga rózsa. De most már SZDSZ, nem Béketa-nács, hanem SZDSZ, tiszta szívvel! Harmadnapja nem esznek, virslit nem, csak T-bone-sztéket!

Ha én munkásör lennék, jól közétek lőnék. Erről persze eszünkbe jut Rajk. Nem az ifjabb, az idősebb.

Közben Bors Jenő is vállalkozó lesz. Ha támadják, nyíltan antiszemitizmust emleget. Leantiszemitázza

Galla Miklóst is akár. Most már lehet, most már ez kell. Nóta indul! Felhúzzák a hangerőt - hadd hallja a Nyugat. Retkes bőgatyás banda. Nyilasok voltak ezek mindig is.

Minket, az SZDSZ-t viszont csak a béke motivált mindig. És a szeretet. Ugyebár. Tégy a gyűlölet ellen! Szeressük egymást! Szolidaritás! *„Az az egy fontos, lopjatok jól most.”* Demokratikus Charta. *„Meg még egy! Pincér, egy újabb tüntetés rendel! Legyen benne gyertya, siráncokozás, némi rettegés, félig átsütve.”*

És a tüntetést a KISZ volt agitproposai vezénylik. A táblákat kicserélték. Taxisblokádnak, jöhet? Jöhet. A hét törpe helyett már a Heti hetes menetel. Taki bácsi újra és újra balra rántja a kormányt. Pedig Zenthe Ferencnek nem volt könnyű élete a Nagyváradi Hadapródiskola elvégzése után. És főleg amiatt. De ő most már „Taki”, akinek a panasz mindennapi. Major Tamás B-listázós füzetét hol találhatnánk meg? Ha volt is, nem tüntették el? Néztétek már, hogy hány kommunistagyerekből lett levéltáros? Csudálatos következtetésekre juthattok. Mert a hatalomátmentés során mindenre gondolni kell!

Közben az öngyilkos Somlay Artúr már a kutya sem emlékszik, azt hiszik, róla lett elnevezve a sütemény, Somlay, Somló, nem mindegy?

A túlélés sikerül, de ebbe bele lehet halni. Már az ellenség is nehezen megfogható. Régen vörös volt. Szabályokról, ötévès tervekről, irányelvekről és áru-lókról ordibált. Lopott, ölt és közben telebőfögte a szalont. De ma már ismét csak a szabadságról harsog. Egyenlőség, testvériség és a többi. Anya, apa nincs, Szülő 1; Szülő 2 van. Valahol minden ugyanaz. Szépnek szánt hazug szavak, és a végén fejek hullanak.

Általában a miénk.

Szónokol a sztálinista újságíró (VM monogrammal, mint annyi aljas cikke alatt, fölött) a sztálinista Nagy Imréről és közben könnyezik az ország. Fele, negyede? Hát igen, Nagy Imre. Nagy Gáspár verse már szabadon terjeszthető. Szegény Nagy Gáspár, ha látta volna, kiről verselt. Kiért lázadt. A sorok első betűje akár azt is kiírhatta volna, hogy VOLOGYA. Nem lehet feledNI, hogy aljas dolog jelenteNI, és a ház eladNI.

A lovagok, akik azt mondják, NI. Ahelyett, hogy azt mondanák: csak egy makett. Csak egy újabb kommunista. Mindegy, már úgysem ismerik. Már nem Vologyát, Nagy Gáspár versét.

„Morgod a tükörnek reggel” a férfibánatod, hogy ha felébredsz az átverésből, abba bele lehet halni. Ha nem hagynak felébredni, abba is. Ha látod, hogy minden változik és közben semmi sem változik, abba

először beleszörnyed az ember. Kapálózik, harcol és próbálkozik. Aztán belenyugszik. Mint az őrült, ki letépte dögcéduláját.

Nyugszik a Krassó, nyugszik a Csengey, az asztal megterítve, a maradékból majd a helyieknek is jut. Ha valaki kapkod, rácsapnak a kezére. Hamburgertől maszatos az orosz medve mancsa. Majd a Soros bácsi jól lecsapja. A propagandánk meg jól kiforgatja.

József Attila-idézetek szállnak a levegőben. Miért legyek én tisztességes? Persze csak az első felét tanulták meg. Van második is? Csak ezt ismerik: miért legyek én tisztességes? Már röhögnek bele az aranyozott tükörbe. *„Miért is lennének azok?”* Ezt mind megtanulja, újra és újra. Első gyerekszavuk az off-shore.

„Mit kérsz Karácsonyra kisfiam? Egy kanári-szigeteki strómant, mama”.

Közben közgazdászok magyarázzák a tévében, a rádióban és az újságban, hogy a privatizáció az nagyon jó! Az nagyszerű dolog ám! Erre tart most a világ, itthon már régen lejárt szavatosságú ún. „nagy nevek” terpeszkednek a képernyő felületén, akik most már a Nyugat által is elismert, sőt százszorososan is elismert szakértők. Persze csak itthon. A valóságban kint azt se tudják, hogy kicsodák. De pszt. Rajtuk a pecsét. Kívülről nézve Amerikának bólogató bohócok, itt

a tévében pöffeszkedve heherésző, megcáfolhatatlan félistenek.

Közben Taki bácsi és a Nagy Fehér egymást túlülvöltve magyarázzák a *Szomszédokban*, hogy most mindent el kell adni, mert az rossz, ami állami, azért rossz, mert állami, és akkor jó lesz, ha eladjuk a külföldieknek, akkor minden jó lesz. Nekünk. Az ellentmondó Böhm bácsit a föld alól felbukkanó szkinhekkkel veretik agyon. A posztbolsevik tévéműsor szerint maga Csurka vezette az akciót. Nyilván már a kitörést is.

A Nagy testvér most már azt mondja, hogy a privatizáció előre vezet! Előre a külkeres úton. A régi együttvadászós ösvényen. Csak elsőre furcsa, hogy mindent szétvernek, mintha direkt leépítenének, majd ez is jó lesz, minden jó lesz, mondja a sok Marx Károlyon végzett KISZ-káder, kórusban zsongják, hogy a piacé a jövő! Eltűnnek a gumigyárak, a cukorgyárak, a mindenféle gyárak, és az éves Forbes-listán pöffeszkednek majd az egykori gazdáik.

Mérnökökből, KISZ-büfésekből lett pénzemberek! Ez a csoda! Alulról építkezünk! Ezernyi self-made man lett a korábbi ezernyi partizánból.

Jó lesz. Bámulhatod majd a sok exkomcsit a tévében. Jó estét, Vitray úr, a kezit csókolom! Még mindig individualista és demokrata? Persze, tudjuk, már Rá-

kosi rokonának alkalmazottjaként is az volt. Pardon, lázadó!

Ünnepelsz, de aztán elhányod magad.

Jó lesz, mondogatod magadnak, nézed a poharat, a rárakódott zsírral, mintha az örök Kádár-kor lenne ráüledve, ez a mindenhová beszivárgó savanyú szag. Aztán Frei Tamás csokis kávéját ráhányod az első télen szétrohadó műanyagasztalra.

A kifliből kilopták a kiflit, már csak egy üres héj maradt, de ráírtuk, hogy szabadság, és ráírtuk, hogy demokrácia. Beletörik a fogunk, és közben az égre nézünk, ahol elkaszált igazságtétel-javaslatok szállnak már-már felhőkké összeállva. Felnézel, és azt látod: „*The World is Yours*”.

Nagy levegőt veszel, és hirtelen megérted, miért ütötte szét magát Al Pacino azzal a rengeteg kokainnal. Hol egy spangli?

A gödöllői horgászto közben már sehol, kaszinót építettek a helyére. Grósz hamvait a Szoborparkba lapátolták.

Csitt, csitulj el. „*Hush now, baby, baby, don't you cry.*” Ledőlt a fal, de azonnal emeltek egy újat.

Nyughass vagy lázadj, a vége ugyanaz, vagy így, vagy úgy fogsz belehalni. De megírta ezt más sokkal szebben: „*Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, ebbe fog belehalni*”.

Szóval: fel a fejfel. Csak nézz jól bele a puszkacsőbe. Mosolyogj, az első halál után már könnyebb lesz.

Állunk a temetésen, szemerkél az eső. Belenézek a koporsóba. Ott fekszik Magyarország. Borzas, ősz haja van. Loboncos, barna haja van.

Egy hajszálat hirtelen felkap a szellő. Mintha vinné messze, el ebből a '90-es évekből, el ebből a vásári szürkeségből. Száll felfelé.

Megcsillan rajta a nap, benne ezer elégett álmunk.⁵

5 Előző írásom a Led Zeppelin dalával zárult, ez részben ugyanazzal kezdődik. Édesapám kedvenc bandájáról van szó, amely – azt hiszem – az én kedvenc zenekarom is egyben (még a Pink Floyd versenyezhetne). Apám kedvenc dala a *Stairway to Heaven* volt.
– A gyászolók között feltűnik Mark Palmer amerikai nagykövet, az SZDSZ nagy-nagy barátja. Egy későbbi interjúban elárulta, hogy Magyarországon Rajk Lászlóval és Kis Jánossal ült le először. „*En 1986-ban, még kinevezésem, nagykövetségi megbízólevelem átadása előtt érkeztem Budapestre, és együtt ebédeltem Kis Jánossal és Rajk Lászlóval, az akkori ellenzék két jelentős alakjával. Azt kívántam elmondani nekik, hogy nem a magyar kormányhoz, hanem a magyar néphez akkreditált nagykövet leszek.*” Sokáig nem játszot-

ta a lánglelkű demokratát, '90 után szinte azonnal váltott, üzletember lett belőle, médiacégükkel egész Közép-Kelet-Európában bevásároltak. Kinézték maguknak az egyik magyarországi kereskedelmi tévét, de Horn Gyula inkább a németeket preferálta.

- Sorost nem az „elvárt” sorosozás miatt említettem. Hadd idézzem ismét Palmert: *„1989 telén jött Budapestre Soros György, Ronald Lauder és Peter Munk, akik arra kértek, hogy váltsak, és az üzleti életben kamatoztassam tapasztalataimat”* - mesélte egy interjúbán. Ha megkérték, váltott, ilyen egyszerű az élet.

- Feltűnik még a szövegben Budapest akkori főpolgármestere, Demszky Gábor. Akkoriban valóban a hírhedt Révai József unokája volt a felesége. Demszky maga is párthű családból származott, ő maga egy ma-
oista tüntetéssel vált hírhedtté az amúgy is baloldali ELTE-n.

- Az említett Grósz Károlynak 1988-ban valóban sikerült magát lenulláznia a „fehér terrort” vizionáló beszédével.

- Grósz „aranycsempész” haverja, azaz Kovács Mihály. Agrobank-botrány, „aranycsempészügy”, az Angliából visszatérő üzletember nagyon sokat szerepelt a sajátóban a nyolcvanas-kilencvenes években. Megírtam, hogy Grósz fia is neki dolgozott. A diktatúra utolsó vezetője pedig Kovácsot is meglátogatta Angliában, a nagy „külkeres-körútján”.

- Kajdi, azaz Kajdi Csaba. Napjaink egyik egoista, narcisztikus, önimádó véleményvezére, akiért féltelmetesen sokan rajonganak. Kajdi pár éve volt anyyira ostoba (illetve érzéketlen), hogy Gulyás Mártonnak elmesélte fantasztikus gyerekkorát, amikor hihetetlen jómódban éltek a '80-as években. Azt is tudjuk már, hogy miért: apja a hírhedt Interag nevű cégnek dolgozott, anyja meg a Vasas Szakszervezet nemzetközi osztályán „tüsténkedett”.

- *„Jönnek a szarból”*. Végre pontosan idéztem egy

klasszikust. Spiró György zseniális író, de sokunknak ez a versrészlet ugrik be, ha a nevét meghalljuk: *„Jönnek a dúlt-keblű mélymagyarok megint, fűzfapoédák, fűzfarajongók, jönnek a szarból.”* Vélelmezem, hogy megbánta már ezt a versét, de nem látok a lelkébe. Az író apja közepesen befolyásos kommunista káder volt, ő maga a kései rezsím ünnepezt szerzője. Ezzel a háttérrel talán lehetett volna visszafogottabb. Igaz, ez a fajta sárdobálás akkoriban (és most is) talán egyfajta elvárás is volt a lövészárokban.

- Sztálingyertyák: ez is Cseh Tamás és Bereményi Géza dalából jött: *„Álltak és vártak utolsó parancsra, az égen sztálingyertyák ragyogtak. Áttörünk, áttörünk a Széna téren át, áttörünk, áttörünk a Széna téren át.”* (Széna tér)

- Somló, Somlay, természetesen nagyon nem mindegy. Somlay Artúr a harmincas-negyvenes évek színészóriása volt. A Rákosi-diktatúra idején megpróbált fellépni kitelepített színésztársai mellett. Meg sem hallották. Öngyilkos lett. Megfizette a legmagasabb árat.

- A többször felbukkanó Vásárhelyi Miklós Rákosi Mátyás egyik kedvenc propagandistája, aztán a rendszerváltoztatás „arca” volt. Jellemző a bekötöttségére, hogy az ÁVH vezérével, Péter Gáborral ment le egy autóban Pócspetrire akkor, amikor „meg kellett nevelni” a túlságosan is vallásos települést.

- Nagy Gáspár *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című verséből hatalmas botrány lett a '80-as évek elején, hiszen Nagy Imréről és '56-ról szólt. Ez volt a diktatúra egyik legkomolyabb tabutémája. Szegény Nagy Gáspár fiatalon meghalt, így nem tudhatta meg, hogy Nagy Imre nagyon nem az volt, aminek láttuk, láttatták. Ebben a témában ajánlom Sebes Gábor remek könyvét.

Gyilkos tréfa

(A bátor viccmesélőknek és Komlós Jánosnak)

A tiszt mogorván ül az asztalnál. Unott arckifejezése mögött ott bujkál a verés és gyilkolás megszokása, végtére, ez is csak egy munka.

„Hozzátok”

Két erősebb legény bevonszolja a csúnyán megvert férfit. Lenyomják a székbe.

„Na, hogy is volt az a vicc?”

A férfi gondolkodik, feldagadt fejével körbenéz. A szemei csak a vékonyra vert, véres, piszkos résen keresztül látszanak.

„Mondjad, vagy folytatják a fiúk, amit éppen csak elkezdtek.”

Nekiveselkedik.

„Úgy kezdődik, hogy Sztálin meghalt, és akkor felmegy a Mennyszigetbe. Bekopog a Szent Péterhez, az megkérdezi, hogy hová szeretne jutni József, a Mennyszigetbe, vagy a Pokolba?”

Kicsit megáll. Elbizonytalanodik. A félelem cseppenként ereszkedik le a málló mennyezetről. A tiszt lassú, kényelmes mozdulattal előveszi a nadrágja zsebéből az aranyozott cigarettatárcáját, kivesz belőle egy szálát, komótosan rágyújt, majd így bátorítja a rabot:

„Folytasd, te kis mocsok, úgy, ahogyan a kocsmában mesélted.”

Mondata közepén a rab arcába fújja a füstöt. Szándékosan, cinkos kis élvezettel.

„Hát akkor, kérem, Sztálin megkéri Szent Pétert, hogy mutassa meg mindkettőt. Először a Mennyszigetet mutatta meg, ahol az angyalok imádkoztak. Hát ez Sztálin elvtársnak ugye nem felelt meg, ezután a Poklot mutatta meg, ahol meztelen nők, pezsgőzés, dárdázás folyt. Hát, teccik tudni, hogyan.”

„Nem teccem, te szarházi, de azért csak folytasd”.

Közben a füstöt letüdözi, majd ismét megkínálja vele a rab szakszerűen átformált arcát.

„Hát, a Sztálin erre azzal válaszolt, hogy inkább a Poklot választom. És hát erre... És hát erre Szent Péter behívott két ördögöt, hogy dobják a tűzbe szegény Sztálin elvtársat, és akkor Sztálin kiabált, hogy nem ebben egyeztek meg, amire Szent Péter azt mondta, hogy hát az csak a propaganda volt.”

A végét, az utolsó mondatot inkább csak elhadarja, majd gyorsan elhallgat, az arca nem is lehetne üresebb.

Nem is őt nézi a tiszt, hanem az egyik őrt, akinek az arcán már-már mosoly bujkál. Tényleg, csak a háttérben somfordál, de a tiszt már látja azért a grimaszt, azelőtt látja, hogy megszületett. Kérdőn nézi a beosztottját, el meri-e nevetni magát?

„Szóval Sztálin kiabált, amire Szent Péter meg azt mondta, hogy hát az csak propaganda volt” – ismétli meg a tiszt a csattanót, majd nyugodtan hozzáteszi: „Tulajdonképpen jó vicc.”

„Tényleg, ez egészen jó vicc – folytatja, majd egy még nyugodtabb mozdulattal kihúzza a pisztolyát az asztalon heverő pisztolytáskából, és arcon lövi a rabot.

Ismeritek-e a lövés utáni csend fojtogató zaját?

A tiszt egykedvűen nézi az egyre terebélyesedő vértócsát. Az egyik ór kissé megremeg. A gyilkos bá-

mulja a padlót betérítő vörös vért, majd azt veszi észre, hogy már egy bíbor színű függönyt lát maga előtt. Az örök és a holttest is eltűntek, a halál bűze helyett ételszagot érez, kint növekszik a zaj, készül a közönség. Már nem ül, hanem áll. Hátrasimítaná a haját, de csak kopasz feje búbját érintheti. Megöregedett.

Kicsit izgul, szereti ezt az érzést, az előadás előtti mély, nyugtató levegővételt. Kint megszólal a konferanszié, éppen őt mutatja be. Megbízható munkatárs, be van ütve ő is. Zúg a taps, teltház van megint. Eljött a *Népszabadság* kritikusa is, az a kis mitugrász ügynök, a perverz, aki fiúkat térdepeltet le egy-egy kegyetlen kritika között. Már előre tudja, mit fog írni az előadásáról. Mindig dicséri. Nem meri nem dicsérni.

Aczél elvtárs is eljött most. Előadták már a tréfát korábban, szilveszterkor a vadászházban, ahol igazán tetszett az elvtársaknak. *„Jó poén”* – mondta sajátos hanghordozásával az Öreg, aki ugyanolyan szürke volt, mint mindig, mintha ebből a szürkeségből nyerte volna az erejét. Nem merte magának beismerni, de émelyítő tojásszaga volt. Ismeritek azt az áporodott, szellentésszagú bűzt? Vele volt az a kiséger is, a pöttöm, de alattomos Tamáska Mária, akitől azért mind tartottak. *„Vajon gyömöszölik egymást?”* – futott át egy pillanatra az agyán, de aztán elszégyellte magát. Együtt bujkáltak az illegalitásban. Csak részegen kalandozott így el.

Szokása szerint rengeteget ivott, és miután Kádárék már régen leléptek, lehányta az egyik odarendelt kurvát. Nem direkt. Utána egy régi Herczeg Ferenc-regényről magyarázott egy középkaádernek, már maga sem értette, hogy miért.

Jól van, a közönség őt várja. Széthúzza a függönyt. Bezsebeli a tapsot, meghajol, vigyorog, széttárja a kezét. Már pontosan tudja, hogy melyik viccel fogja kezdeni.⁶

⁶ Ezt a viccet egy állambiztonsági jelentésben olvastam. Egy pincér mesélte el. További sorsáról nem tudok.

Az Idegen

(Az emigránsoknak)

Felsőhajtott, lassan, mély zúgással, a folyók vad haragját idézve, ahogyan a próféták üvöltöttek régen a dühüket, fájdalmukat az Ég és az emberek felé. Leszállt a lováról. Testén látható és láthatatlan sebek, volt, amit katonaruhája eltakart, de az arcán lévő hosszú vágás mintha üzenet lett volna Isten felé. Elhagytál minket, Uram, vagy ne szépítsük: elhagytuk egymást a hosszú úton.

Lassú, fájdalmas mozdulattal, amelybe mind szíve, mind elméje belemeregett, előhúzta a kardját. Megcsillant rajta a Nap, mintegy utolszor. Fogta a kardját, és egy gyors, visszavonhatatlan, örökké sajnó mozdulattal kettétörte.

Akkor halt meg valójában. Világosnál, 1849-ben.

A lóra már egy halott ember szállt vissza, szép, szomorú, meggyötört arca már csupán üres, halotti maszk, két szeme két kihunyt fekete égitest. Előre

látta történet nélküli jövőjét, de a könnyek nem önmagáért bújtak elő a szeme sarkából, hanem hazája, nemzete, az örökre elveszített szabadság miatt. Ő nevét, múltját és jövőjét dobta oda a hullahegyekre, majd mielőtt valóban megszakadt volna a szíve, csendesen a lóva fülébe súgott valamit, s ő lassan poroszkálva elindult az idegen, az idegen föld felé.

Mostantól már ő, most már ő maga lesz az Idegen, egykor volt nevét leláncolt országa földjéhez szegezve, Krisztus rozsdás, véres szögeivel, a legyilkolt szabadsághősök el sem mondhatott utolsó imái mellé.

A határon lépve mégegyszer visszanézett Magyarországra. Úgy elnehezült a szíve, hogy azt sem próféták, sem költők nem tudták volna elűvöltetni, tudta, hogy utoljára, utoljára látja a hazáját, tudta, hogy sohasem ülhet úgy egy folyó partján sem többé, sohasem figyelhet egy lány beszédére sem úgy, sohasem mulathat, a holnappal nem törődve, sohasem olvashat, lázadhat, tanulhat, élhet már ugyanúgy, mert tényleg, valóságosan, visszafordíthatatlanul meghalt.

Senki más, csak egy szellő kísérte, a tiszai szél, amely mintha, mintha egy régi dalt, egy siratószerű gyönyörű balladát suttogott volna hamarosan ólommal kiöntött, nemsokára süketté váló füle legmélyébe. Egy utolsó dalt még a minden megszürkülése, első-tétedése előtt.

*„fordulj kedves lovam napszentület felé
úgyse jövőnk többet soha visszafelé
messze földre megyek elbujdosok innét
szép szülőhazámat nem látom meg többet.”*

Cseppenként, pillanatokként osont az elmúlás felé.

Aztán hirtelen felébredt, egészen máshol találta magát. Évekkel, talán évtizedekkel később. Egy színpadon. Fájtak a szemének a lámpák, de gépiesen fogta a mikrofont, és közben meghajolt. Percekig ünnepelte a közönség Párizs egyik legismertebb mulatójában.

Másnap ismert művészekkel, a születésnapját ünneplő Jean-Paul Belmondóval iszogatott a Szajna partján, a végén félrészezen Papp Laciról beszélgetve, abban a kávézóban, amely sokak kedvence volt, de ma már hiába keresnéd. Nagyon kedvelték, szinte tökéletesen megtanult franciául, és ha eleget, de nem túl sokat ivott, igazi társasági emberré lényegült át.

Tréfálkozott, filozofált, szarkasztikus, s mégsem bántó humora volt.

Éjfélkor már a barátnőjével feküdt az ágyában. Jobbra hatalmas ablak, csodálatos kilátás. Saját lakás a művésznegyedben. A plafont bámulta, közben cigarettázott. Fújta a füstöt felfelé, és érezte, ahogyan a konyak bosszút áll a korábbi léha örömeikért. Újra megszállta az a végtelen, kivédhetetlen, elkerülhe-

tetlen szomorúság, amely szinte mindig megérkezett, amelyet nem ért meg akárki, és amely folyamatosan csócsálta a lelkét. Megkeseredett a gyomra mélyén az ital, és elkezdett felemelkedni, egészen az agyáig, a szívéig. Akár egy fájdalmas büfögés.

„Hiányzik Budapest” - mondta inkább csak maga elé. Nem ejtette ki azt a szót, hogy „a hazám”, de a hiány, a nyomasztó csend ott lebegett a szobában. Szeretője nem értett magyarul, franciául meg teljesen más-hogy hangzott, és hát, mást is jelentett, és amúgy is sokallta már ez a szegény lány az ő állandó honvágyát, kéretlen kesergését.

Azt a búskomorságot, amit csak vele kettesben vagy önmagában engedett szabadjárá, esetleg akkor, amikor a legközelebbi magyar barátaival volt, és kellő-en sokat ittak, de sohasem abban a pillanatban, amikor élt, amikor a fényben állt, amikor ünnepeltek.

Skizofrén létállapot.

Megbánta már, hogy kimondta. Régebben a lány ilyenkor felé fordult, kérdezett valamit, vagy egyszerűen csak megölelte, de most a másik oldalára gördült.

„Tényleg rohadt unalmas ez már - gondolta a férfi, de mégis maga elé kellett dűnnyögnie. - *A hazám.*”

A lány aztán mégis visszahempergett felé, hibátlanul gyönyörű arcán őszinte fájdalommal és szerelemmel:

„*Ebbe bele fogsz halni.*” - Csak ennyit szólt, majd ő is rágyújtott, és a férfi szemébe nézve megkérdezte:

„*Miért nem mész vissza?* - Olyan könnyedén fújta ki a füstöt. Olyan könnyedén fújta ki mindig a füstöt. Nem olyan dühösen, mint ő. - *Fogadnának. Lajos azt mondta, hogy mehetsz. Lemezfelvétel és talán...*”

„*Nem*” - nem mondott többet most ő sem. A másik irányba nézett. Konok, haragos képpel bámulta a falat, és gondolatban megismételte: „*nem.*”

Csak úgy magának. De a világnak is.

Lehunyta a szemét. Elképzelte az anyját, az öccsét, a barátait, az apja sírját, Évát, Dezsőket, a pesti for-gatagot, Füredet, a mólót, az esti csendet, a nádas illatát, a belvárosi kocsmá savanykás, húgyszaggal kevert borszagát, és akkor lassan, erre a bűzös, még-is édes emlékképre, halkan, észrevétlenül kigördült a szeme sarkából egy könnycsepp.

Haragudott önmagára, a gyengeségére, de még inkább arra, hogy alkuképtelen, hogy nem hagyja magát „megerőszakolni”, „manipulálni”, hát hívjuk akárhogy, hogy ragaszkodik, de mihez is?, minek is?, az elveihez,

hogy amíg a szovjetek és Kádár. „*Barom vagy*”, gondolta bárdolatlanul.

Hányingere támadt, és akkor sem múlt el, amikor a lány finoman megérintette a hátát. Sőt elfogta a remegés. Akkor érezte meg, hogy ebbe tényleg belehal, és senki, senki sem fogja érteni, és a pesti lapok hazug cikkeket írnak majd a halála után is, hogy „*ellenforradalmár*” és a többi, hogy tehetségtelen, „*Glenn Gould-epigon*”, „*külföldön hagnizik az átírt népdalaival, Bartókjaival*”, és továbbra is elmondják mindennek, és lassan kitörli majd egy nagy kéz a történelemből, és semmit sem fog érni a párizsi ünnepelés, a New York-i út, a cikkek, a kritikák, a Szajnára néző lakás, Mozart, Bach, a Goldberg-variációk, a nők, a gázsi, Miles Davis elismerő pillantása, Yves Montand erős kézfogása, a barátok, semmi és semmi, mert ez a kítaszítoottság őt marja szét belülről, az ő gyomrában nő fekély, az ő tüdején nő fekete lótus, az ő holttestén fognak végiggyalogolni a vörösbe öltözött törpék.

És senki sem fogja elismerni a döntését. Érteni sem.

Visszafordult a hátára és újra kimondta: „*Nem.*”

Kedve lett volna saját magán elnyomni az égő cigarettát. Tudta, hogy ezzel az egy szóval, ezen a füstös éjjelen újra, utoljára is aláírta önként vállalt halálos ítéletét.

Elmosolyodott. Megborzongott, érezte, hogy a távolból, megszállt hazájából egy torz lelkű alak éppen visszavigyorog rá. Ő nyerte a játszmát, én meg rámegeyek, gondolta, majd szép csendesen, egy régi népdalt dúdolván lehunyta a szemét.⁷

⁷ Ez két korábbi írásom összegyűrt változata. Mindig foglalkoztatott az emigráció, az emigráns lét kérdése. Már kamaszkoromban is. Egyik első regényhősöm a korszakokon átutazó Idegen volt, aki (nahát) sehol nem találta a helyét. Még gimnazistaként kezdtem el írni. Erre a mostani szövegre kétségtelen hatással volt az a lengyel *Hidegháború* című szerelmes film, amelyet ezúttal is figyelmedbe ajánlok.

Az Ördög van odakint

(Melindának)

Izzadva ébred. Megint dörömbölnek. Úgy verik az ajtót, hogy beleszakad a szíve, elméje, mindene. Nem nyitja ki. A sarokban ül, mellette, körülötte pusztulás és rothadás. Tudja, hogy az Ördög van odakint. Egyenruhásan. Már rúgják, ütik az ajtót. Üvöltöznek, ordibálnak, nem hallja, hogy mit. Talán a nevét. Ott ül bent. Lefelé néz, lábai között szétrombolt birodalma, ellopott világa. Szétszórt játékbútorok, játékanya, játékapa, játékfíú. Mind fából. Sír. És akkor betörik az ajtót.

Ekkor riad fel. Mindig ekkor. Pontosan ebben a pillanatban. Sokadszorra álmodja ezt az álmot. Mellette a nő, a szerelme. Ő még alszik.

Ő is máshol jár. Megint menekülnie kell. Bújnia. Még kislány, tizenkét-tizenhárom éves talán. Egy kart lát, talán egy nagymamáé vagy egy anyáé. A szőlős felé mutat. Oda kellene? Elindul. Nagyon fél. A lövéseknek már régen vége, de ez a csönd, ez a semmi az igazán

nyomasztó. Valakik jönnek, menetelnek felfelé a dombon. Meghatározhatatlan árnyképek. Bebújik a sűrű szőlősbe. Reszket, vele együtt reszket az egész szőlős. Remeg a világ. Tudja, hogy az Ördög van odakint. Távolról idegen káromkodást hall. Röhögést. Aztán mintha halk sikolyt. Mintha fájdalmas nyögést. Befogja a fülét. És akkor félrehúzzák a szőlőindák függönyét. Benéz egy arc. Sápadt, borostás, bűdös. Vigyorog. Párolog belőle a gonoszság.

Ekkor kel fel. Mindig ekkor, mintha hirtelen kiszakadna abból a másik világból. Sokadszorra álmodja ezt az álmot. Mellette a férfi, a szerelme. Ő még alszik. Nem, csak úgy tesz. Alig tud aludni már. Nem bírja az Ördöggel a táncot.

Furcsa, de amilyen nagy szerelemnek indult, olyan langymeleg lett délidőre. Egy idő után egymáshoz sem nyúlnak. Mintha ott sem lennének. Mintha már ná őket valami belülről. Belső sav, amely az összes eresztékbe eljut. Láthatatlan tályog, daganat. Valami réges régi történet, valami biblikusan sötét. Mintha gyorsan öregednének. A férfi sikeres informatikus, a nő elismert fotós. Fiatalok, jómódúak, és mégis úgy fogynak el, ahogyan a gyertyák, olyan gyertyák, amelyeket nem is ők, nem is ők gyújtottak meg. Ne gondoljátok, hogy sokan észreveszik ezt az elfogyást. A nagymama, ha élne még. A papa, ha még volna.

A férfi egyre inkább a papára, az apai nagyapjára hasonlít. Az arcéle, a mozgása, ahogyan legyint, ahogyan elvonul a sarokba a veszekedések elől. Sohasem ismerte az öreget, még jóval a születése előtt meghalt. Egy kórházban, nem tudni hogyan, csak azt, hogy erőszakkal vitték be. Abból a fészerből hurcolták el, amely valaha az egész birtokkal együtt az övé volt, és ahonnan nem volt hajlandó elmenni.

„Nem, nem”, mondogatta maga elé, konok határozottsággal, holott tudta, hogy a végén mindig az Ördög nyer. A fiát, a férfi apját már felfalta a rendszer. Alapos képzést kapott a Marxon, a rendszerváltozás idején már jó élete volt, befogadta az elit, nem harcolt meg a családi birtokért, elengedte. Az öreg amúgy is örült volt. *„Meg fasiszta. Ludovikás. Mit tudom én”*. A csinovnyikká aszalódott férfi alig tudott valamit a saját apjáról. Nem ismerte az álmait. Nem tudta, hogy milyen jó, milyen segítőkész, egyenes ember volt. Hogy mennyire szerette a falu. Azt sem, hogy hogyan törték meg apróbb, nagyobb kalapácsütésekkel a gerincét, és hogyan maradt mégis egyenes a háta.

Szerették a férfi szerelmének a nagymamáját is. Csinos, szemrevaló lány volt. Nem mintha ez számított volna. A szovjet horda mindenkire rávetette magát. Mint a sáskák, mint a bibliai csapás, úgy tarolták le ezt az országot is, elvéve többszázezer kislány, leány, asszony, nagymama lelkét. Kiszívták, elszívták az

emberek velejét, álmait, mint a démonok a régi történetekben.

Nagymamája még megszülte a fiát, a nő apját, aztán egy hétköznapi hajnalon, kedd volt vagy csütörtök talán, kísétált a kedvenc almafájához, és felakasztotta magát. Mondják, hogy a nők nem szeretik az akasztást. Valóban így lehet, de neki éppen megfelelt ez a fa. Sohasem élt már igazán, sohasem tudott a fiára úgy nézni, ahogyan szeretett volna. Mindig ott látta a szemében azt a ragadozót.

De nem szabad túlságosan elkalandoznunk, a múltban csellengés megviseli a lelket. Vissza a jelenbe, legalábbis abba, amit annak láttatunk. Tudod, a lapos idő. Szóval megint álmodnak. Megint hőzöngenek. Úgy verik az ajtót, hogy beleszakad a szíve. Nem nyitja ki. De aztán meghall valamit. Ez a dörömbölés nem is ijesztő. Aztán meghallja a hangját.

„Engedj be.”

Feláll, az ajtóhoz lép. Sokáig nem meri kinyitni. Mégiscsak az Ördög áll odakinn. Aztán újra hallja a halk hangot: *„Engedj be.”*

Lassan kinyitja. Csak egy kislány az. Ő is menekül. Nem tudja, hogy kicsoda, sohasem látta, de mégis, mintha ismerné. *„Jönnék - mondja. - Félek.”* A kisfiú

hirtelen erősnek érzi magát. „Gyere be - válaszolja.
- Megvédelek.”

„Biztos?” - kérdezi a lány. A fiú rögtön felelne, de
aztán mégsem teszi, mert ennek az ártatlan lénynek
nem akar hazudni.

„Biztos?” - kérdezi újra kislány.

Nem tehet mást, nem ígéretet, inkább csak megfogja
a kezét. Ülnek a fészerben egymáshoz bújva. A lány
egy gyönyörű dalt énekel halkán. A fiú érzi, ahogyan
elárasztja a nyugalom. Figyeli az ajtót. Figyeli az ajtót,
akár egy őrző. Talán nem dörömbölnek újra. Talán
nem dörömbölnek újra.

Nem ébredtek fel többé. Két nappal később találtak
rájuk. A férfi apja hívta ki a rendőrséget. A „csinov-
nyik”. Nem volt rossz ember, szerette a fiát.

A máskor higgadt, szarkasztikus hadnagy szomor-
kásan nézte őket. Még sohasem látott ilyen szép
halottakat. Az ágyban feküdtek. Békésen. A férfi át-
ölelte a nőt. Alvás közben hagyták el ezt a világot.

A halottkém is értetlenül állt az eset előtt. Nem talált
semmilyen mérgezésre, öngyilkosságra való bizonyíté-
teket, semmilyen fizikai elváltozást. „Mintha - gon-
dolta talán, - mintha csak elrepültek volna el ebből
a kurva világból.”

A halottkém csak este ért haza a munka után. El-
szenderedett a tévé előtt. Arra riadt fel, hogy döröm-
bölnek az ajtón. Vágy csak úgy hallotta?

Hirtelen összerezszent, jeges, sátáni szellő járta körül.
Meggyőződéses ateista volt, de az érzéseinek nem
parancsolhatott: mert minden zsigerével tudta, meg-
változtathatatlanul és megválaszolhatatlanul.

Az Ördög van odakint.⁸

8 Hiszek abban (bár ez nem hit, hanem tudomány), hogy
továbbvisszük a családi traumákat. Továbböröklőd-
nek, ha akarjuk, ha nem. Magyarországon mai tu-
dásunk szerint - ez természetesen becslés - több
százezer magyar anyát, lányt, nőt megerőszakoltak
a szovjet katonák. Ennél nagyobb tabutéma talán nem
volt a rendszerváltoztatás előtt, de utána sem sokan
foglalkoztak ezzel. Sok áldozatnak és leszármazott-
nak egész életében kötődési problémája volt, nem tu-
dott „normális” kapcsolatot kialakítani, fenntarta-
ni. A kár felmérhetetlen.

A körénk gyújtott erdő

(Pákh Tibornak és a régieknek)

*„nem a lánc
nem az óraműpontossággal
visszajáró sas
csőre karma
az árulás füstje fáj
a fuldoklás szégyene
miért kellett körém
gyújtókat az erdőt”.*

(Kányádi Sándor)

Még égtek a fák, amikor láttuk felbukkanni. Egyenes tartással jött, szálegyedül. Körülötte temetetlen holtak. Honfitársai, láthatatlan kalodákba zárva. Erős hangon, határozottan beszélt. Megállt, lehajolt egy nyöszörgő emberhez. Finoman megérintette a vállát. Ő ettől megnyugodott.

Az első gumibotütést akkor kapta, amikor feltűzte a magyar kokárdát. A másodikat, amikor kimondta: forradalom. A harmadikat a szabadságharcnál. A negyediket, amikor az emberi jogokat sorolta.

Egy művelt, cinikusan vigyorgó tiszt számolta az ütéseket. Diktálta a mellette üldögélő titkárnőnek, az meg gondosan lejegyezte, még arra is ügyelve, hogy néha megnyálazza a ceruza végét. Közben valaki egy távoli cellában jajgatott. Az egyik rabnő éppen csoportos nemi erőszak áldozata lett. Mintha a Pokol felemelkedett volna a felszín fölé. És elnyelte a világot.

Ha kimondjuk, mert látjuk, hogy '45 után egy átfogó elítélő megsemmisítési kísérlet történt, akkor azt is vegyük észre, miért, kik, hogyan, milyen aprólékos odafigyeléssel gyújtották körénk azt az erdőt.

Bosszúvágy, harag, gyűlölet, félelem, traumák, aljas-ság, gyávaság vezette a gyújtogatókat, akik nemcsak elpusztítani akarták az ellenséget, hanem eltörölni annak nyomát, emlékét. Minden erre irányult. Hogy az az erdő sohase tudjon újjászülni.

Ellenségeiket lejáratták, esetleg teljesen eltüntették, kiradírozták a lexikonokból, kiirtották a könyvekből, ahogyan mondjuk Somogyváry Gyula író. Mintha nem is léteztek volna.

Az Apokalipszisnek nem négy, hanem számtalan lo-vasa volt. Voltak primitív élőlények, éppen csak létezni és ölni képes homunculusok, de nyelveket beszélő, diplomás ördögfajzatok is. Utóbbiak pajzsa a cinizmus volt. Később egyfajta nihilizmus. Onimá-

datuk és szadizmusuk is a végtelenbe tart, az '53-as álarccserével egyben múltjuknak is búcsút intettek. Mindent Rákosira kentek, és ők megújulva bújtak elő - már nagyimrés jó kommunistákként.

Az amnézia lepedőjét az egész társadalomra ráhúzták, ránk dobták felülről, ők írták a régi-új meséket, a jó kommunisták balladáit. A régi elit részleges megsemmisítésén túl saját álvilágot, újmúltat teremtettek, akit beengedtek, az nyilvánosan is létezett, akit nem, annak maradt az asztalfiók. A kereten kívüli élet, a semmi ágán fészkelés. Vagy a piálás.

Sok módszere volt a gyilkosságnak. Van, akit nyíltan, agyonlövessel, akasztással, agyonveréssel öltek meg. Más, például a bátor, fiatalos, motoros papot valamiféle kevert csőcselékkel szúrárták halálra, leszámolásának álcázva. De ezernyi trükk létezett. Az internált Somogyvárytól a szívgyógyszerét vették el. A kiugrási kísérletről ismert Ambrózy Gyula a kitelepítésben halt meg, miután nem kerülhetett időben kórházba. Összeesett a rizsföldön, miután öregén, szívbeteg emberként ott dolgoztatták.

Mást megfojtottak, elvették tőle a levegőt, nem jelenhetett meg, kiközösítették, megfigyelték, megbélyegezték, és megvárták, amíg a halálba issza magát, esetleg elviszi egy daganatos betegség. Vagy öngyilkos lesz. Vagy csak haljon meg csendben, elfelejtve. Az is jó.

Ott volt a lejáratásra a sajtó, de a suttogó propaganda is, a szájról szájra terjesztett rágalmak, hiszen míg régen a népdalok terjedtek így, ekkoriban az igaz vagy felülről érkezett viccek, illetve a legaljasabb, legördögibb pletykák. Például az, hogy a legnépszerűbb, Erdélyből érkező színész a káderekkel kamatyal, meztelenkedik. Az egészről semmi sem volt igaz, de Bara Margitot egész életére tönkretették.

Aztán volt, hogy a szörnyeteg saját magára támadt, ahogyan Danilo Kis írta, az emse felfalta a gyermekeit. Mert egy idő után már az sem érdekelte őket, ha saját magukat kínozzák, a gyűjtögetők közül sokan a fák között rekedtek, utolsó szavukkal többnyire a kommunizmust éltették, aztán leszálltak a semmibe. A mindenható Rajkból lett Rajk-butik, meg Rajk-kollégium, utóbbi ma is közös szegyenünk: ugyan miért viseli bármi egy kommunista belügyminiszter nevét?

Ugyanakkor nekik sem könnyű. Énekelhetik bármennyit hamisan Bob Dylan dalát, kopogtathatnak, előttük biztosan zárva maradt a Mennysorság ajtaja. Nincs az az Isten, aki megbocsátana a bocsánatot sem kért gyilkosoknak. Persze nem is volt dolguk vele, mármint Istennel, esetleg gyerekként, majd öregemberként, átizzadt párnájukat ölelve, a születés után újra védtelenné válva, félve, rettegve, a magány végtelen úrjében elsüllyedve. Mint Kádár. A gyáva amnéziás, aki a végén már azt sem tudta, hogy hol van, csak azt, hogy nagyon egyedül.

Közben a tisztességes emberek egy idő után elfogytak. Aki túlélte a hatalmas erdőtűzet, az elmenekült, Amerikába, Izraelbe, Ausztriába, Ausztráliába, német földre, bárhová, ahol maradt remény még az életre. De mentek velük, utánuk a volt ÁVH-s tisztek is, mindenféle átöltözött rezsimbérencek is. Ők ott folytatták az aknamunkát, lejárattak mindent, ami egy icike-picike erőt adhatott volna a magyarságnak.

És itthon csak létezni lehetett, meglapulni, alámerülni, beilleszkedni, esetleg elárulni mindent, amiben addig hittünk. És eljött az Illyés Gyulák, a Göncz Árpádok, az Antall Józsefek kora. A későbbi idők krónikásai nem győzik írni a mítoszokat, ellenmítoszokat. A forradalmárokból intézetvezetők, magvetős szerzők lettek. Kényelmes életük későbbi megengedő, puha, tétova, esetleg áruló döntéseikben kifizetődött Aczélék számára. Persze nagyon nem mindegy, hogy melyikük feküdt le a pufajkás Horn Gyulával, és melyikük nem vált árulóvá, melyik kötött csak a túlélés érdekében alkut. Ahogyan az sem, melyikük szúrta hátba az akkor már halálos beteg állítólagos barátot.

A porondmesterek részben a Kardos György-féle egykori katpolosok, ÁVH-sok lettek. Kardos a Magvető szelepeit irányította, Komlós János Hofit, Hárs István a Rádiót, de mindenkinek jutott valami.

Így esett, hogy Kardos halálakor Csurka István, Hernádi Gyula és Szabó Magda egyszerre éltette őt, utólag szinte vérlázító nekrológokkal, valamiféle lázadó félistennek hazudva Aczél művelt, gonosz katonáját, akinek saját fia végül az Ezredes fegyverével intett búcsút az életnek. Ez az a történet, amelyben a kommunista Írás Ó- és Újszövetsége összeér.

Mert ebben a hagymázás kommunista világban a bűnösök is áldozatok lesznek végül. Többnyire.

'90 után aztán azt hazudták a képünkbe, hogy igen, mi mind benne voltunk, a kis melós ugyanakkora cinkos, mint a főkaderek melletti villában éldegélő Illyés Gyula vagy az a Devecseri Gábor, akiről a kutyta nem tudja már, hogy az ÁVH-nak írt elbeszélő költeményt, és ma is a rokonai élnek abban az ismert ingatlanban (ha el nem adták), amelyet az árulásért, a talpnyalásért kapott. Most olvasom egy régi interjúban, hogy Csukás István szerint „borzasztó kedves” ember volt. *„Ismertem, borzasztó kedves, mosolygós, óriási szoknyavadász, remek fordító, hát az, hogy hülye verseket írt, hát istenem”* – mondta az a szerző, aki a Süstivel minden át nem gondolt mondatát előre és utólag is jóvátette.

Mert gondolkodjunk csak el ezen, először a Devecserihez társított pozitív személyiségjegyeket sorolta, *„kedves, mosolygós, óriási szoknyavadász, remek fordító”*, azaz ünnepeelnünk kell azt, aki ezek szerint

nyilván folyamatosan megcsalta a feleségét? Nyilván, hiszen így lett felépítve a világunk az elmúlt száz évben, erről szólt a híres-hírhedt pesti kabaré minden második jelenete, ezt figyeltük az egyre kopottabb fényű *Gálvölgyi Show*, meg a *Szeszélyes évszakok* mára kényelmetlenné vált jeleneteiben, amelyekben színészlegendáink pojácáskodtak, ezt hallgatjuk a mai napig büszke férfitársainktól, amikor a trófeákat sorolják. Ezzel is gyengítve a család, az összetartozás szerepét.

Na de hadd evezzek el egyértelműbb vizekre, és koncentráljak a végére, „*hát az, hogy hülye verseket írt, hát istenem*”. Hát Istenem, Devecseri nemcsak „hülye verseket” írt, rákosista eposza egészen konkrétan arról szólt, hogy te, ifjabb vagy idősebb olvasó, keresd csak az árulót és jelentsd fel! A költő amúgy őrnagyi rangban „oktatott” a Petőfi Akadémián, többek között azt, hogy maga Petőfi is politikai tiszt volt. Ezért kaphatta a villát, és a Csukás által is idézett sirverset: „*Itt nyugszik Devecseri Gábor, szörnyet halt a seggnyalástól*”.

Még ez is felemás. Egyrészt igaz, másrészt megszépíti a múltat, elkeni a valóságot: Devecseri nem egyszerű seggnyaló volt, az a Rákosi-versek szerzőire igaz, jóval sötétebb volt a múltja. De nem volt egyedül: „*Itt nyugszik Zek Zoltán, egy pártjelvény akadt a torkán*”. Neki vajon hány magyar ember ismeri a történetét?

Mert azokat a hazugságokat szinte mindenki hallotta már, hogy „*bűnös nép vagyunk*”, „*utolsó csatlós*”, hogy „*itt volt a legtöbb feljelentés*”, olyan szövegek ezek, amelyekből semmi sem igaz. Tudatosan elterjesztett rágalmak voltak, amelyeket a kommunizmusban építették fel, hogy aztán a posztkommunista, liberális és baloldali értelmiségiek visszaköphessék időnként a szemünkbe. Általában akkor, amikor helyzet volt, és fel kellett építeni egy állítólagos fasiszta, neonáci ügyet. Elővették a régi billogot a fiókból, akár a bohóc az újabb és újabb hangszert, „*Van másik!*” – volt.

A lényeg, hogy az elit a saját bűneit kiterjesztette ránk, fogták a lepelt, és berántották alá az egész társadalmat. Ügyesen, médiájukat, véleményvezéreiket, íróikat bevetve elhitették, hogy a kockaházban nyomorgó, a demizsonjával szemező melós ugyanolyan bűnös, mint ők. Hogy a kisember is attól féljen, hogy esetleg előveszik, ezért minden erejével azon legyen, hogy senkit ne vehessenek elő. Oda szavazzon, ahol azt mondják, minden rendben volt, „*te csak élni akartál kisfiam!*”

„*Mindenki szem a láncban*”, írta Illyés Gyula, de még csak ez sem volt igaz, mert az úgy volt, hogy ő, Déry Tibor és a többiek kisebb-nagyobb, véresebb, kevésbé véres láncszemek voltak, de az agyonvert vagy megfélemlített szerzetes nemigen. Ahogyan Hamvas Béla sem volt „szem”, meg is kapta a jutalmát, mert

Illyéssel és Déryvel szemben egy hangot nem lehetett róla hallani évtizedekig. Voltak ellenállók. Az a munkás sem volt szem, aki nem lépett be a pártba, és nem volt hajlandó leépülni sem. Vagy aki feláldozta magát '56-ért, hogy a „munkáshatalom” kivégezze. Emlékszem, egy jobboldali, valaha igen nagy hatalmú rádiós jött mindig ezzel a szöveggel, hogy mindenki szem a láncban, és tudtam, hogy miért írja oda, hiszen ő éppenséggel tényleg az volt, nem is kicsi. Az a típus volt, aki az összes rendszerváltást és kormányváltást primán megúsza. Róla is azt mondták, hogy jaj, de szerette az életet, mindig vidám volt. Számomra viszont ő képviselte a megváltozhatatlanságot, hogy máig közös érdek az összemosás. És jól fizetett, hiszen belőle lett nagy ember a médiában, míg a kitartókat sajnos elsodorta a szél. A nevüket sem ismerjük sokszor.

Pedig voltak ellenállók. Ahogyan Krassó György vagy Molnár Tamás (Inconnu) sem voltak szemek a láncban, csak éppen ők voltak kevesebben, mert az értelmiség is olyan, mint mi, hogy szeret jól, védetten élni, és viszonylag kevésbé rajong a nem csupán megverselt, meleg szobában költött pusztulásért. A valódi üldözés, üldöztetés ijesztő, mert vérre, verésre megy. A legtöbben a késnél akartak állni akkor, amikor a szalámizások elkezdődtek, nem szerettek volna bekerülni a darálóba.

Aki tehetette, elmenekült.

S végül Krassót (őt csak egy időre), Kéthly Annát és Mindszenty Józsefet is elűldözték, végül szinte mindenkit sikerült. Sulyok Dezső, vagy mondjak még teljesen elfelejtett neveket, gerinces, hazaszerető politikusokat? Nem sok példakép maradt ebben az országban.

Azaz.

Mondom, hogy akkor lépett ki éppen az erdőből. Amikor már sokan, sokat dolgoztak a Legvidámabb barakknak nevezett látványpékség megteremtésén. Tömtük a fejünket a Jégbüfében, csajoztunk a Tabánban, és nem vettük észre, hogyan is vettük volna észre, hogy égtek a fák. Üszkös romok fölött olvastuk a kommunisták jelbeszédét.

Őt akkoriban reggel még elektrosokkolták, este már egy Lengyelországba tartó vonaton ült, másnap már ott imádkozott. Délután „megpróbálták keresztre feszíteni”, de ismeretlen, fehér köpenyes lengyel fiatalok fogták körül és elűldözték a rátámadó, katonaruhás varjakat.

Amíg Kádár önmagát éltette, és rámosolygott az öt szolgáló írókra és zenészekre, a polgári társutasokra és a többi kollaboránsra, ő csendben éhségstrájkolt, szinte elájulva, de sohasem panaszkodva. Abbahagyni, morogta az elismert orvos elvtárs, Tariska István, aki még az „illegálításban” kapta meg az elő-

rejtését garantáló homlokbélyegét (ő volt rég a par-kett ördöge?), majd ráküldött néhány elmebeteget.

De szó szerint.

Lefogták, lenyomták a táplálékot, ahogyan Aczél mesteremberei és nagy, művelt propagandistái a hazugságokat a magyar nemzet torkán. Erjedt, félig már romlott, hamisgulyásszerű híglevésben főzték a magyarságot, míg a végén szinte mindent elfelejtett, azt is, hogy valaha a szabadság híve volt, kitárt mellkassal rohant a szovjet tankok felé. Hogy eredendően nem Kádár vagy Grósz, hanem Petőfi gyermeke. Hogy nem a kitalált Guszev kapitány az orosz hős, hanem Dosztojevszkij.

Időről időre feltűnt egy-egy nyugati politikus vagy üzletember az üst mellett, belenézett, kicsit fintorgott, majd leült tárgyalni az illetékes elvtárssal. Sokszor még tolmács sem kellett. Elővásárlást kötöttek Magyarországra.

Aztán ifjabb Komlós, meg a fiatal Gyurcsány, meg a Bajnai apja, meg a taurusos Tatai Ilona és a többiek jöttek, közös céget csináltak, és kiemelték a halakat a halászléből, amit előtte a faterék, nagyfaterék főztek meg belőlünk. Szépen elmesélte ezt egy igazán aljas, cinikus alak, Kerékgyártó István „író úr”, aki mostanában az írásnak él, hogy az említett Creditum idején már egy életre megszédte magát.

Ő és a többiek egy varázsütésre meggazdagodtak, közben az MDF-kormány (minimum) asszisztálásával, majd a Horn-kormány beleerősítésével elkótyavetyéltek itt szinte mindent, volt, nincs magyar cukoripar, magyar repülőtérsaság, magyar energia.

Maradt az Űrgammák, meg az IQ-ital. S közben jöttek a mohó amerikaiak és a németek, meg az egész díszes társaság, és szépen megvettek mindent a privatizációnak hazudott garázsvásáron.

Ez volt a lényeg. Azért kellett megsemmisíteni azt a régi, gerinces, hazaszerető elitet, mert az nem állt készen ezekre az üzletekre. Nem hagyta volna ezt. Még voltak elveik. Nekik jelentett valamit az a szó: Magyarország. Ők nem úgy néztek a hazára, akár egy akciós zakóra a bálabontás idején.

Nélkülük viszont kire támaszkodott volna az Antall-kormány? A Szilvász Györgyökre, az ifjabb Bárd Károlyokra, a Raskó Györgyökre, a Szabó Tamásokra, Csépi Lajosokra? Az eredmény ismert.

A Dénes Bélák és Hamvas Bélák a '40-es évek végén még felkeresték egymást, nem tudták, kit kapnak előbb a vörösök, kit próbálnak ledarálni először, de azt igen, hogy minden tisztességes emberre sor kerül. Ha nem, az csak rendszerhiba lehet. Egymást is figyelmeztették, de hiába, egyikük sem volt gyáva. Megpróbáltak mindent, és végül életben is maradtak.

Aztán a legtöbben elmentek. És akik itt maradtak? Többnyire csak léteztek.

Hogy aztán a rendszerváltás idején összemossák a túlélőket a nyereszkesekkel. A főbűnösöket az áldozatokkal, az igazán aljasokat a csak meglapulókkal. A „mindenki szem a láncban” múlthazugsággal.

Legkésőbb Nagy Imre újratemetésekor ki lett mondva: elfelejtjük a múltat. Az orvos országos amnéziát írt fel. Nem számít, ki mit tett, tegyünk úgy, mintha csak egy rossz álom lett volna.

Igy aztán sok-sok beteg lelkű ember került, maradt fontos pozícióban. Hiszen ritkán történt meg az a csoda, hogy valaki ember maradt ott felül, évekig, évtizedekig az örület biciklijén ülve, amelyet oly lelkesen hajtott a sok későbbi megvilágosodó.

Éppen ők voltak azok, akik aztán nem kértek a Megtörhetetlenből sem. Nem akartak vele közösködni. Krassó György látta ezt is. Látta a Nagy Lázadók, az SZDSZ hamisságát, hogy csak simán hatalmat akartak, kádári engedéllyel és nyugati pénzen szép, csillogó papírba csomagolták őket. Szociológusok, közgazdászok, jogászok, marxista filozófusok. Zuhanyzások lemosták magukról a maoista, kommunista múltat, átöltöztek és felemelték a megfelelő transzparenszet két nyugati út, látogatás és ösztöndíj között. Éljen a neoliberalizmus, hiszen azt ugyanúgy rá lehet

erőltetni a többségre, ahogyan a kommunizmust. A lényeg, hogy újra elmondhassák, és csak ők mondhassák el: mi a jó. Mi a helyes. Hogyan kell élnünk.

A marxista Heller Ágnesből demokrata Heller Ágnes lett. Kiderült, hogy soha, sehol, senkit sem lőttek meg 2006-ban. Ki látta akkor, hogy ott lapult szüleik, család barátai vagy a saját zsebükben az a gyufáskatulya, amellyel körénk gyűjtötták az erdőt.

Közben égtek a temetetlen holtak és elégtek az álmaink. Éreztük a füstszagot, láttuk, hogy itt maradnak, hogy elvtársról elvtársra átmentik magukat. Láttuk, hogy a szigorúan titkos tiszt kommunistából egy nyugati vállalat leányvállalatának vezetője lesz. Aztán miniszterelnök. Előtte a pufajkással megtörtént ugyanez.

Ha valaki felemelte a szavát, és elkövetett egy hibát, arra rácsapott a keselyűcsapat, újságírók, véleményvezérek serege mondta el mindennek. Csoóri Sándorból „fasiszta” lett. Horváth Balázsból „tömegbe lövő”. Ugyanazok terjesztették a rágalmakat, akiknek a szülei '45-ben elkezdték. Vásárhelyi Miklósék vér szerinti és felnevelt gyermekei.

És ő maradt. Végignézett mindent. Túlélte a gyáva árulót, Kádár Jánost. Megélte a kommunista NKVD-ügynök, Nagy Imre ünneplését, újratemetését. Végignézte, ahogyan a hat koporsóból ötbe Nagy Imre és

elvtársai kerülnek. Végignézte, ahogyan a keselyűhad nekitámadt az új kormánynak, éles csőrükkel csipegetve, csócsálva a haldokló Antall József testét.

Hiszen haragudtak a régi elit maradékára, amikor az '89 után annyi árulás, megalkuvás, hallgatás és ellenállás után hirtelen magához tért. És győzött a választáson. Gyűlöltek őket és félték a bosszútól. S ő közben végigélte, végignézte, hogy a nagy rendszerváltó álmokból szinte semmi sem sikerült. Krassó György, Csengey Dénes meghaltak. Az országot szétlopták, a kommunista elit átmentette magát, a kárpótlásból paródia lett, az igazságtételből semmi, a Biszku Bélák, a megmaradt sztálinista ördögök magas nyugdíjukból háborítatlanul éldegélték.

A magyar népet közben újra lehúzták a porba, „Kádár népe”, dünnögték, írták Kádár egykori szolgái, a KISZ KB karrieristái. Farkasházy Csoórit, Csurkát és Csengeyt „másodosztályú társaságnak” nevezte, egészen nyíltan arról elmélkedve, hogy nekik a hatalom jár. Már a Tivadaréknak. Mert '68 óta várnak erre, hogy az öregektől átvegyék a vezetést.

„Másodosztályú” mondta a minden ízében megye III-as humorista, a posztja nyilván balbunkó, de olyan tenyérbe mászó, hogy a jobb időkben a helyi kocsmából is elüldöztek volna száraz, kultúrházak szövegéért, itt meg a humor és a propaganda megkerülhetetlen démonja lett. Heti hetes, agymosásnak tökéletes.

Szóval sírhattunk volna eleget. Mert nem sikerült. '56-ban megrengettük a világot, és mi lett a jutalom? Árulás és elfelejtés. Igazodás. Belenyugvás. Kádár hitelre épült látszatvilágának megszokása, megszeretése. Szinte általánossá vált Stockholm-szindróma.

A világ hamar lemondott rólunk. Az '56 után megkötött amerikai-szovjet „egyezséget” Povl Bang-Jensen halála pecsételte meg. A háromgyerekes dán ENSZ-diplomata az életét adta a magyar ügyért, megfizette a „legmagasabb árat”. Bár balkezes volt, végül jobb kézzel „lőtte magát” fejbe, miután az ENSZ-főtitkár parancsára megfenyegették, lejáratták, pszichológushoz vitték, mert nem, nem volt hajlandó lemondani a magyar ügyről. Később arról írtak, hogy a svéd Dag Hammarskjöld, az ENSZ akkori vezetője a KGB embere lehetett, így volt vagy sem, részben lényegtelen: Bang-Jensennek nem emiatt, hanem az alku miatt kellett meghalnia.

Nem értette a világ változását - írhatnánk hamisan, de nem, nem akarta érteni, nem akarta elfogadni azt. Vannak ilyen emberek. A fiatal Bauer Sándor felgyújtotta magát azért, hogy így tiltakozzon a csehszlovákiai bevonulás ellen. Mártírunk sokat tett azért, hogy a Bauer név megtisztuljon, de mi át tudunk gondolni egy ilyen tettet? Vagy kényelmesebb az illetőt mániákusnak, örvöltnek bélyegezni, becsomagolni egy a hétköznapi lelkünket megnyugtató dobozba?

Mert mi történt közben? Panelmentalitás, proletárlélek, kádári alkuk és kádári mechanizmusok. Állandósult gyanakvás. Az üldözöttek paranoiája. Öngyűlölet. Lenézés. Magyarellenes jelzők és mondások bevett használata. A „magyaros”, illetve a „paraszt” kifejezések negatív használata. A végén már rossz fű, a gyöngé étterem is „magyaros” lett.

A nyelv megerőszkolása. Szellemi és lelki mérgezés. Kishitűség. Aki máshogy akart élni, inkább megbújt. Inkább meg sem szólalt. Csak egymás szemébe néztünk. Csak egymás szemébe néztünk, így üzentünk. „Őt is” – így beszéltek, így beszélhettek csak egymás halottairól a délvidéki népiirtás magyar áldoztainak leszármazottai. Ebből tudták, hogy a másik apját, nagyapját is lemészárolták a jugoszláv partizánok. Hányan ismerik ennek a történetét Magyarországon? Hányan tudják, hogy Zorán és Dusán apja büszke partizán, szovjet propagandista volt?

A jóbarát kettőt csenget. Ki érti ezt Kelet-Közép-Európán kívül? Nálunk nem a postás, hanem a jóbarát csengetett kétszer, gyorsan egymás után, hogy jelezze, nem az ÁVH-tól jött.

Milyen lehetett így élni? Hogy a nyilasok után a kommunisták következtek, gyakran csak egyenruhát cseréltek, a csizmát esetleg megtartották, és ugyanazzal a gyűlölettel rúgták le ugyanazokat a veséket.

Ki élheti túl ezt romlatlanul, tisztán, igazul, egyenes gerinccel? Csoda, hogy nem találunk ki a labirintusból még 2024-ben sem?

Csak a kevesek, a nagyon kevesek maradtak teljes emberek. Önazonosak.

„Ekkor nyitva láttam az eget. Egyszerre egy fehér ló jelent meg. Aki rajta ült, azt Hűségesnek és Igaznak hívták. Igazságosan ítél és harcol”.

Írja a Jelenések könyve.

Én láttam a lovast. Láttam, ahogyan közel százévesen ellovagolt a naplementébe, a felesége és Isten felé. Pákh Tibornak hívták ezt a lovast. Csak akkor fogjuk megérezni a hiányát, amikor újra megérezzük a füstszagot, és látjuk, újra, újra ég az az erdő.⁹

⁹ Az írás elején idézett vers az utóbbi időben az egyik kedvencemmé vált. Zseniális, megrázó, igaz. Kányádi a már halott Latinovits Zoltánnak ajánlotta.

– Távolabbi, nagy célom, hogy erről az elitmegsemmisítési kísérletről még többet írjak, még komolyabb kutatásokat végezzünk. Emlékszem, még Máthé Áron történész barátommal beszélgettünk egyszer erről, hogy tényleg, ez tényleg egy elitmegsemmisítési kísérlet volt. Én akkor döbbsentem rá. Amíg nem tárjuk fel, nem gyógyulnak be a sebek.

– Somogyváry Gyula apai nagyapám kedvenc írója (a két világháború közötti korszak egyik legnépszerűbb szerzője) volt, Mező nagypapa adta a kezemből gyerekkoromban a *Rajna ködbe vész*t, amely Buda

visszafoglalásáról szól, illetve arról, hogyan válik magyarrá egy német lovag. Nem a világ legjobb regénye, de olvasmányos, és én imádtam. Azt már csak nagyapám halála után tudtam meg, hogy jól ismer-
te Somogyváryt, aki nagybátyja, Nagylucskay Sándor vezérezredes barátja volt. Somogyváry - ahogyan távoli rokonom is - a németellenes, angolbarát katonatisztek közé tartozott. A kommunisták internálták, a lánya a Gulágra került, a szívbeteg író nem élte túl Kistarcsát. Nagyapám nagybátyja végül túlélte őt, lefokozva egy temetőben dolgozhatott. Fontos, hogy a kommunisták később szabályosan kitörölték Somogyváry nevét a történelemből, csak a rendszerváltoztatás után adták ki újra a regényeit, de addig generációk nőttek fel úgy, hogy nem is hallottak róla. Számítalan más íróra várt hasonló sors (Tormay Cecile, Wass Albert, sokáig Márai Sándor etc.)

- Az említett Bara Margit a '60-as évek egyik, ha nem a legnépszerűbb színésznője volt. A nevét ma már alig-alig ismerik. A '60-as évek közepén robbant ki az országosan ismert „Onódy Lajos-botrány”, a „Mézés mackó-ügy”, amikor felső utasításra elítélték a budapesti Éttermi és Büfé Vállalat vezérigazgatóját. Onódy addig a diktatúra egyik kedvence volt, de ekkor bűnbakká vált. Viszont kellett egy ismert arc ahhoz, hogy igazán nagyot szóljon az ügy. Erre szemelték ki Bara Margitot. Bár nem is ismerte Onódyt, megindult ellene a legundorítóbb, legaljasabb suttogó propaganda. Először Budapesten kezdték terjeszteni, aztán - név nélkül - írtak is róla. Azt suttogták, beszéltek, hogy orgiákon vett részt, ahol a kommunista fejesek a meztelen testéről nyalogatták a csokoládét. Állítólag így viccelődtek országszerte: *„Mi a legédesebb? A Bara Mára fara!”*

A színésznő idegileg tönkrement, a pályafutása kettétört. Az csak később derült ki, hogy Bara Margit

lejárata mögött Székely Éva úszóklasszisunk állhatott. Az olimpiai bajnok nem tudta megbocsátani, hogy volt férje, a sportlegenda Gyarmati Dezső válásuk után elvette a gyönyörű színésznőt. Mivel állítólag Székely akkoriban Biszku Béla szeretője volt, nem volt olyan nehéz elintézni a riválist.

De a történet vége a legtragikusabb: Bara Margit idős korában agyvérzés kapott, és örökre elnémult. *„Aztán kérdezgettem az orvosokat, miben reménykedhettünk, de választ nem kaptam. Tulajdonképpen lemondtak Margit életéről. De ő visszajött hozzám! Megtanult járni, sétálni, viszont beszélni, olvasni és írni nem tud”* - mondta erről az a Gyarmati Dezső, aki élete utolsó percéig ápolta őt. Ez az elnémulás ihlette a korábbi írásom lezárását, amiben a gitárosnak is elfogynak a szavai. Hadd ajánljam erről a témáról Gazsó L. Ferenc és Zelei Miklós *Elrabolt emberöltő* című könyvét. - Molnár Tamás is a példaképeim közé tartozik, jobban vagyunk, több interjút készítettem vele. A legendás, bár széles körben alig ismert Inconnu nevű művészcsoporthoz tagjaként a legbátrabb, legvagányabb lázadók közé tartoztak a kései Kádár-korszakban. Mind Krassó Györgyöt, mind Pákh Tibort tisztelték, persze egy másik, fiatalabb generációhoz tartoztak. Ők faragták a kopjafákat a 301-es parcellában.

- Mindszenty József sem Kádárékkal (ez ismert), sem a Vatikánnal, de Amerikával sem kötött alkut. Nem véletlenül gyűlölik sokan máig: gerinces, elvhű szellemi, erkölcsi vezető volt. Az ellene folytatott propaganda '45-ben kezdődött, de máig tart, lásd Ungváry Krisztián ténykedését.

- „Guszev kapitány” története elképesztő. „Alekszej Guszev” a propagandisztikus mese szerint az 1848-49-es szabadságharc idején orosz tisztként szembefordult a hatalommal, és a magyarok mellé állt. Utacát neveztek el róla, tanulmányokban, cikkekben szerepelt. Az egészet egy Illés Béla nevű propagan-

distafíró találta ki, aki amúgy a Vörös Hadsereg katonája is volt. *Áruló*k címmel Köbli Norbert remek filmet írt a történetéből.

- Az *Ürgamnak* minden idők talán legrosszabb magyar sorozata volt, amely mögött tulajdonképpen az MSZP, illetve néhány embere állt. Az ügyből a '90-es években hatalmas botrány lett, volt benne megfigyelés, tiltott adatgyűjtés, pénsszivattyúzás, minden.

- Farkasházy hatalomvágyáról az a Kőszeg Ferenc írt, aki írásait tekintve mindenképp a tisztességesebb SZDSZ-es politikusok közé tartozott. A cikk akkor jelent meg, amikor gyengülni látszott az MSZP-SZDSZ-szövetség.

Fakó lovam

(Anna néninek és a családomnak)

Idősebb hölgyek beszélgetnek. Jórészt csinos, vasárnapi ruhákat viselnek, kiöltöztek az eseményre, megtisztelve önmagukat és a többieket is. Belép egy új szereplő: Piroska néni. Kicsit igénytelen, mintha a hétvégi telekre indulna. Derűs, kvaterkázós személyiségnek tűnik. Talán az ötvenedik érettségi találkozóra érkezett? Kedvesen megkérdi, hogy magázza-e vagy tegezze-e a többieket. De ahogyan megjelenik a teremben, azonnal megfagy a levegő. *Lehelet megszegik.*

A jelenet nem a fejemből pattant elő, az *Ítéletlenül* című dokumentumfilm egyik legerősebb részlete. A kedélyeskedő nénit Hajnal Piroskának (lehetne Vörös Hajnal is) hívták, ő vezette a kistarcsai internálótábor női részlegét. A többiek az egykori rabok. Vele ellentétben ártatlanok. Ettől lesz vérfagyasztó ez az antré, Piroska néni belibben, mintha bridzsezni jönne. Vagy a régen látott rokonokhoz. Akad, aki belemenne ebbe a bonyolult, Stockholm-szindrómás

játszmába, másoknak nincs kedve a bájcevejhez. Dévay Camilla a „viszolygók”, a társaságon belüli csoport vezetője. Nem fagy le. Ha őt is újratraumatizálta Piroska megjelenése, illetve az, ahol ez megtörténik (egykori börtönük), nem mutatja. Elég erős jellem ahhoz, hogy elrejtse most. Eszembe jut róla apai nagymamám.

Dévay Camilla nevét a fiatalabbak biztosan nem ismerik. Gyönyörű, tehetséges színésznő volt, de belepréselték Rákosiék egy koncepcióos ügybe, börtönre ítélték, majd internáltak, és utána majd egy évtizedig nem játszhatott. A lánya az az Udvaros Dorottya, akibe – egy időben – talán a fél ország szerelmes volt.

Piroska néni hiába kedveskedne, hasítana, Dévay a szemébe mondja, hogy nem engedte beszélőre. Hogy állandóan megalázta. Hogy mennyire félték tőle. Hogy terrorizálta őket. Mások megértőbbek. Nincs jogunk ítélkezni, moralizálni, mindenki máshogy élte meg a fogságot. Van, aki alkalmazkodóbb, van, aki nem. De a legérdekesebb az egykori terrorleány.

„Én?”, kérdezi Hajnal Piroska őszinte megdöbbenéssel. Szegény „Piri néni”, már csak a táska vagy a szatyor hiányzik a kezéből, benne a húsleves, amit az unokájának hozott. A rántott húsról biztosan hozzátapadt a cukros uborkasaláta. Így lesz teljesen hiteles, dermesztő ez a jelenet.

„Edward király, angol király

Léptet fakó lován:

Hadd látom, úgymond, mennyit ér

A velszi tartomány.”

Piroska valóban nem tudja, hogy mit képviselt, ő az a szörnyeteg, aki a saját valóságában „ott sem volt”. Remek nyugdíja, saját kézzel írt énmúltja lehetett, egy olyan országban és társadalomban élhetett – a film felvételéig – háborítatlanul, amely a valóságban nem váltott rendszert. Piroska néni a saját történetében szabálykövető, kötelességtudó, szorgalmas ember volt. Igazi self made woman, a serényen dolgozó kisember.

Megfagy a levegő, amikor Dévay Camilla igazán nekikezd: *„Olyan önhittén, olyan magabiztosan viselte az egyenruháját, és úgy bánt velünk, mint a férgekkel. Akiknek meg kellett volna döglenni.”*

Olyan ez, mint amikor Ézsaiás kér szót, a rettentő szavak tudósa, vagy még inkább egy már megidézett „velsi bárd”.

„Szó bennszakad, hang fennakad,

Lehellet megszegik.

Ajtó megől fehér galamb,

Ősz bárd emelkedik.”

De Piroska néni nem hagyja magát. *„Na ne mondja. Én őrszemes voltam. Hogy én éjszaka magukat kiküldtem volna?”* Majd: *„Az nem az én akaratom volt!”*

Íme a mindig előkapható, előregyártott szöveg, az állandó magyarázat: csak parancsot teljesített. De ennyi, ezzel fel is villantotta az egyetlen érvét. Kifogy a lapokból, a történetből. Következhet az áldozatpóz. Hiszen őt támadják, itt már ő a sértett. Hamar megfordulnak a szerepek, mivel gondosan felépített sajátvilágában ő nem lehet bűnös, matematikai számíttással csak azzal lehet gond, aki őt szembeesíti.

„Mindig ilyen volt különben – dűnnyögi Dévay Camillának. – Maga mindig ilyen volt.”

Maga. Majd mindenkinek: *„Nem én tehőtek róla.”*

Nézőként elbűvöl Dévay bátorsága, szépsége, egyenessége. Sokan összeroppannának egy ilyen pillanatban. Az áldozatok többsége valójában örökké bennragad ebben a „szerepben”. Ebben a skatulyában. Lehet, hogy én vagy te ott remegnénk. Piroska fölénk tornyosulna. Nem bújnának elő a szavak. Feltörne a gyomrunkból a rettegés, a hányinger, szívünk, elménk hirtelen kiüresedne. Csak állnánk, ülnénk lefagyva. Újratraumatizálva. Mint akit újra megerősokolnak.

Hiszen Kistarcsán vannak, ott, ahol elvették életük legszebb éveit, a fiatalságukat, a reményeiket, az álmaikat. És persze ott, ahol mégiscsak élni kellett, ott, ahol igaz, mély barátságok szövődtek, ahol megtanulták, mindent túl lehet élni. De valójában? Nem maradt ott a lelkükből egy darab? Nem szárnyaszegetten jöttek ki onnan? Nem maradt ott egy-egy szilánk belőlük, egy olyan apró, talán nem is látható mozaikdarabka, ami örökké hiányzott később?

Ki lehetett, maradhatott egész ezek után? *„Mióta a világ varázstalanítva lett?”*

Természetes, hogy sokan újra rabok, meggyalázottak és megalázottak lesznek a találkozás után, a felvétel alatt. Főleg akkor, amikor belép az űr. Mintha a falra vetült árnyékok hirtelen összeállnának, és újra megjelenne a sorsokat felszeletelő rács.

Kegyetlen, de szükséges metamorfózis. Vissza kell lépnünk a múltba.

Valami hasonló történhetett azzal az emigráns hölgygel, aki gyanútlanul belépett egy ausztráliai magyar „fogorvoshoz”, Vajda Tiborhoz. Nem túl gyakori, de nem is teljesen ritka név. Szintén volt ÁVH-s, '56-ban dobantott vagy kiküldték, a rémtettek után mindenestre új életet kezdett, karrierjét nem egy, hanem két komoly hazugságra építette: nemcsak a múltját tagadta le, de fogorvosnak hazudta magát, pedig ere-

deti szakmája fogtechnikus volt. A valóságban meggyilkos, erőszaktevő, bosszúszomjas pszichopata. Még a terrorszerveten belül is rossz híre volt, Bauer Miklóshoz, Janikovszky Bélához lehetne hasonlítani.

És ki sétált be hozzá? Egy olyan asszony, aki másodszor is megházasodott. Miután első férjét Vajdának meggyilkolták. Természetesen ártatlanul. Honnan ismerte fel az özvegy ezt a szörnyeteget? Onnan, hogy Vajda őt is kihallgatta, őt is terrorizálta, rajta is gúnyolódott, csak ő végül túlélte a koncepciók ügyet.

Érzem, ahogyan dobog a szíved. Képzeld el ezt a jelenetet. Besétálsz ahhoz, aki megölte a férjedet. Jó módú, megbecsült polgár már. '56-ban sírva, remegve elhagyod a hazádat, de ez is veled jött, itt volt végig, csak nem láttad. És most találkozol vele.

Az átöltözött ördöggel. Az átmentett Belzebubb. Mintha „saját” megerőszakoló arcába bámulnál.

És tudod, hogy mi a legborzasztóbb, s egyben legtipikusabb az egészben? Hogy ez az *ember* még pereskedett is, beperelte azt az ausztrál tévét, amely műsort készített erről a történetről. Ki képviselte? Az az „Eörsi és Társa” ügyvédi iroda, amelyet az SZDSZ-es Eörsi Mátyás vezetett. És amelynek két volt ÁVH-s munkatársa is volt a '90-es években: a már említett Bauer Miklós, illetve az a Bárd Károly,

akinek fia – ifjabb Bárd Károly – az Antall-kormány államtitkára volt. Ma már CEU-s.

És most képzeld el, hogy ott állsz a bíróságon, ahol ezek a jogvégzett, dörzsölt emberek rád szállnak, körbevesznek, csipegetnek belőled, akár a varjak, *kár, kár, kár*; hogy nem jött korábban, *kár*, hogy az igazságért harcol, hölgyem, uram, *kár, kár, kár*, akkor most tanúskodj, beszélj, és ne hibázz! Ha alezredesnek hívod a volt ÁVH-s hóhért, pedig csak százados volt, már vesztettél is! Fizess neki! Perkálj csak annak, aki leverte a nagynénéd veséjét, felakasztatta, majd jeltelen sírba dobálta a nagyapádat! Tele van pénzzel, másoktól ellopott festményekkel, villával, de azért csak fizess, a pénzből sohasem elég! A sajtonkkal csak azt íratjuk meg, hogy elvesztetted a pert, hogy hamisan állítottál valamit, és hipp-hopp (barbatrúkk) máris te lettél a bűnöző, a fasiszta, a gonoszkodó. Aljas, kegyetlen játszma volt ez, ahol újra bemocskoltak, akár akartad, akár nem. Gyakorlatilag újra levetkőztettek, és miközben beszéltek, csendben a hátad mögé lopódtak.

„Leesszük rólad a szépet”.

Hát így nézd meg magadnak Piroska nénit, és így értsd meg Dévay Camilla szomorkás dühét, elfojtott, szinte sziszegős haragját, így tiszteld annak a hölgynek a higgadtságát, aki a dokumentumfilmben a színésznő mellé áll, és pontosan, szépen, ahogyan a csil-

lag megy az égen, elkezdí sorolni Hajnal bűneit. Elmondja, hogy bár az ávosokat alapvetően kiválgatták, de néha azért akadtak közöttük emberséges alkalmazottak is. Az ő szemében Piroska nem ilyen volt. Olyan visszafogottan és finoman beszél ez az asszony, hogy menten beleszeretek, régimódi, intelligens, visszafogott és: igaz.

Ebben a pillanatban gyengül el Piroska, látszólagos magabiztossága, vöröskés, hamis cukorpáncélja leolvad, akár a máz. Már többen vannak. Már nem szurkálhatja Dévay Camillát. És hirtelen másoktól is érkezik egy-egy alig hallható megjegyzés. Nem tudjuk, nem halljuk pontosan, hogy mit mondanak, de érezzük, és ami fontosabb: Hajnal is érzi. Végre kiszakad belőle egy őszinte, emberi (kisemberi) reakció:

„Ha tudtam volna, hogy ilyenbe hoznak, akkor nem mentem volna bele”.

A kisördög meztelen.

„Ha tudtam volna, hogy ilyenbe hoznak, akkor nem mentem volna bele”.

Akár Biszku Béla is mondhatta volna évekkel később, amikor Skrabski Fruzsinaék kétségkívül „átverték” őt, elhitették a bigott kommunistával, hogy teljesen nainak, tisztelik a Béla bácsit, akivel csak egy jót akarnak beszélgetni. És a büszke, soha semmit meg nem

bánó kommunista belement. Vesztére. Ha nem teszi, ő is háborítatlanul szállhatott volna le a Pokolra. Így azért némi igazságcsópp csak-csak megvillant a kopasz fején a bíróságon.

Az *Ítéletlenül* persze jóval nehezebben megemészthető film. Súlyos, mellékhatásokat okozó darab. De miért remegek meg egészen konkrétan egy-egy jelenetnél? Honnan jönnek ezek a testi tünetek? Ki jut eszembe Piroska néniről? Anna néni. Anna nénim. A volt ÁVH-s. A politikai nyomozó.

Ő sétál be a lelkemben ennél a jelenetnél? Innen jött a hétvégi telekhaszonlat? Hiszen azok a pillanatok voltak a közös örömeink, amikor együtt gyalogoltunk Budakeszire, a nagy nehezen összespórolt, kuli-pintyós hétvégi telekre. Emlékszem, fekszem a napon, olvasok és boldog vagyok. A bátyámmal katonást játszunk, véletlenül eltalál egy bottal, vérzik a fejem, de Anna néni ott van, megnézi a sebem, megnyugtat, hogy nem kell bevarrni, megmossa a hajam, mesél nekem, boldog vagyok. Máskor anyámék, nagypámék beszélgetnek, állandóan beszélnek, én meg fekszem a napon, az édes fűben, és úgy érzem, most enyém a világ. Amikor édesapám halála után nap mint nap meditálva igyekeztem átélni a gyászt, fejben ide tértem vissza, mint a helyre, ahol biztonságban vagyok.

Mióta megismertem, majd publikáltam Anna néni történetét, egyetlen kérdés foglalkoztat igazán: mit szólt a saját múltjához? Mire gondolt '56-ban? Vagy a '80-as években? Szólt-e valamit egyáltalán, vagy a fotózásba, kirándulásba, a barátaihoz, a családhoz menekült a szembenézés helyett? Vagy nem is akart szembenézni? Nem tudok, nem tudhatok erről semmit, a szeretetem, az érzéseim ebben a kutatásban semmit sem segítenek. Más nyom meg nemigen akad.

Anna néni persze nem Piroska néni. Teljesen más. Sokkal értelmesebb, műveltebb volt, ebben az értelemben egyébként a felelőssége is nagyobb. Igaz, ő az illegalitásból, a mozgalmából került a politikai rendőrséghez, ahol azzal együtt alakult, alakulhatott át. Próbálom felidézni az arcát, a szavait, a gyerekkoromat, amikor talán őt szerettem a legjobban az egész világon. És mintha Piroska Camilla felé köpött mondata („Maga mindig ilyen volt”) nekem is szólna. Mélyen talán tudom (tudom?), hogy nem, nem nekem szól, de mégis ezt érzem most, a szemem már könnybe lábad, hiszen ez a legnagyobb félelmem: Anna néni gyűlölné azt, amit csinállok. Hogy haragudna rám. Volt, aki utalt is erre, ezzel is arrafelé manipulálva, hogy hagyjam, hagyjam ezt a történetet, ne foglalkozzak Anna nénivel, a családi múlttal.

Tessék, gyerek vagyok ismét. Mert ez már rólam szól. A múltfeldolgozásról. A „vájkálásról”. Amikor a feleségemnek elmesélem, hogy milyen filmet láttam,

akkor azt mondja: én is újratraumatizálom magam ilyenkor.

Kattog, pattog, mocrorog bennem ez a sor, hiszen igaz. Így nézem újra a zseniális *Születésnapot*, így olvasom Farkas Vladimir könyvét, így menetelek előre, mint a pokolra tartó dudás, fújom, fújom ezt a rohadt, de szükséges, társadalmilag igen hasznos nótát.

Ne már, tényleg megint egy József Attila-idézet? Jobb ötletem nincsen? Nincs – valóban újratraumatizálom magam. És talán éppen ugyanazzal az igazságérzettel, megingathatatlan konoksággal végzem a „kutatásomat”, amellyel Anna néni az ÁVH-nál az „ellen-ségeket” üldözte, keresgélte.

Értitek, hogy ez milyen félelmetes? Hogy a kitartásunk, az elhivatottságunk talán közös.

Mi van, ha most én tévedek?

Érzem, hogy ezeket a sorokat gyerekként írom már. És amikor ezeket a Piroska néniket nézem (a többes szám túlzás, mert alig-alig lett valaki szembesítve) talán Anna nénit és a mi kettőnk közös igazságát keresem bennük. Hallom, ahogyan Arany Jánost szaval nekem lefekvés előtt, hallom, ahogyan mesél, hallom, ahogyan elhiszem, hogy mindig vigyázni fog rám.

Aztán meghalt, pillanatok alatt elvitte a lábon kihordott betegség. És amikor elhagyott, gyerekként majdnem belehaltam. Kiábrándultam Istenből, otthagytam a hittant, Gábor bácsit, a sokgyerekes, örökké vidám és jószagos, szakállas lelkész, aki kirándulni vitt miniket, akiért rajongtam addig.

És tudjátok, mi a legérdekesebb, Anna néni és a nagymamám sohasem bánták, hogy hittanra járok. Ők, az illegálisból. Szerintem örültek annak, hogy ráta láltam valakire, akire felnézek, akiben hinni tudok. Anna néni is ilyen volt. Amikor meghalt, örökre eltűnt belőlem egy darab. Nem az első, és nem az utolsó.

Milyen tréfája a sorsnak, hogy éppen őt kellett lelepleznem? Kellett? Igen. Muszáj volt. Először erős családi ellenszélben. Aztán megharcolva, valamiféle jóváhagyással, csöndes beleegyezéssel. Hiszen nem mondják ki, de kimondták már máskor, sokszor mások is, *„én mindig is ilyen voltam”*.

Más.

Magamat mindig azzal nyugtatom, hogy Anna néni vagy a hozzá hasonlóan a mozgalomban felnövő nagymamám büszke lenne rám. Hiszen az igazat írom le. De valóban? Biztos, hogy így van? Ha arra gondolok, hogy ők egy „igazságban”, egy nem létező hamis feltevésben (a kommunizmus megválthatja a világot) hittek, akkor tényleg nem árt óvatosnak lennem. Nem

beszélve arról, akiről írok. Van, akinek a tágabbi családomból Gerendás Péter leleplezése fáj, Anna néni nem hinném, hogy örülne a Janikovszky-családról forgatott filmünknek. Hiszen összejártak kirándulni még később is. Hiszen együtt kezdték, együtt kerültek a politikai rendőrségre. És összetartottak még a bukás után is. Vajon néha, egyszer-egyszer szóba kerültek a közös bűnök? Nem hinném. De ami rosszabb: szerintem sohasem fogom megtudni.

„Az igazságért való tenni akarásom miatt sohasem engedhettem meg magamnak, hogy féljek.”

Valahogy így mondta Pákh Tibor. Ő vajon sohasem gyengült el? Nem tűnődött el az ösvény egy-egy pontján? Haragudjak magamra, amikor elbizonytalanodom, vagy örüljek annak, hogy megkérdőjelezem magamat?

„Ha tudtam volna, hogy ilyenbe hoznak, akkor nem mentem volna bele”.

Istenem, ugye nem ez lesz a síromra írva?

Elárult szavak

(Az írástudóknak)

Csodálatosan érezte magát, újra képes volt írni, és ez mindennél többet jelentett. Korábban úgy érezte, elárulták a szavak, vagy éppen ő árulta el azokat, tény, hogy képtelen volt megfogalmazni a gondolatait, így egy idő után ezek az elmefoszlányok is eltűntek, elméje sötéten, éhesen tátongott, akár az űr.

Most viszont rátalált erre a történetre, vagy talán a történet találta meg őt, a lényeg, hogy könnyedén, játékosan, lendületesen, élvezettel írt, mosolyogva nyomogatta a gombokat, s rögvest fényesnek, ígéretesnek tűnt az amúgy sápadt és nyálkásan kódós októberi reggel.

Gépelt, rágyújtott, rágyújtott, gépelt, már jó fél oldalt teleírt, amikor megérezte, hogy szédül. Egy pillanatra megállt, megmerevedett, majd óvatosan, lassan bepötyögött egy újabb szót. Talán azt írta, „árnyékban”, talán nem, nem is ez a fontos, hanem az, hogy minden egyes betűvel egyre gyengébb lett, mintha a szavak, mondatok leírásával eliramlna belőle az élet.

Megijedt, gyorsan átolvasta, meddig jutott, s látta, hogy tökéletes írás, ijesztően, hiszen korábban sohasem alkotott ilyet.

Kiadták már több - szerinte is - középszerű művét, utolsó három regénye kimondottan nagy siker lett, de ő tudta a legjobban, hogy semmi különleges nem volt ezekben, bravúros nyelvi bohóckodás volt, mesemímelés. Ez viszont másnak tűnt, érezte, hogy végre megírhatja azt, amire egész életében vágyott, már megérte a közel kétéves alkotói absztinencia, papírra vetheti a világ egyik igaz, talán legigazabb novel-láját.

Ismét rágyújtott és erőt vett magán, hagyta, hogy ujjai segítségével tovább görögessen a történet, s bár egyre sápadtabb lett, azért csak írt tovább, ezt most be kell fejeznie, ezt mindenképp le kell írnia, akkor is, ha végül belehal. Szédülni kezdett, kétszer hányt, másodjára már véreset, és éppen a novella közepén tarthatott akkor, amikor megértette, hogy nem élheti túl.

Mosolygott, miközben a szoba elsötétedett, vigyorgva gépelt, miközben elkezdett kihullani a haja, és két megsárgult foga a klaviatúrára pottyant. Most már nem tartott, nem tarthatott szünetet, őrált áhítattal írt, gyermeki lelkesedéssel, egyre sebesebben, s nem kellett csalódnia, mert ez a történet tényleg

mindenek feletti volt, túlmutatott már az emberen, inkább Isten kézjegyet viselte.

Mámoros pillanatok voltak ezek, bár már fel sem tudott állni, közben egész élete értelmet nyert, kerek egésszé változott a széttöredezett múlt, megbocsáthatóvá vált, hogy a feleségét és kisgyermekét elmar-ta magától, hiszen minden a teljesség, a tökéletesség érdekében történt, a fausti alku jól fizetett, és végre kettesben lehettek: ő és a Történet, Frankenstein szörnye, amely elpusztítja teremtményét.

Ő nemsokára porrá lesz, sötét cinizmus, megváltozott személyisége senkinek sem fog hiányozni, de maga mögött hagy valamit, valamit az eltévedt, bolyongó emberiségre, ami újra visszavezeti a helyes útra, igen, legalább ezt az országot, a megcsócsált, békétlen magyarságot, a Történet ereje, igazsága talán még képes lehet rá.

Nagyon fájtak már az ujjai, iszonyatosan megöregedett néhány perc alatt, a monitor fölé görnyedve írt, potyogtak a könnyei, az öröm és a fájdalom néma izzadtságcseppjei, de már látta a véget, a saját és a Történet végét, s tudta, hogy a kettő ugyanaz.

„Hát saját farkába harap a kígyó!” - morogta, majd leírta a novella utolsó szavát. - Milyen találó kifejezés, Istenem! Egyáltalán honnan jött?” - S a padlóra zuhant a székről. Nem láttál te ilyen boldog halottat.

De nemcsak az öröm, a bűz is igaz volt, két héttel később találtak rá, a szomszédok csak a szörnyű szag miatt hívták ki a rendőrséget. Temetésén hosszú, unalmas beszédet mondott az Írószövetség elnöke, néhányan talán még könnyeztek is, volt, aki őszintén.

Az ötvenhárom éves korában elhunyt író minden ingóságát huszonöt éves fia örökölte, így azt az öreg laptopot is, amelyet a férfi a haláltusájában magára rántathatott a földre. Régen lemerült már persze, és senki sem tudta a jelszót. Karcos, foltos, többször lezabált, értéktelen darab volt, a fiúnak jó oka volt gyűlölnie önző, nemtörődöm apját, érthető, hogy nem ragaszkodott az elektronikai hulladékhoz. Kísírt szemmel, terápiáért kiáltó mozdulattal, teátrálisan széttaposta.

Mintha az így szétpukkanó, talán soha meg sem született Történettel együtt rettenetes, magányos gyerekkorát is beledobta volna a mindent elnyelő, éjszót szemetesbe.¹⁰

¹⁰ Ez egy nagyon régi írásom, talán húszéves is van. Persze átírtam, és nem vagyok vele még most sem elégedett. De talán elárul valamit rólam, illetve arról, mit hiszek az alkotásról, a feltárásról, a „küldetésről”. Ha kilencvenkét évesen leszek ennek a történetnek a főhőse, azt persze aláírom.

Nosztalgia kifli

(Kádár gyermekeinek)

Természetes, hogy először az orvosra haragszol, amikor megmondja: súlyos beteg vagy. Ez az első érthető, emberi reakció. Nem hiszed el, az nem lehet, hogy éppen te. „*Miért nem ő?*”, ilyenkor óvodásként mutogatunk a másokra, az egyik egészségtelenül élt, a másik sokkal nagyobb szarházi volt, az nem lehet, az nem lehet, hogy éppen te, hogy éppen én. Hiszen:

„*Én egészséges vagyok.*”

Visszatekintve minden olyan szépnek tűnt. A balatoni nyár, az utazás, a Trabant, a lángos, a telek. Hogy mindez állami hitelre, nyugati kölcsönre ment? Hogy ebbe bele fogsz roppanni '90 után? Hogy ezért fognak '92-ben elküldeni a franciáknak átjátszott és egy év múlva végképp bezárt gyártól? Hogy ezt már előre tudta a korábbi vezetés, bár nem volt lepapírozva?

Válaszod: rohadjon meg a kormány. Antall hibája, öntelt alak.

„Istenem, már-már hiányzik Kádár. A kisdobosnyak-kendő. Az éneklés a téren. Az úttörőtáborok. Az első szeretkezés a sátorban. A fiatalságom. A Bambi. A Kórház a város szélén. Christie nővér melle a Klinikákból. Kudlik Júlia megbízható frizurája. A hétvégi rántott hús. A közös nagymamánk. Minden olyan egyszerű volt.

Akkoriban még volt tisztesség! A kenyér még kenyér volt, a zsemle még zsemle! Nem a buci volt kicsi, hanem a pofánk nagy! Igaza volt Marosánnak! Olyan megnyugtató volt Vitray bűgő hangját hallgatni. Moldova okos szövegeit olvasni. Árkus viccein röhögni. Ezek aztán megmondták, de meg ám!

Tulajdonképpen én is odamondtam. Visszatekintve már úgy emlékszem, hogy szilárdan ingadozva kifejtettem a Müller elvtársnak, hogy ez így nagyon nem lesz jó. Tiszta hülyeség féláron eladni azt a szabadságot nyugatnémeteknek. Hát nem ellenségek, amúgy is? Értem én a Mercedest, értem én. Visszaemlékezve határozottan látom magamat, hogy konfliktusba keveredek Müllerrel, kiállok az igazságért, még ha szétszakad ajkam, én akkor is! Ahogyan Ady Endre írta! Legyen vége már! Úgy rémlik, hogy '86 után már nem mentem el a május elsejei felvonulásra! Visszagondolva úgy rémlik, én nem adtam jelentéseket senkiről! Én nem tudtam, hogy engem akkor beszerveztek, nem írtam alá semmit, csak azt a beszerzési nyilatkozatot! Hát az is valami!

Alig hoztam el valamit a szétlopott gyárból, de amit mégis, az járt, annyi csak járt! Hát a Mari csak lelécelt azzal a pojáca Gyurkával, aztán piáltam istenesen, meg leszázalékoltattam magam, adtam egy karton cigit Kardos doktornak, az meg aláírta, hogy »nyomorék« vagyok. Ma már nem így mondják, »fogyatékkal élő«, hát nem mindegy, hogy hány százalékos? A fél gyár megcsinálta. Ha nem viszem el, elviszi más azt a kurva hűtőt. Tényleg az az ország legnagyobb baja, hogy hazavittem pár utánfutónyi céges benzint?

Tudod mennyi volt a fizetésem, hogy az mire volt elég? Most tényleg néhány kanna benzinért fogtok elővenni? Vagy azért, mert esetleg eltettünk ezt azt, elsőmoltunk magunknak néhány nem létező kilométert? Más is munkásör volt nem csak én, és én csak akkor ütöttem oda, ha nagyon felhúztak a fiatalok. Nőket csak a legkritikább esetben vertem."

Kedves elvtársból lett honfitársam, teljesen természetes, hogy először az orvosra haragszol, amikor megmondja, hogy már évek óta beteg voltál. Csak nem vetted észre. Belülről pusztított, akár a daganat, sokáig láthatatlanul, tested, lelked, szöveteid lebontva. Ördögi precizitással, úgy, hogy néha úgy tűnt, szűzlányok csókolgatják a karodat, pedig csak a ház-mester rángatott, amikor megint részegen jöttél haza.

Nem láttad a Tévémaci mögötti valóságot. De más sem, Cipollaiék látványos, szemnyugtató függőnyt

használtak. Nem a te hibád, hogy nem érezted meg a Mézes mackó pállott szagát, hogy a „francia saláta” se nem francia, se nem saláta, ellenben rohad, olcsó cukorral tömi ki az '56-ban ütött lyukakat. Nem láthattad a pusztulást, ahogyan minden szétesik. A látókat, igazságkeresőket „bajkeverőnek”, „bolondnak”, „izgágának” bélyegeztük, hogy ne kelljen beismernünk: varázslatos szocializmusunk üres, vigyorgó barakkunkban halottaink szellemei téblábolnak. Nem hitted, nem hihetted el, hogy minden csak látszat. Nem vetted észre, hogy az Ördöggel táncolsz. Márpedig az Ördöggel csak kevesen bírják a táncot.

„Milyen Ördög? Miért kell mindent összekormozni? Miért kell mindent elvenni? Miért kell elvenned még a múltamat is? Az utolsó szép napokat, a smárolást a sulibálon, a zsíros kenyér ízét, Márta tanárnő fülem-hez érő melleit?”

Nem a te hibád, hogy minden erőddel kapaszkodsz a balatoni nyárba, az elkótyavetyélt telek emlékképébe, a fűben fekvéshez a Nap felé hunyorogva, a gyerekkori álmaidba. Kapaszkodsz bele, mint a gyermek az édesanyjába. Anyamell ez a hamis múlt. Csüngsz rajta, és még csak nem is szóltanul, hiszen teleszemeteled hamis emlékdarabkáiddal az internetet. Anyatej minden újabb és újabb nosztalgiazó interjú. Megnyugszol Rónai kopasz fejének szimpatikus csillogásától. Bolgár úr rekedtes monológjától.

Enélkül félelmetes csend. Minden megkérdőjeleződik. Pszichológusért, papért kiáltasz, gyónni szeretnél. Mert a világod egycsapásra sötétséggé válik. És hideggé. Kúszik be a bőröd alá a nyirkos idő, a békelencsés, mocsaras múlt, és eláztatja a régi fotót. A családi mosolyok üres gesztusokkal álcázott szorongássá változnak.

A szörnyűségek, amik kiderültek a nagybátyádról. Hogy rámászott a húgodra, amikor még kislány volt. Kitérőlted, hogy te láttál belőle valamit. Elfelejtetted, hogy résnyire tárult az a rohadt ajtó, és te hallottad a Lajos, az örökkön mókázó „Lali bá” lihegését. Egy családi lerészegedésen, ó pardon, ünnepen, már őregebben tudtad meg, hogy a nagyapád azért hallgatott mindig, mert volt ludovikás tisztként úgy összetörték, hogy örök életre elment a kedve a beszédétől. Hogy ezért nézett rád olyan fájdalmasan, csendben, valamiféle ősi, nem is tudom, sámáni szomorúsággal, amikor megtudta, hogy a párttitkárral mentél mulatni. Aztán meg beléptél az MSZMP-be.

De nem láttad sírni sohasem. Láthatatlanul zokogott, amikor megérezte rajtad, hogy beleszoktál, beleszeretted Kádár Jánosba. Hogy Aczél trükkje sikerült. Észre sem vetted, hogy nem a bálkirálynővel, hanem Tamáska Máriával táncolsz, vagy nem is, inkább egy néhai szt-tiszttel, mert neked még csak nem is a szép Sáfár Anikó, hanem Berecz János első felesége jutott. Annak is leszázalékolt változata.

De erre sem akarsz emlékezni. Dögöljön meg az orvos. Dögöljön meg mindenki. Putyin bábjai. Betesz egy kis Kordát, hõg eluljõn a zajként sivalkodó csend.

„Ó, a Reptér. Istenem, közben újabb halott. Nem is tudom ki ez, cikk a hozzászólások között. Biztosan nagy ember volt. Csak a jók mennek el! Csak a jók! Emlékezzünk már a jóra, a kurva életbe! Nem volt az anynyira rossz, a kurva életbe! Te is ott álltál mellettem! Ott álltál, bassza meg, a szemináriumon! Velem jártál a foxi-maxira. Ott álltál mellettem! Te is loptál! A közgázon még nem volt ilyen nagy a pofád!”

Elcsendesedsz, iszol valamit. Nézed a poharat, azon át szemléled a múltad, lencsének használod, mint Háy János alkoholistája a demizsonos üveget. Látod magad fiatalon, ahogyan állsz, a kezeden a rózsaszín mignonnal, és tudod, tiéd lesz a világ. Ahogy felkéred azt a lányt, Annát táncolni a szalagavató után. Eszedbe jut az a Cseh Tamás-dal, de hogyan is volt, hogyan is volt? „Az a hülye fa. Az az egy.” Ez rémlik. Ennyi maradt, és már arra sem emlékszel, hogy végül nem kérted fel. Még a képzettársítás is hamis. A pattanásos Évával táncoltál csak, ő volt a lepattanó a buliban.

Mert nem mentél oda Annához. Sohasem álltál ki magadért. Senkiért.

Korda szól a rádióból, Istenem, a *Reptér*. Bárcsak elmehetnél Nyugatra! Persze itt is jó. Azért járhatna ingyenjegy a fogyatékkal élőknek; nem igaz? Végül is tisztán végigalibizted azt a pár évtizedet a melóban, ha kellett, néha dolgoztál is. *Vá, vá, vá, vá, vávává, micsoda buli, micsoda buli, örület!*

Itt is jó. Jön a vonat. Felszállsz, valami idióta hangosan ordibál a telefonjához, érezni, hogy fontos ember, egyezkedik, üzletel, fölényeskedik. Lehet, hogy a vonal túlsó vége üres. És te már mész a telekre képzeletben. A kezeden szatyor. Zakatolsz a telek felé, ami a jelenben már nincs, eladtad, kellett a pénz. Mire is? Vettél valami tök felesleges dolgot, aztán a többi meg elverted. De persze: Antallék. Antallék hibája volt ez is.

„Hol a telkem, bassza meg? Hol a telkem? Hol az állásom?”

Ülsz másnaposan, rettegve mindentől, csak a Dallas nyugtat meg, századszor is megnézed ugyanazt a részt a nosztalgiaacsatornán, pizzát rendelsz, de olyan drága, hogy nem adsz borraivalót. Dühösen bámulod a téged dühösen bámuló indiai pizzafutárt. *„Letelepedési kötvényt ne adjak?”*

A kihűlt pizza fárasztó majszolgatása közben eszedbe jut a tegnapi vizsgálat.

„Azt mondta az orvos, hogy ebbe bele is halhatok. Hogy változtatnom kell az életmódomon. Hogy akkor talán van esély. De hogy világosan kell látnom. Világosan? A legfontosabb az őszinteség. Őszinteség? Évek óta nem szexeltem senkivel, ha fél napra megkaphatnám ezt a csúnyácska nővérkét, szerintem, szerintem...”

Üres szemeiddel üres szemeibe bámulsz. Várja a borítékot. Akkor talán mondana egy-két kedves szót. Ha hármat pislogsz, már halott vagy, ha csak kettőt, az ágyadban találsz magad lefekvés idején. Persze egyedül.

„Félek. Végre elalszom. Álmomban megyek a telek felé. A vonatablakon bekukucskál Szabó László. Kék fényben áll, elegáns állambiztonsági napszemüveget visel. A szája pacalszagú. Mögötte Kádár és Aczél. Lebegnek. Mosolyognak, olyan kedvesek. Közben Szabó már mellettém ül, elemel egy szendvicset a zsúrasztalról. Szerintem nem fizet érte. Fel fogja kérni Annát! Vagy, ami még rosszabb, felcsinálja a lányvécében. Lefogatja az embereivel.

Nem baj, neki lehet. Én átadom Annát. De szerettem a Kékfényt! Az egy becsületes ember, egy becsületes kor volt. Vagy böcsületesnek mondjuk? A legközelebbi az lesz, hogy még róla is összeírnak majd mindent. Összekormozzák. Elveszik tőlem Szabó Lászlót is. Az álmaimat, a sikereimet, a meg nem táncoltatott lányt,

*a soha nem láthatott nyugati városokat. Ezek meg el-
vennének mindent, mindent! Mindent. Mindent."*

Felkapcsolod a villanyt, kitarod az ablakot, és kiüvöl-
töd a panelvilágba:

*„Nem volt elég a telek? Nem volt elég a telek, te roha-
dék? Még ezt, még ezt is vinni akarod?”¹¹*

¹¹ Klasszikus terápiás írás. A háttérét talán nem kell magyaráznom, nap mint nap találkozom a kádári nosztalgiával, illetve azzal a dühvel, amit azok éreznek, akiknek megkarcolom a múltját. A gyárból hazavitt céges benzin valós példa, hallottam valakiről és megragadt, igen tipikus példája a „kis”, még „megbocsátható” lopásnak. Berecz János első felesége valóban szt-tiszt és szovjet tolmács volt, halála igen gyanús, Berecz sokáig nem gyászolt, hanem nagyjából egy év múlva elvette a gyönyörű, népszerű Sáfár Anikót, akivel – és ezt írjuk a javukra – Berecz haláláig kitarottak egymás mellett. A telek motívumként vissza-visszatér, van benne némi önéletrajzi szál.

Gyökértelenül

(Az újmúlt fróinak)

(I)

Olvasom a Dész Lászlóék édesanyjáról, Dész Magdáról, azaz „Sütimamáról” szóló nosztalgikus leírást, mely szerint kommunista férjével – utóbbi, Dész Mihály Vas Zoltán fontos embere, majd a Komplex külkereskedelmi cég vezetője volt – szinte belebetegedtek az egypárt szolgálatába, de az is meggyötörte őket, hogy nem lehetettek eleget a gyerekekkel. Írják ezt úgy, mintha ez az élet nem a saját választásuk, saját elvakultságuk, hatalomvágyuk, karrierközpontúságuk következménye lett volna.

De andalogjunk kis hajónkon tovább az újmúlt selymes keleti óceánján. A cikk szerint arról, hogy Dész Magda milyen fontos ember volt a Rádiónál „hat gyereke kis túlzással csak a temetésén, a médiaszemélyiségek méltató szavaiból értesült. Annak idején csak annyit láttak, hogy az anyjuk állandóan dolgozik”. Hát akkor elemezzünk, elvtársak, elemezzünk. Egy

apró, de szokásos narratív trükk: „kis túlzással” csak a temetésen értesült. Szóval nyilvánvalóan tudták, tisztában voltak azzal, hogy az anyjuk a kádár propagandagépezet egyik legfontosabb eszközének, az akkoriban még egyetlen rádiónak a fontos embere volt. Hogyne tudták volna? Nem tűnt fel nekik, hogy mind vörös szőnyegen haladtak a későbbi sikerek felé?

A lényeg Désné mozgalmi történetének palimpszeszt-jére egy receptkönyvet írt a fia. És nekünk, a hálás olvasóknak, befogadóknak ütemes tapssal kéne ünnepeelnünk („Éljen Rákosi!”), ahogyan Désné pártkáderből, mozgalmi emberből „Sütimamává” változott.

Hadd beszéljek haza, hozzátok, sokunk nagyszüleivel megtörtént ugyanez, nem igaz? Kemény, gyakran elhanyagoló szülőkből remek, kedves nagyszülők lettek, de adódik egy fontos kérdés: vajon miből készültek Désék süteményei? Nem piros, vöröses, vérvöröses a színük? Akár a rózsaszínű mignon, a szocializmus egyik választható desszertjének a belseje. Az, amelyet akkor faltunk, mielőtt fel akartuk kérni „Annát”?

Ebben az írásban azokra fókuszálok, akik „életlenek” voltak, szülőkre, akik „sosem voltak itt”. Nemzőkre, teremtkre, akik nem voltak anyák és apák. Juttattak jó ruhát, téliszalámit, pénzt, kapcsolatrendszert, egészen pontosan prognosztizálható karriert, és persze leginkább másoktól elzabrált vagy ellopott lakást,

villát, nyaralót, de a valóságban a Pártnak, az egy-pártnak, a mozgalomnak, egy élet- és emberellenes eszmének kínálták fel, vagy inkább adták el magukat, és ne tévedjünk: saját karrierjük volt a legfontosabb.

A sütimamás jellegű bájos visszaemlékezéseken túl lépve nézzünk egy őszintébb sort: *„A szüleim már régen meghaltak, de míg élek, ezt nem tudom nekik megbocsátani.”*

Utóbbi Szilágyi János, az ismert rádióriporter és tévés mondta. Ő sem nagyon látta a szüleit gyermekkorában – sőt hosszú ideig intézetben volt. Kétszer is:

„Először akkor kerültem intézetbe egy évre, az úgynevezett Sztehlo Gábor-féle örömvárosba, a Gaudio-polisba, amikor anyám és apám között – valamiféle nő- vagy férfiügy miatt – feszültségek támadtak, és nem akarták, hogy ennek tanúja legyek. Másodjára akkor, amikor apám évekre Argentínába ment kereskedni mint külkereskedő. Anyám ment vele, engem és a két testvéremet három különböző helyre három évre betettek intézetbe. Fel sem merült bennük, hogy magukkal vigyenek. Én soha nem tudtam volna ilyen megtenni a két gyerekemmel.”

A megidézett Szilágyi Pál Dész Lászlóék apjához, Dész Mihályhoz hasonlóan a mozgalom gazdasági szakemberének számított. Jórészt mindketten ismeretle-

nek, a történelemkönyvekből kimaradtak, pedig befolyásos, végletekig eltökélt káderek voltak. Igaz, Szilágyi Pál karrierje érdekesebb. Ő egészen konkrétan a kommunisták Gazdasági Osztályát vezette, majd azt a Dunavölgyi Bankot, amellyel megteremtették a párt, illetve a hatalomátvétel háttérét. Ennek a vállalatnak a sötét ügyleteit részben érintettük a Vörös polipban is. Ha már Polip, ha a bolsevik szervezetet maffiaként kezeljük (ahogyan logikus), abban a „piramisban” Dés és Szilágyi is kápónak számított. Semmiképp sem egyszerű „katonának”. És hogy mindig van kapcsolat: az öreg Szilágyi egy időben a Rádiót vezette. Ott, ahol a Dés mama ifjúságot nevelgette, teregette.

„Apám a háború előtt és utána is megszállott kommunista volt, a párt volt a mindene, élt-halt érte, a többi nem számított. Én sem” - mondta keserűen Szilágyi János.

„Megszállott”. Dicséretes és igen ritka ez a keresetlen őszinteség, a magát sajnálatosan átmentő mozgalmat jórészt az elhallgatás, a szépítgetés, a folytonos retusálás és történelemhamisítás jellemzi. És a már említett, a szereplők vagy az utódok, tanítványok, elvtársak által újraírt palimpszesztek. És persze az Omertá, a hallgatás törvénye, amely megkerülhetetlen, ha példaként a szicíliai gyökerű bűnszervezetet említettük. A lapítás közös ügy volt és maradt, sőt az összefogásuk alapja. Érdekelte volt és maradt eb-

ben az egész kommunista, szocialista, posztkommunista társaság, így azok a leszármazottak is, akik nyilván nem akarják a kirakatba tenni azt, ami nyilvánvaló: hogy jelentős részben a háttérük miatt lehettek azok, akik.

A valóságban a kommunizmus, majd a szocializmus, illetve a kilencvenes, kétezres évek idején nagyon nehéz volt kívülről belépni ebbe az elitkörbe. A „bizalom körébe”. Viszont a pecséttel a homlokodon szinte garantáltan nagy karrier várt rád, hacsak valamely jellemhibád, gyengeséged, túl nyilvánvaló tehetségtelenséged ezt meg nem akadályozta.

És sokan nosztalgiaikiflizünk, kevesen akadnak, akik visszatekintve meg mernék kérdőjelezni, vagy akár csak alaposan megvizsgálni a saját pályafutásukat. Vagy azokét, akiket imádtak, akiknek posztere beleégett saját énjükbe. Miért is néznének szembe a múlttal? Főleg, hogy jórészt egoista, gyakran narcisztikus emberekről beszélünk, akik nyilvánvalóan ellenérdekeltek abban, hogy saját szobraikat kapargassák. Ennek megfelelően sokkal általánosabb az, ahogyan Kepes András beszél a családi múltjáról. Az ő narratívájában vállalhatatlan múltú apja már-már áldozat volt:

„A szüleim külföldön dolgoztak, így én a nyolc osztályt három földrészben, három nyelven, kilenc iskolában végeztem. Sőt egy ideig intézetben is, mert azokban

az időkben a szülőkkel nem mindig engedték el a gyerekeiket – itthon tartották őket »túsznak«. Éltam Libanonban, Dél-Amerikában, az Egyesült Államokban – már nagyon korán szembesültem azzal: ahhoz, hogy minket elfogadjanak, nekünk is el kell fogadnunk másokat.”

Első olvasatra szép, felemelő szöveg. Az elején még megsajnálhatjuk őt, de nem hagy időt a gondolkodásra, és szinte azonnal felmenti a szüleit. A mozgalmi szabályai szerint. Egy pillanat alatt átlép a szülői ösbűnön (eladták a gyereküket egy tál lencséért), hogy vidáman tapsolhassuk a közös nyereségnek: már fiatalon megtanulta, hogyan kell elfogadni másokat.

Tegyük hozzá, hogy akkor szembesült ezzel a kétségtelenül korszerű, de általában igen üres toleranciával (amely papíron, de csak papíron a bolsevik, illetve liberális mozgalmat is jellemzi), amikor itthon az apja és az anyja, illetve elvtársaik azokat üldözték, akik nem voltak hozzájuk hasonlóak. Akik csak egy kicsit is mások voltak, mint amit Rákosiék, majd Kádárék elvártak. Nem beszélve arról az apróságról, hogy a többségnek esélye sem volt külföldre menni, nemhogy Nyugatra, és nemhogy hosszú időre. Nem csak az alacsony fizetések miatt: zárva volt a határ. Ha innen nézzünk, joggal érezhetünk némi savanyú ízt kalaplengetés közben: Kepes Imre és Kepes Imréné elvtársak fia könnyen lehetett befogadó egy

távoli vidéken, ahol nyilvánvalóan jó környéken élt, kivételezett helyzetben.

Kétségtelen, hogy Kepesnél visszatérő motívum a „túszjejtős” magyarázat, mert máshol is megismételte: „Nekik se lehetett könnyű eldönteni, hogy mitől sérül inkább a család és mi, gyerekek: ha egy négyes társbérletben kell élnünk, ahol késsel üldözik az apát, és ahol idegileg mindenki megroppan, vagy, ha elfogadják a külföldi kiküldetést annak árán, hogy a gyerekeket túszként itthon kell hagyni. Végül úgy döntöttek, két évet kibírunk a nővéremmel egy intézetben, viszont utána kiszabadulunk a társbérletből.”

A tévé megszállása című, tavaly megjelent könyvemben is megjegyzem, hogy hiteltelennek tartom ezt történetet. Ettől függetlenül akár – egy tág univerzumban, ahol minden megtörténhet – igaz is lehet, csak roppant valószínűtlen. Például a papa háttére.

A már említett Kepes Imre már a háború előtt a kommunisták egyik fontos kádere volt, mozgalmi ember, aki a superkém Kim Philby is ismerhette (a később ebben az írásban is megidézett, mindig jól értesült állambiztonsági szakember Farkas Vladimir szerint). Kepes elvtárs később Spanyolországban, a spanyol „polgárháborúban” azzal vetette észre magát, hogy másokkal együtt feljelentette elvtársát, Rajk Lászlót, aki ezt akkor még élve megúszta. A vád tipikus: Rajk trockista, azaz „áruló” volt.

Kepes egy mexikói kanyar után a Szikránál – a Duna-völgyi Bank mellett a Rákosiék másik fontos kommunista vállalata, a név sajnos ma is használt, használható – dolgozott, majd ismét külföldön, mint szigorúan megbízható ember. Hogy egy ilyen elvtársat, egy mindent átélő „spanyolos veteránt” valaki késsel fenyegetsen a Rákosi-diktatúrában? Nehezen elképzelhető. Még akkor is, ha aztán a Rajk-per idején már minden „spanyolos” gyanússá vált – Kepes viszont különösebb baj nélkül túlélte a pert. Ez pedig – mind tudjuk – ritkán hangzik jól az egymást feljelentgető kommunisták történetét ismerve.

Szeretem az egymással ütköztetett véleményeket, emléktöredékeket, Szilágyi János gyakorlatilag Kepesnek is ellentmond a következővel: *„[...] az apám azért nem vitt ki, mert a kapitalizmus talán engem megkörnyékezne. És akkor a párt jó néven vette, hogy nem viszi ki a gyerekeit. Az nagyon jó pont volt a káderlapon. [...] Ezt az apám mondta komolyan annak idején.”*

Mennyivel valóságosabbnak tűnik, nem igaz? De igazából magyarázhatják bárhogy, ezek a szülők – ne feledjük, az anyuka is ment az apukával, talán előbbi fejéhez is fegyvert tartottak, szegény Kepesnéből a „késsel fenyegetés” hatására lett a kommunisták kedvenc protokollszakértője? – magukra hagyták a kisgyerekeiket.

Ezt ép ésszel, ép erkölccsel nem tudjuk sem felfogni, sem elfogadni, de nem is kell, nem is lehet. Ezek az emberek ugyahis mások voltak, mint mi. Őrültjei, megszállottjai, fő cinkosai voltak a mozgalomnak, vörös inkvizítorok, olyan meggyurmázott, átformált és túlságosan is befolyásossá vált viaszbabuk, akik saját gyerekeiket is odadobták a mozgalomnak. Ahogyan saját elvtársaikat is feláldozták.

Ez volt a bolsevizmusból lett kommunizmus alapja, mindentől elvágták magukat és egymást, hogy aztán szép, de hagymázos jelszavakkal megpróbálják lerombolni a világot. Ausztriától Keletre még mindig ennek isszuk a levét.

Erről az őrült önpusztításról, ösbűnökhöz vezető vak-hitről eszünkbe juthat Ábrahám és Izsák története. A vörösök „Istene”, a fővezér (hívjuk Sztálinnak vagy Rákosinak) elvárta, hogy mindent feláldozz érte, hogy bizonyíts. És ezek a szülők meg is tették.

Jellemző a mozgalom, illetve a kommunizmus általános működésére, hogy amíg a spanyol „polgárháború” idején még Kepes Imre vádolta trockizmussal Rajkot, később már más is megpróbálhatta megbillogozni ezzel Kepest. Hiszen éppen ez volt a lényeg: bárki áruló, „trockista” lehetett. Olyan volt ez, akár az orosz rulett. Miután mi, a „kiirtandók”, „üldözendők” elfogytunk, áldozat híján egymással játszodoztak, hogy fenntartsák a harci kedvet. És gondoljunk

bele, hogy ki élte mondjuk túl a sztálini terrort? (Vagy a Rajk-pert?) Aki mindenre képes volt azért, hogy életben maradjon. Mint az a „Vologya”, azaz Nagy Imre, aki Charles Gati könyve szerint számtalan olyan magyarról jelentett, akit később kivégezték. Aztán hazaérkeztek Rákosi Mátyással – az Apokalipszis lovasai.

De a témánk továbbra is a gyökértelenség. Ezt több oldalról is meg lehet, meg kell közelíteni. Kiadásra váró tanulmányomban (amelynek József Attila áll a fókuszában) valahogy így fogalmaztam meg azt, amit gondolok: nyilvánvaló, hogy '45, de főleg '47 után a kommunisták elvágták, elmetszették a magyarság hagyományos gyökereit, elvéve, megfosztva a nemzetet támaszaitól, a megtámadott embert a „lá-baitól”. (Ugyanez volt a helyzet a történelmi Magyarországot tekintve Trianon után). Elkobozták a földet, a házakat, a lakásokat, az üzleteket, a gyárakat, a sportegyesületeket, a régi intézményeket, kulturális társaságok neveit, s mindeközben megpróbálták megsemmisíteni, eltüntetni a korábbi szellemi és kulturális elitet. Ahogyan írtam, körénk gyűjtötták az erdőt, ahogyan a szabadságharcosok szerint őket is „körvadászatban” próbálták levadászni '56-ban a kommunisták.

Elvettek, eltüntettek mindent, nem beszélve a könyvekről, az alkotásokról, a betiltott, üldözött, lejárátott, Rákosi-versekre kényszerített írókról. Közben a szü-

löket börtönbe zárták, kivégezték vagy éppen be-szervezéssel nyomorították meg, egész családokat internáltak, emigrációba kényszerítettek, összenyomtak, szétziláltak. A hitet, a hagyományos közösségeket üldözték, szétverték, még a gyónás lehetőségét is elvették (ki bízott volna meg bárkiben?).

Egyszóval a társadalom nagy részét nemcsak megfélemlítették, de gyökértelenné, árvává tették. Azaz: önmaguk képére gyurmázták. Hiszen a kommunista eszme formálható, formálandó anyagként, viaszbábuként tekint az emberre. Mi történt? Jórészt bábok, nevüktől, gyakran származásuktól megfosztott vagy azt „eldobó” emberek báboztak velünk, többiekkel. Örületüket, cinizmusukat, magányukat, rothadságukat másokra, ránk is kiterjesztették.

És erről sokáig még csak nem is sejtettünk semmit.

Eszembe jut erről egy tipikus elvtárs, Popper Péter, a „nagyra becsült” pszichológus és író, a lélekbalzsamozó. A szegényember Hamvas Bélája, akiről a legutóbbi időkig sehol nem olvashattuk, hogy joggal rettegett kommunista elnyomó volt, nem mellékesen '56 ellensége. (Aki később sem mutatta semmi jelét – ezzel kapcsolatban sem – az önreflexiónak, a hibák beismerésének.) Múltját nem ismerné nagyjából senki (ahogyan Göncz Árpád titkait sem), ha ő maga nem beszélt volna erről abban az életútinterjú-kö-

tetben, amelyben azért sok mindent elfecsegett. Vélem, hogy már Isten elé készülve.

A pszichológusból lett néhai életmódguruval a klubrádiós Mihancsik Zsófia beszélgetett, ez azért is fontos, mert láthatóan megbízott a partnerében. Úgy, ahogyan Göncz Árpád az SZDSZ-es Hegedűs B. Andrásban, amikor utóbbi vele készített életútinterjút.

Egy táborban voltak.

A két fél intellektusát, rafináltságát ismerve persze kérdéses, hogy valójában ki kérdezett kit. Lehet, hogy Popper volt a riporter, az egykori „Professzor” még utoljára bevetette magát. Az egész azért jutott most eszembe, mert egyszer Zinner Tibor jogtörténész elmesélte, hogy amikor a '80-as években az ÁVH kulcsfiguráival interjúkat készített (milyen szerencse, hogy legalább vele szóba álltak), sokszor érezte, hogy valójában ők hallgatták ki őt. Pedig Zinner is nagyon-nagyon okos, bölcs ember. Csak akkor még fiatal volt, Décsi Gyuláékhoz képest kezdő. És persze valamiért megbízható a számukra – se előtte, se utána nem ültek le nagyon senkivel.

Az ÁVH-s párhuzamot viszont kár lenne még elengetnünk: tudjuk, hogy Poppernek a kérdezés, a kikérdezés, a gyanúsítottak pszichés megdolgozása volt az egyik szakterülete, nem véletlenül hivatkozott rá a már említett „Professzor” fedőnéven az az állam-

biztonság, amelynek pénzért dolgozott. És az életútja is érdekes, hogyan vált ő maga gyökértelenné.

Apja, Popper Viktor az olajiparban dolgozott, fia szerint cinikus ember lehetett, akit nem érdekelt, ha egy ügyletük nyomán többen felakasztották magukat a rivális román cégnél. Az öreg Popper állítólag „szocdem” volt, a lényeg, hogy később Gerő Ernő bizalmasa lett, sokáig felfelé emelkedett, a terror korszakában állami kitüntetést kapott, aztán nyugdíjazták. De nem is ez a rémes: a kis Poppert már a zsidóüldözések alatt magára hagyták a szülei, ő maga Péter Gábor lakásában bujkált, és beszállt egy bűnbandába.

„Nekünk, gyerekeknek, az volt a dolgunk, hogy kifigyeljünk öregembereket, mikor nincsenek otthon. Ha már biztosra mentünk, akkor be a lakásba! Csak pénzt volt szabad elvinni. Elmagyarázták nekünk, hogy az öregek mindig a fehérnemű közt tartják a pénzt. Természetesen én is benne voltam a buliban. Azóta is nagyon jól tudok hagyományos zárat kinyitni”

Ezt nem szabad elhamarkodottan megítélnünk, embertelen időszak volt ez, és a túlélés volt a cél. De érdekesebb, ami később történt: „A szüleim egész nap nem voltak otthon, dolgoztak, aztán este a pártszervezetben folytatták, először a szocdemeknél, aztán a kommunistáknál, én meg végül visszamentem a bűnözőkhöz. Az egyetlen helyre, amit stabilnak éreztem”.

Majd vége lett a kettős életnek: „*Este a szüleim a pártban, én meg elvileg a mozgalomban - gyakorlatilag a bűnöző barátaimnál. Mignem lebukott a banda, óriási letartóztatások. Amikor meghallottam, hogy a többiek letartóztatták, rohantam apámhoz, és vallomást tettem. Apámnak, a magyar ásványolaj-vezérnek sikerült elintéznie, hogy kihúzzon a bajból. A többieket elítélték, engem meg valami nagy betegség ürügyén bedugott a Kútvölgyi Kórházba. Megmentett, de évekig nem bocsátott meg nekem.*”

Persze azért Kútvölgyi után felvetette abba a Lenin Intézetbe, amely a korszak rákosista elitiskolája, szovjet-magyar káderképző volt. Az intézményt a Moszkvából hazatérő politikai tiszt, a Vörös Hadereg embere, Kassai Géza vezette. Nem mellékesen Gerő Ernő közeli elvtársa – így juthatott be Popper, aki ezután többször szerepelt a propagandában, ő volt a sajtóban bemutatott éltanuló.

Törtetéséről így beszélt: „*En tizenhat éves korom óta párttag voltam, mindenféle pártmunkákat végeztem: olykor az oktatásban dolgoztam, olykor szervezőtitkár voltam, néha pártbizalmi voltam, néha alapszervi titkár. Nem szívesen csináltam. Nem a párthoz kötöttség, hanem a munka jellege miatt.*”

Ezt látva nem is meglepő, hogy '56-ban nem a szabadságharc, hanem az elnyomás mellé állt. Gépfegyverrel járta a várost. „*Mivel a törvényes hatalom képviselői*

voltunk, bementem az V. kerületi rendőrkapitányságra, és közöltem, hogy fegyvert szeretnék. Én kommunista vagyok, így és így hívnak. Kaptunk fegyvert, egy-egy géppisztolyt és egy-egy pisztolyt. Jó, de hová menjünk. Ott azt mondták, ők védőket toboroznak az V. kerületi pártbizottság épületéhez, menjünk oda, legalább kaját is kapunk. Bevonultam tehát az Erzsébet téri épületbe, ahol is egy ablak védelmét bízták rám” – mesélte az ekkora talán már elképedt Mihancsiknak.

Poppert '56 után ennek megfelelően kitüntették, pszichológus lett, a fiatalok, a galeriknek bélyegzett csoportok halálos ellensége. Közben – ahogyan említettem – pénzért az állambiztonságnak dolgozott. Erről viszont már nem mesélt a riporternek. Persze pontosan tudjuk, hogy miért hallgatott erről, ez a kétezres években már kifejezetten kényelmetlen epizód volt. Poppert nem kis munkával, cikkek, interjúk ezreivel építették fel a kommunista-, posztkommunista sajtóban, propagandában. Nem véletlen, hogy Horn Gyuláék intellektuális „Télapója” szinte minden képen mosolygott, jórészt ugyanabban a pózba beállítva. Tökéletes imázsán (Göncz Árpáddal ugyanez történt) nemigen változtattak a tények.

Hiába, a PR már akkor is fontos volt, így célszerű volt kitorolni a baloldaliaknak is kényes epizódokat (a családi háttér, a bűnözői múlt, illetve a gépfegyveres, úgymond „pufajkás” részlet azért sokaknak „belefért” és „belefér”) a hivatalos, a „Professzor” ál-

tal jóváhagyott interjú-életrajzból. S ha már a retusálást említettem: ez a mai, Poppert ünneplő balos cikkekre is igaz. Rendre kimarad például a Lenin Intézet a cikkekből. Miért is zavarnák meg ezzel a sok rajongót?

Pedig mi volt a valóság? Popper Péter kétszeresen is magára hagyva (előbb az üldöztetés idején, aztán a mozgalmi időkben) vált gyókértelenné, kommunis-tává. És – bár továbbra sem vagyok pszichológus – talán végzetesen hasadt, nihilista személyiséggé. Hiszen nem valamiféle Two-Face, Kétarc, egy Janus-arcú ember áll előttünk? Akiben ott volt egymás mellett a bűnöző és a karrierista tanuló, később az állam-biztonsági munkatárs és a „gyermekvédelmi pszichológus”, majd a posztkommunista propagandista és az ájtatos békemanó.

Az az igazság, ha bárki nyitottan, tiszta szívvel elolvassa ezt az életútinterjút, tanúsíthatja, hogy az abból megismert „lélekbúvár” kifejezetten agresszív, súlyosan traumatizált, bosszúszomjas, korlátolt személyiség volt. Ha a máz leolvad, akkor mit látunk? Egy önző, narcisztikus, erősen hímsoviniszta, szaloncukorba csomagolt cinikus karaktert, aki mindenkét megcsalt, semmilyen valódi elvhez nem tartotta magát, a saját fiát elutasította, és saját magán kívül valószínűleg senkit sem szeretett. Közben persze folyvást önmagunk elfogadásáról elmélkedett, ami persze őszinte cselekvés: volt mit megbocsátani ön-

magának. És hát erről szól a jelenünk is: szeressük magunkat, sőt csak magunkat szeressük igazán.

Vállalhatatlan múltját ismerve utólag különösen émelyítő érzés elolvasni okos, de azért messze nem kiemelkedő cikkeit a *Népszabadság*ban, az *ÉS*-ben és a többi szokásos posztkommunista felületen. Popper a kilencvenes, kétezres éveket végigpublikálta, végigpolitizálta, és valahogy mindig arra csürte-csavar-ta a mondatokat, hogy azért fasisztázhasson egyet. Kétségtelenül beakadt nála is a régi lemez, bár a nyolcvanas években nagy erővel egyfajta „jógimes-ternek” csomagolták, és indiai körútról megvilágo-sodva jött haza, valójában maradt, aki volt, paranoi-ás, gyűlölködő személyiség, és elsősorban: sérült lelkű ember.

A vele kapcsolatos alaphazugság máig tart. Az igaz-ság kimondása (jelen esetben az, hogy Popper a kom-munista diktatúra fontos fogaskereke, végletekig eltökélt állambiztonsági alkalmazott volt) még ma is sokakat sért. Az őszinteség sokaknál csak akkor fér bele, ha politikai ellenfélről van szó, olyanról, aki másik táborba tartozik, így a titok beleilleszthető a megnyugtató skatulyába. A rajongók nem tudnak mit kezdeni a tényekkel, miután a lehető legpozitívabb személyiségjegyeket (békés, bölcs, befogadó, toleráns stb.) társították és társítják mesterük, Popper nevéhez, a valóság befogadásával önmagukat is meg-sebeznék. És ott állnának pórén, magányosan, elárul-

va, gyökértelenül, immár a Mester, Pangloss, Cipolla nélkül, úgy érezve, hogy ezáltal maguk is kevesebbek lettek, az ő áhítatuk is kesernyéssé vált.

Jellemző az, ahogyan Puzsér Róbert reagált korábbi cikkeimre, szokásos személyeskedő, habarcs stílusában (tények, vélemények és csúsztatások, az egyszerűbb gyomornak fűszerezve) politikai támadást, propagandát emlegetett, mert valaki „nekitámadt” (értsd: írt az illetőről) az ő szeretett mesterének. Puzsér amúgy is tökéletes példa. Maga is kórtünet. Áldozat és (usztítóként) tettes egyben. Publikus, hogy a „publicisztikai házmester” édesanyja maga is holokauszt túlélő, az apjával elváltak, a fiát egyedül nevelte fel. A magát ordítózza felépítő szerző bevalottan „neurózisban szenved, emiatt a 2010-es évek eleje óta antidepresszánsokat szed.” Mintha a magyar társadalom egy jelentős csoportjáról olvasnék. És akkor elveszem tőle az egyik „nevelőapját”? Értitek, miért üvöltözik ennyire?¹²

12 Hogy lássa az olvasó, nem a levegőbe ír a szerző. Néhány kiegészítés. Kepes Imre valóban ismerhette a szuperkémet. Erről így írt a korábbi hírszerző, Farkas Vladimir: *„Csüggedésre nincs okunk. Az ismert források száma egyáltalán nem tekinthető kimerítettnek. Itt van például Kepes Imre volt nagykövetünk. A 30-as évek bécsi tartózkodási időszakára emlékezve, baráti körében arról regélt, hogy Litzi ómiatta vált el első férjétől, majd rövidesen Kim Philby törvényes felesége lett. Ezáltal ő, Kepes Imre is közeli személyi kapcsolatba került szerelme újdonsült férjével. Kepes arra is em-*

(II)

A mindenáron vezetőkre, jó vezetőkre, apákra vágyó emberek számára teljesen érdektelenek a tények. Hősük maradna az illető akkor is, ha kiderülne róla, hogy nagyobb áruló volt Júdásnál és sötétebb bűnt követett el Káinnál – hogy a Popper által is kedvelt bibliai példánál maradjunk. Ezért ki lehet a bűnöző? Az, aki rosszat ír a mesterről. Az, aki arra céloz, hogy mindannyiukat ugyanaz a gyökértelenség, ugyanaz az üresség, ugyanaz a nihilizmus kínozza. Hogy ezért akarják mindig megmondani, hogy milyen a jó ember, a jó demokrata, a jó liberális, a jó kommunista.

Így épül fel ez az új, de nagyon is régi szép új világ, és itt kapcsolódik a kommunizmus a neoliberalizmushoz, az internacionalizmus a globalizmushoz, amelynek (üzleti) végcélja, hogy mindenki egyforma, szabadon manipulálható és szabadon felhasználható fogyasztó legyen. Prolik helyett konzumidiótákat, nemnélküli, hazátlan, egyenszínességükben egyenszürke, névtelen, valóságokkal és felesleges információkkal terhelt homunculusokat termel a gépezet. Kereskedelmi tévéken nevelkedő gyerekek. Szülők,

lékezett, hogy 1934 májusában, a bécsi munkásfelkelés leverése után – amikor Kim feleségével együtt távozott Ausztriából – ő maga is Londonban járt, és ott is találkozott Kim Philbyvel. Sőt rajta keresztül ismerkedett meg az Angol Kommunista Párt főtáskájával, William Gallacherrel, aki egyben a Komintern egyik vezetője volt.”

akik érzéseiket és gondolataikat a Wishről rendelik. Ezt látjuk Magyarországon az elmúlt harminc évben. Különböző félelmekkel és ellenségekkel terelhető gyári dolgozó lett a magyarok egy részéből, mert úgy érzik (félül és lent), hogy ez lehet a túlélés egyedüli eszköze, vagy úgymond a hűség, a választási sikerek záloga.

De az egész világon ez történik. Emberek helyett habzsolókká váltunk, és néha már azt sem vesszük észre, hogy a látszólagos szabadság és „mindent bírás”, azaz a legújabb telefonok és kosárcipők céltalan birtoklása a semmihez, az önfeladáshoz vezet. Az ellenvélemények szerzőire hasonló sors jut most is, mint mondjuk a '80-as években: kiközösítik, lejáratják, dehumanizálják őket. Korlátozzák őket a közösségi oldalak, hangjukat elnyomja az éppen aktuális „Add ide a didit!”, és a rajongók nem veszik észre, hogy nem egy mellet, hanem az ördög hímtagját markolják.

Korábban halál, börtön, internálás, gyors vagy lassú megsemmisítés várt az ellenségekre, most inkább megbélyegzés, lejáratás. Áruházi lehetőség vagy hős (nézd meg, mi történt, történik a virtuális világban Magyar Péterrel), középút nem nagyon van.

„[...] a kommunizmus szolgalelkűséget, mülthamisítást, szellemi gyökértelenséget kínált” – írta Adam Michnik lengyel történész. Mit látunk most a woke kultúra,

vagy a ránk erőltetett, életképtelen és nevetségesen túlzó PC-világ kapcsán? Ugyanezt. A túlzásokat, akár a rablógyilkosságokat, lopást, hazugságot, gyönyörű szobrok elpusztítását most is sokan megbocsátják, hiszen a cél egy szebb világ. És annál nincs fontosabb.

De hivatkozhatunk a gyökértelenségre balról is, marxista, lukácsista szemszögből. A következő Heller Ágnes-idézet is összecseng mondandómmal. Bár Heller kétségtelenül ferdít is, hiszen akiről írt, azoknak jelentős része a rendszer összeomlása előtt és után nagyon is számon tartotta a származását. Amivel nincs gond, a probléma a hazugsággal van, hogy igazából még ezt sem néztük meg alaposan: miért volt zsidó származású a kommunista vezetők többsége? Nem egy összeesküvés miatt, mindennek mindig racionális oka van, de megspóroltuk ennek feltárását is. Kényelmetlen téma, ingoványos terep, ennek megfelelően félmagyarázatok születtek. Nézzük ezt:

„Rákosiék zsidó származásúak voltak, de nem voltak zsidók. Ez a disztinkció lényeges, ugyanis ha zsidók lettek volna, nem kerülhettek volna ilyen magas pozícióba. A zsidó származás garantálta a gyökértelenséget. A gyökértelen embert könnyű dróton rángatni. Nem tartozik sem a magyarsághoz, sem a zsidósághoz, sem a polgársághoz, sem a proletariátushoz. Senkihez sem tartozik: levegő, nonentitás. Bábu.

Könnyen lehet irányítani a háttérből, a zsinórpaddlásról, a rendező vagy a forgatókönyvíró tetszése szerint. Retteg, mert minden hatalmát a véletlennek vagy a seggnyalásnak köszönheti. Magyarországon a szovjet vezetés számára ezért volt nagyon kifizetődő felhasználni, ismétlem, nem a zsidókat, hanem a zsidó származásúakat. A paraszti származású kommunisták, főleg a kálvinisták - gyökértelenségük ellenére és mellett - megőriztek valamiféle affinitást saját gyökereikhez."

Értékes sorok, és tulajdonképpen már az is valami, más kérdés, hogy vajon mi lett volna akkor, ha egy nem zsidó származású, és esetleg nem is baloldali ember írja le? A válasz: a '90-es években minimum fasisztává változott volna, és nincs meglepetés: igazából ma is. De nem is az a lényeg, hanem a rendszerszerű hamisítás: Heller Ágnes is úgy tesz, mint aki ott sem volt. Mintha nem lett volna bigott, elvakult kommunista, aztán lukácsista, azaz ő is ideológiai csavarkészlettel igyekezett volna kijavítani a Pokol apróbb-nagyobb hibáit. És mit is írt 1959-ben az MSZMP-KB-nek? *"Most szeretnék rátérni ideológiai hibáimra. Megjelent munkáimban ilyen hibákat mai szemmel sem tudok felfedezni. Kosztolányi könyvem (Az erkölcsi normák felbomlása - Etikai kérdések Kosztolányi Dezső munkásságában. Kossuth, Bp., 1957) világosan és egyértelműen a polgári értelmiség jellemelensége, köpönyegforgatása ellen irányult."*

Fantasztikus. Hellert - és a többi kommunistát, újbaloldalit, marxistát, etc. - csak így érdemes olvasni, ahogyan lázadásá is a kereten belül történt, úgy végig annak a lázalomnak a foglya maradt. Ő és a többiek (Konrád György, Kis János és társaik) képtelenek kiszabadulni balos-liberális buborékvilágukból. De: mindig mindent igyekeznek megmagyarázni. Acionista, így erősen antikommunistává vált Dénes Béla így írt ugyanerről:

"Ha Kun pátert odaállítjuk egyfelől - róla az Egyház nyilván joggal azt állítja, hogy már régen kitaszította kebeléből s jogtalanul viselte a szerzetesi ruhát - úgy el kell fogadni azt is, hogy ezek a zsidó származású ávósok, nyomozók és orvosok nem mocskolhatják be a zsidóságot, mert réges-régen elszakadtak mindattól, ami zsidó. A zsidó vallástól, a hagyományoktól, a néptől, és még a látszatát is kerülni szerették volna annak, hogy valaha a zsidósághoz tartoztak. Zsidók már régen nem voltak, magyarok meg sohasem lettek! A párt tökéletes vezetői, Moszkva leghűségesebb cselédjei lettek."

"Zsidók már régen nem voltak, magyarok meg sohasem lettek!" Erős sor, de önmagában csak billeg. Mert hozzá kell tennünk, hogy a Kádár-rendszer már teljesen máshogy működött, és '90 után is sokan "újrafelfedezték" (a nyilvánosság tereit értve ezalatt) származásukat, vagy éppen a zsidósággal vagy a ci-

gánysággal kapcsolatos ellenérzéseiket. És újra kitapinthatóvá vált az addig jórészt láthatatlan, kibeszélhetetlen árok. És a túlpartról egymást figyelő, egymást kölcsönösen rettegő két tábor tele volt vállalhatatlan múltú, de mindig igen hangos, gyakran uszító, ordibáló emberekkel. És a felemás rendszerváltás során Aczél György egykori segédeiből, jótanulóiból „független szakértők”, „mindig is polgári” értelmiségiek lettek, a BM vagy Moszkva hű csatlósaiból pedig Antall emberei. Aztán a '90-es években elkezdődött a „ki volt nagyobb kommunista” játék, és az ember viszolyogva figyelte, hány egykori munkásorból, Moszkvához hű rezsimszolgából lett „nép-nemzetben gondolkodó”, tulipános hazafi.

De a gyökértelenségről akartam szólni. És lépünk túl egy kicsit hazánkon. A második világháború utáni kettészelt Németország nem a padlón, hanem a hullaházban ébredt. Feltápáskodása - ahogyan Japáné - azóta is kisebb csoda (Amerika cseppet sem önzetlen támogatásával), csak az árát látták sokáig nagyon kevesen.

„A hitleri patológikus álom összeomlása után előbb a nihil, a tanácstalanság uralkodott. Az egész társadalmat őszinte szándékkal áthatotta az önbírálat, de csapdába is esett: a túlfűtött nacionalizmus elvetésével együtt a német nemzeti múlt és tudat igazi értékeit is kidobták. A gyökértelenség lett úrrá, az ország mintegy

szabad területté vált a külföldről jövő valamennyi modernnek nevezett, a társadalmat bomlasztó áramlat befogadására. Az iskola ne akarjon nevelni, csak ismereteket adjon tovább.

Történelmet és klasszikus irodalmat tanulni elmara-dottság, hangzott a jelszó, Goethe és Schiller egyes tartományokban, az élen Nyugat-Berlinnel, már csak egy-egy iskolai órát kapott. Napi újságriportot, politikai rölapot, tiltakozó pamfletet kell tudni írni. A diák tanuljon, igen, de főleg vitatkozzon, tüntessen, jogait követelje. A család a múlté, a modern embernek gyerekestül kommunákban a helye.

Erkölc a nemek között nincs többé, ami nemes és magasztos volt, vulgárrissá alacsonyodott. Ma bármennyire hihetetlen, a hangadó német médiumok csatornáit ezt ontották nem kis ideig.”

A szöveget Skultéty Csaba írta régebben, de nyilván érzitek, hogy még ma is aktuális, gondolom, ennek hátterét nem kell különösebben fejtegetnem. De térjünk vissza a kommunisták saját gyökértelenségére. Például az elvett nevekre.

Sokat, ebben a könyvben is írtam már Kardos Istvánról, a magvetős Kardos György öngyilkos fiáról, aki végül az apja, az „Ezredes” (így kellett őt szólítani a saját gyerekének is) fegyverével lőtte föbe magát,

így talán tudatosan, talán öntudatlan végzetes bűntetést mért a saját apjára is. Maga Kardos István is súlyosan traumatizált, sérült ember volt. Ahogyan persze az apja is, a volt munkaszolgálatos Kardos György és neje (Kardos István édesanyja). Utóbbi holokauszt túlélő.

A néhai Kardos István volt felesége, Botond Ágnes leírta azt az epizódot, amikor az akkor még gyerek „Pistának” is bujkálnia kellett. '56-ban, akkor, amikor apja, az egykori katpolos és ÁVH-s Kardos György pszichopata (vagy szociopata?) bűntársával, Berkesi Andrással együtt a forradalmárok ellen harcolt. Kardos György a feleségével együtt illegalitásba vonult („Az após pisztolyával megyünk illegalitásba. Megtanít, mi a vörös segély. Éj-nap összebújva, röplapot nyomva. Az ember a jég hátán is megél”), a fiukat pedig - a mozgalom szokása szerint - leadták.

„Aztán jött '56, és mivel apád, a történetekből mit sem tanulva, újfent belevetette magát a politikába, anyáddal együtt menekülni kényszerült. Téged pedig odaadtak egy baráti családhoz, és betanították, hogy mit mondj, ha megkérdezi valaki a nevedet, azaz azt a látszatot kellett keltened, hogy nem az ő gyerekük vagy. De legalább csak a vezetéknevedet kellett hazudnod, a Pistát megtarthattad” - írta Botond Ágnes.

A nevétől is megfosztott gyerek (a háttérben egy kegyetlen, szívtelen apával és egy érte ki nem álló,

megtört, megroppant, megcsalt anyával) előbb a rendszer szabályai szerint sokra hivatott filozófussá vált (hiszen ha megéli, szinte papírforma, hogy az SZDSZ egyik vezetője lesz, de minimum külföldi ösztöndíjakkal ellátott baloldali értelmiségi), aztán megkezdődött gyors és látványos leépülése. Kedves, a neje szerint szerethető értelmiségiből piás, a feleségét verbálisan, majd fizikailag is bántalmazó szörnyeteggé vált. Felvette a saját apja arcát. Vagy mindig is azt viselte?

Fontosabb kérdés, hogy honnan indult? A keresztnevét, a Pistát azért megtarthatta. Érdekes, hogy ifjabb Rajk Lászlót is „Pistának” hívták azután, illetve akkoriban, amikor apját, a kommunista belügyminisztert a Rákosi-diktatúra idején (ellentétben a spanyol „polgárháborús” epizóddal, amikor még megúsza Kepes Imréék feljelentését) már sikeresen kiégezték. A fia intézetbe került.

„Elkezdtek a nevemet kitalálni, úgy, mint a kóbor kutyánál” - mesélte később az SZDSZ politikusa erről az időről. Milyen szörnyű, szörnyű kezdet ez is. Csofálkozunk azon, hogy ez a belterjes társaság csak egymásban bízott, nagylelkűen túllépve azon, hogy a szüleik gyakran egymást vadászták le a mozgalomban?

„Így lettem Kovács István. Apja neve: Kovács László, anyja neve: Földi Julianna. Az anyja neve mindig azonos

maradt. [...] Még a keresztnemet sem hagyták meg. Később, amikor körülbelül másfél éves lehettem, ismét nevem megváltoztatását vezették be. Kovács István névváltoztatását, saját kérelmére, így lettem Kovács László. Nevem egyik felét tehát visszakaptam. [...] Sztálin halála után, 1953-ban, nagymamám és nagynéném sajátos módon nyert vissza engem. Vég nélküli kilincselés és előszobákban való várakozás után, nagynéném azt az értesítést kapta, hogy reggel nyolc órakor a Bulcsú utca és a Lehel út sarkán várakozzék. A megadott időre odament. Egy fekete, lefuggönyöztetett Pobeda állt meg előtte, az autóból egy gyereket az utcára tettek, majd az autó tovább ment. A hátrahagyott gyerekek én voltam."

Így nőtt fel és persze abban a léthazugságban, amely szerint egy mártír gyermeke. A valóságban egy olyan politikai bűnöző fia volt, akit az elvtársai egy idő után ledobtak az örület vonatáról. De a rezsim azért nem volt hálátlan, Kádárék és Aczélék őt és anyját, a „mártírozvegyet” is különleges elbánásban részesítették. Nem véletlenül működhetett olyan zavartalanul a Rajk-butik, sőt az egyik alig ismert narratíva szerint A tanú kései bemutatása is a film ellen tiltakozó Rajknénak volt köszönhető. (Állítólag nem tett szert neki „Dániel Zoltán”, azaz a filmbéli Rajk származása, ugyanakkor végtelenségig párthű figurája).

Szóval „Kovács István”. Vagy Kovács Pisti? Kevesen emlékeznek, de éppen így hívták később, már jóval

a rendszerváltoztatás után az SZDSZ kitalált kampánykisfiúját is. Morbid, nem igaz? Az ÁVH-s gyerekek, Bauer Tamás vagy Pető Iván találták ki? Vagy volt ebben valami belső poén, amit mi nem érthetünk? Vagy terápiás kísérlet? Esetleg fatális véletlen?

Azt – szerencsére – jóval többen tudják, hogy Pistának hívták József Attilát is Öcsödön, a nevelőszülőknél. A híres „Mama” adta le őt, jelentkezve a Gyermekevédelmi Ligánál, de volt, hogy a költő már maga (!) kereste meg a szervezetet. Mert a valóságban – erről részletesen írok majd a tanulmányomban – Pöcze Borbála klasszikus elhanyagoló, jórészt szeretetképtelen anya volt. Részben persze önhibáján kívül, hiszen nehéz körülmények között, férjétől elhagyva, szegényen élt, de ez természetesen nem lehet magyarázat mindenre. Az ország jelentős része így „létezett”.

Ha viszont vesszük a fáradságot, és a sok iskolában tanult hazugságon, ferdítésen túllépve valóban benézünk József Attila sorai mögé, akkor látni fogjuk, hogy a költő egy fénytelen, sötét, szeretet nélküli családban nőtt fel. Egy emlékeztető mintá: Pöcze Borbálát sodrófával zavarták el otthonról (lásd még: gyökértelenség), és nem sokkal a halála előtt félholt-ra verte a saját fiát – sodrófával. Átörökített érzelmek, mozdulatok.

De még ez is otthon. Még ez is egy család. Szemben azzal, amit Öcsödön kellett átélnie:

„Itt, minthogy az Attila nevet nem ismerték, Pistának szólították, s ezzel talán az első, már jóvátehetetlen személyiségzavart okozták. Ez a hely, ahol idegenben van, lökik, verik. Egyszer a mama meglátogatta, a kisleány egész ottléte alatt bömbölt, de erősen hitte, hogy minden félreértés eloszlik, és a mama hazaviszi. Nem így történt.”

Ez a gyökértelenség, kitaszitottság későbbi mozgalmi életére is hatással volt.

„Lappangó agresszivitása és az egyénnel való szorosabb kapcsolatba-lépési képtelensége, elfojtott ösztöntendenciákkal együtt, mint lélektani faktorok viszik - a szociális szükségyszerűség mellett - a szélsőbaloldali mozgalmak felé, hogy az egyénhez fűző érzések hiányát a kollektívval való kapcsolatban elfeledje” - írta róla Bak Róbert pszichoanalitikus. Tehát: a gyökértelensége. És hová? A kommunizmushoz.

A tanulmányban bebizonyítom, hogy a költőhöz közel kerülő kommunista nők (Gyömrői Edit, Szántó Judit) maguk is gyökértelenek voltak. Számtalan ál-, azaz mozgalmi névvel, elhagyott férjekkel és végtelen hűséggel az eszméhez. Ráadásul Gyömrői intézetbe, míg Szántó a Szovjetunióba küldte egyetlen gyermekét. Mindkét gyermek fiatalon halt meg. Egyi-

kuk a zsidóüldözés idején, a másik öngyilkos lett. *Gyilkos idők* - hogy Zelei Miklós remek és borzasztó regényének címét idézzem.¹³

13 Ismét néhány gondolat. Dénes Béla *Ávós világ Magyarországon* című memoárja letehetetlen olvasmány. Hamvas Bélát sokszor említettem már, nagyon fontos szerzőm, és nem mellékesen évekig a Hamvas Intézetben dolgoztam. Dénes Béla Hamvas barátja volt, de elkövette azt a hibát, hogy „nem hallgatott rá”: „Szembejött régi barátunk, Hamvas Béla, az író és könyvtáros - aki többek között arról is híres volt Budapesten, hogy kiváló amatőr asztrológus és tenyérjós volt. Sohasem engedtem meg, hogy horoszkópot osindíjon nekem s feleségemnek, vagy megnézze a tenyerünket. Túl sokat tudsz rólunk - szoktam mondogatni -, és ez már önmagában csalásra ad alkalmat. Minthogy azonban nagyon készülődtünk már az utazásra, végül is engedtem a kérésnek (...) Délben rövid időre hazaugrottam. Ott találtam a Hamvas Béla által jelzett horoszkópot egy hatalmas borítékban. Percek alatt átfutottam. (...) megakadt a szemem az egyik bekezdésen. Körülbelül így szólt: terveit és szándékait keresztezi egy főleg fiatalokból álló szervezett csoport, s elérik, hogy célját csak hosszú évek után érje el. Az utolsó időben sok vitám volt ifjúsági mozgalmi embereimmel. Arra gondoltam, velük lesz bajom. A börtönben aztán rájöttem: a főleg fiatalokból álló szervezett csoport - nem az én ifjúsági mozgalmam, hanem - az ÁVÓ volt!”

- „Tulipános hazafi” - szándékosan nem említek neveket, ennek persze következménye lehet, hogy még többen megsértődnek rám. Nem baj. Végignéztem, végighallgattam, ahogyan az idősebb, jobboldali kollekták, rádiósok egymást vádolják, pletykálják munkásőrműlttal (sokszor nem alaptalanul), és igen unalmasnak találtam ezt a műsort. Ennél fontosabb, hogy ezzel az egész maroknyi, jobboldali sajtót hi-

(III)

Következő kulcsszavunk lehetne a hűség. Farkas Vladimir apjának, Farkas Mihálynak párthűségét kevesen vonhatták kétségbe. Ő is Ábrahámként áldozta fel a gyermekét a mozgalom oltárán. A később az ÁVH-nál hírhedtté vált Farkas Vladimir is apa és anya nélkül nőtt fel. Apja és anyja is a vörös valláspótléknak élt. A kis Vladimirt sokáig a nagymamája nevelte, akkor szakították el tőle, amikor az apjáék utasítására Moszkvába vitték a fiút. A nagymama Vladimir szerint beleőrült unokája elvesztésébe, bolyongott a városban (jusson eszünkbe József Attila gyönyörű verse), majd nem sokkal később meghalt. Így veszítette el Vladimir saját „Sütimamáját”.

Farkas Vladimir ekkor apjához, a sokáig a csehszlovák kommunistákhoz tartozó Farkas Mihályhoz került Moszkvába, a híres-hírhedt Lux Szállóba. Itt laktak a bolsevik mozgalom nemzetközi veteránjai, mozgalmi emberei. Ha Lars von Trier ismeri a történe-

telteleníteni lehetett a '90-es években. Az persze külön élményítő, hogy azok fröcsögtek a rezsimbe túlságosan is betagozódó jobboldali újságírókra, akik konkrétan szt-tisztek, KISZ KB-s főkaderek, párttitkárok voltak.

- Zelei Miklós művét érdemes beszerezni. Elszomorító, de nagyon igaz, varázslatosan erős darab. Az egyik legjobb, amit a Kádár-rezsimről és annak életellenes világáról olvastam.

tet (skandináv filmesként szerencséjére nem kellett annyira ismernie), talán ezt filmesíti meg a *Birodalom (Riget)* címmel. Mert ez a hotel valóban egyfajta ajtó volt a Pokol felé. Kényelmes szállás, és igazán tökéletes az elhurcolás szempontjából, akkor, ha valakit ki akartak emelni.

A sztálini terror idején szinte minden éjjel megállt a Lux előtt a fekete autó, és elvittek egy-egy elvtársat, néhány családtagot. Nem kell mondanom, hogy többségük nem tért vissza. Akik meg igen, gyakran az NKVD besúgójaként, vagy örökre megtört emberként, szörnyetegként. Mint a már említett „Vologya”.

Ezek a bábuként mozgó, mozgatott mozgalmi emberek, illetve később híressé, befolyásossá vált családtagjaik, leszármazottjaik már akkor megtanulhatták, mi az a csengőfrász, avagy a kopogtatástól való félelem, amit aztán később, pár év múlva majd a magyarokkal és a többi közép-kelet-európai nemzettel is megismertettek.

Vérfagyasztó, hogy Farkas szerint a közös reggeliknél azt nézegették az elvtársak, hogy az előző éjjel kit vittek el. „*Hol van Kun Béla?*” – kérdezhetné Trier műalkotásában az ijedt (mondjuk bolgár) elvtárs.

A proletárdiktatúra vezetőjének említése azért is fontos, mert József Attila egyik nem kívánt nemezeje, Szántó Judit első férje, a sokáig Szántó Gyula moz-

galmi néven élő, akkoriban már Hidas Antalként ismert mozgalmár író később éppen Kun Béla lányát, Kun Ágneszt vette el. És hozzájuk, Hidas-Kunékhöz küldte ki gyerekként a lányát Szántó Judit, azt a Szántó Évát, aki egy ideig így Kun Béláék családjával élt a Luxban. Ő volt az, aki már Magyarországra hazatérve (?) később öngyilkos lett. Teljesen ismeretlen sorstragédia ez is: egy-egy sor utal rá mindösszesen.

De vissza Farkasékhoz. Farkas Mihály – aki mozgalmi nevééről, a Wolfról magyarosított Farkasra – a Luxban töltött idő alatt sem volt az apja Vladimirnek. Legfeljebb vér szerint. A fiúnak így sem valódi családja, sem valódi neve, hazája sem volt. Utóbbi fontos. Ez teszi érthetővé, miért tudták ilyen kegyetlenül, biorobotként menetelve véghezvinni Magyarország tönkretételét.

Magát Vladimirt a Szovjetunióban kiképzik, aztán a második világháború végjátékának idején, után a családjával és a többi moszkovita kommunistával Magyarországra postázzák, ahol előbb a háttérben, majd az előtérben is átveszik a hatalmat. Közben feleségül veszi két főelvtárs, Berei Andor és Andics Erzsébet lányát, Berei Verát, akit még a Szovjetunióban ismert meg. Később, amikor majd elválnak, hiszen Farkas neve terhessé vált, a mozgalom szabályai szerint kegyetlenül elbánnak a korábbi kedvencel.

De ekkor még minden tökéletesnek tűnik. Bár Farkas '45 után az ÁVH-hoz kerülve többször rájöhetett volna, hogy egy embertelen gépezet fontos fogaskereke, művében sem tagadja, hogy csak nagyon későn ébredt fel. De legalább ebben nem magyarázkodik, nem keres kibúvókat, nem sütimamázik, nem álmodik késsel hadonászó örült szomszédokról, vállalja a felelősséget. Ritka madár az ilyen. Főleg a mozgalomban.

„A saját múltammal való szembenézés során eljutottam annak a felismeréséig, hogy 1949 nyara volt az az időszak számomra, amely megállj kellett volna, hogy parancsoljon azon az úton, amely sok tekintetben a náciizmusnál is szörnyűbb rémuralomban való aktív részvételemet jelentette. Erre a felismerésre csak a '80-as években jutottam, amikor rádöbbsentem arra, hogy a náciizmus – ha a háborús időszak iszonyatos tragédiáit leszámlítom – nem ártott annyit a német népnek, mint amennyit hazánknak 1945 után a sztálini birodalom helytartói, a »négyesfogattal« az élen. Én sajnos elmulasztottam ezt a lehetőséget, és nem hagytam ott az ÁVH-t. Pedig büntetlenül megtehettem volna.”

Nagyon, nagyon fontos sorok ezek is. Emiatt is lett közellenség a mozgalom számára. Kimondta azt, amit tudunk: ugyanolyanok voltak, mint a nácik. Mert mit tett Joseph Goebbels a gyermekeivel? Már nevüket is a nagy példaképről kapták, az is az örült rajongásról szólt, hogy később Helga, Hildegard, Helmut,

Holdine, Heidrun és Hedwig élete ugyanúgy végződik: Goebbelsék megmérgezték őket, mielőtt öngyúgukkal is végeztek.

Befogadhatatlan történet ez is. A függöny legördül, és a tisztességes néző nem érezhet mást, mint keserűséget, végtelen szomorúságot.

„A játszmának vége” – valami ilyesmit mondtak Rákosi Mátyásék a „verőemberüknek”, azaz főverőemberüknek, Péter Gábornak akkor, amikor letartóztatták. Farkas Mihállyal és fiával, Farkas Vladimírral is ez történt – ki kellett szállnia az Apokalipszist a Földre álmódó társasjátékból. De már korábban feltűnhetett neki, hogy kiürült a „szoba”. Egyszer csak körbenézett, és azt látta, elfogytak a partnerek. Rács mögött voltak, vagy elszelleltek, esetleg inkább meg sem ismerték őt.

Mert a kommunista mozgalom nemcsak embertelen és kegyetlen, de aljas is: a kohézió, az összetartás nem valós, csak amíg a közös ellenségről, konkról és titkokról van szó. És mindig szüksége van újabb és újabb bűnbakokra. A gyökértelenség ebben az értelemben is fontos, mivel valójában nem kötődnek senkihez, semmihez, a közös úgyn, azaz a közös örületen és bűnökön túl. Ezért ha valaki bajba kerül (vagy valakinek éppen el kell vinnie a balhét), a száz-ezer emberi alakban élő Nagy testvér leveszi róla

a kezét, a csápjait. Igen, a polip. Vagy a Kraken. Hívhatod akárhogy.

Ez már nem a „romantikus”, illegális mozgalom, ahol még valóban kiálltak egymásért, legalább egymásért, bújatták a másik mozgalmárt. Más kérdés, hogy a valóságban ezen túl semmit sem tettek. A magyar zsidókat (már azokat, akik nem voltak elvtársak, szóval a jelentős többséget) nem Péter Gáborék próbálták megmenteni, hanem azok, akik a nemzeti ellenálláshoz tartoztak. Hogy nem ismered a nevüket – nem véletlen. Rákosiék, majd Kádárék kitörölték őket a történelemből. Ők voltak az erdőgyújtogatók első célpontjai.

Miért? Egyrészt azért, mert egyszerre voltak náciellenesek és antikommunisták. Másrészt azért, mert saját tétlenségükre, hazugságukra emlékeztették őket – ezek az emberek pontosan tudták, hogy Fehér Lajosék – csoportjában az én Anna nénimmal – valójában semmi kézzelfoghatót nem tettek másokért. Nem azért, mert nem akartak, hanem mert a mozgalom szabályai szerint nem lehetett: az illegalitás megőrzése, a túlélés volt a lényeg, hogy a kellő pillanatban leigázhassák Magyarországot. Másokon segíteni – teljesen felesleges és még inkább: veszélyes.

Az '50-es évek eleji, majd a későbbi évtizedek Magyarországára viszont már teljesen az ő világuk, ők

formálták, alakították. Aki ebben a vörös univerzumban elbukik (értsd: bebörtönzik a sajátjai) az egyszerre árulóvá és bűnbakká válik. Páriává, akire a maradék társaság ráfröcskölheti saját bűneit is.

Izolálás, kiközösítés, nyilvános megszégyenítés, dehumanizálás, magától Kádár Jánostól eredeztethető pletykák (hogyan állítólag Vladimir kínzásként a szájába vizelt): ez történt az addig „jó tanuló”, „szorgalmas” és nem mellékesen okos, a többiekkel szemben tanulékony Farkassal, aki a börtönben végül egy cellába került az apjával. Farkas Mihály ekkor sem viselkedett apaként. Jellemző, hogy a fia azt sem tudta, hogy naplót vezet. „Bent” kényszerűségből összeszárva, de végig egymás mellett, egymástól külön éltek, majd végképp eltávolodtak egymástól. Így válik érthetővé, hogy Vladimir miután „kint” eltemette az apját, soha többé nem ment ki a sírjához. Amiért – ez is szokásos csoportreakció – aztán meg is kapta a kritikákat a családjától.

Pedig a fiú döntése érthető: neki sohasem volt apja a valóságban, Farkas Mihály a fiával ellentétben maradt, aki volt: semmit sem értett meg, bigott, magát mártírnak érző kommunistaként földelték el. Ahogyan Péter Gábort is.

És ahogyan – vélelmezem – Kepes Imrét, Szilágyi Pált, Dés Mihályt, Dés Magdát, Popper Pétert és a többie-

ket. Az önreflexió, a szembesítés, a privát-magánnyomozás ezen a tájon, az erkölcsi értelemben vett kárhozat földjén ismeretlen, inkább csak semmit sem érő önkritika-gyakorlásra volt képes ez a csoport. Azt is leginkább csak parancsra, közös gittegyleti gyűléseken, Rákosi vagy Sztálin előtt parádézva, vagy egyéb rendszerváltások, rendszermódosítások során ('49, '53, '57, '68, '89), „mert muszáj” alapon. Másnak legalábbis nem nagyon van nyoma.

Egymást viszont mindig mártírként kezelték. Az ő nézőpontjukból mindent értünk tettek, ezekért a többségében hálátlan magyarokért, de hiába dolgoztak, gondolkodtak értünk, valahogy mindig, minden máshogy sikerült. Tőlük függetlenül. Farkas Vladimir is leírta azt, amit más forrásokból is pontosan ismerünk, hogy maga Péter Gábor a börtönben, de utána is áldozatként tekintett önmagára. Ahogyan a kommunisták és ÁVH-sok jelentős része. Ahogyan a félig ismert anekdota szerint Gobbi Hilda mondta Sólyom Ildikó színésznőtársának: *„Péter Gábor az igazi mártír, nem a te apád!”*

Számunkra valójában egyikük sem az. Nem hinném, hogy Sólyom Lászlóra ne lenne igaz az, amit Rajkkal kapcsolatban jól ismerünk. Szabadon idézve: *„Hej, ha tovább él, közénk lövethetett volna”*. Közénk, „nem kommunisták”, klerikálisok, sovinszták, reakcióso, azaz az éppen aktuális ellenség közé. Mert az biztos,

hogya a kivégzéséig nem sok jelét adta az ellenkezésnek.

Farkas Vladimir viszont – Szilágyi Jánossal együtt – jó példa: megkísérelte a szembenézést. Persze ehhez a pofonok is hozzájárultak: kiszabadulása napján felesége, Berei Vera vörösborral és egy jó beszélgetéssel várta, aztán este közölte: inkább takarodjék. Elhagyja őt. Akár egy nyomasztó kelet-európai film-ben, előbb az ivás, aztán a gyors kijózanodás. Az Andics-Berei család még a házból is kitette.

Miért is ne? Úgyis most jött ki a sittről. Akkor kell belerúgni, amikor a földön van. Csekély vigasz, hogy a szerző szerint Andics mama a halálos ágyán állítólag őt emlegette, Vladimirt, az egyetlen megbízható embert.

Akit a Vásárhelyi Miklósek (Rákosi Mátyás; Nagy Imre; SZDSZ) köréhez tartozó Kozák Gyula „Az identitás nélküli embernek” nevezett. Túlzó, bántó cím ez, és szerintem szándékolt is. Farkas Vladimir kibeszélt, Farkas pontosan ismerte az egész Vásárhelyi-féle társaságot, Farkas nem lett SZDSZ-es, szóval nem fejlődött sztálinistából neoliberalissá. Maradt, aki volt, és mégis teljesen megváltozott. Ha későn, túl későn is, de meglegte a hazáját. A sajnos már csehszlovák területen (Trianon), magyarul beszélő zsidóként született Farkas Vladimir végül magyarként halt meg.

Azért is fontos ezt leírni, mert származásán, gyökértelenségén a könyve szerint is sokat gondolkodott.

Olyan viaszbabu volt ő is, akit a mozgalom formált, a szülei, a családja helyett. Úgy, hogy gyerekként azt az egyetlen embert is elvették, aki törődött vele. A nagymamáját.

Mit gondolt az apjáról?

„Apám halála óta sok esztendő telt el. Temetése napja volt az első és egyben az utolsó alkalom, hogy sírhelyét felkerestem. Emiatt a család sokat támadott engem. Elhatározásom azonban megváltozhatatlan. Én az apámtól egész életemben semmi jót nem kaptam. Az ellenkezőjéből viszont jócskán kijutott nekem. Ugyanakkor, amíg élek, minden tőlem telhetőt megteszek azért, hogy harcolhassak azok ellen, akik egész életútját megpróbálják gátlástalanul besározni, és saját védelmük érdekében őt teszik meg az 1945 utána hazai hatalmi klikk rossz szellemének, egyetlen bűnösének, a magyar nép hóhéranak. [...] Ezzel nem csupán neki, özvegyének, gyermekeinek és unokáinak tartozom, hanem az igazságnak is.”

Farkas Vladimir félig-meddig, de megfizette a tartozását.

Látjuk, hogy ezek az emberek, a vezető kommunisták, az ideológusok és feljelentők nemcsak minket, a magyar nemzetet, társadalmat fosztották ki, nyomták el, de saját gyermekeikkel is elbántak. És bár utóbbiaknak nyilván sokat, nagyon sokat segített a családi háttér, a kapcsolati háló, de remek jövőképük (általában csak akkor nem lettek sikeresek, ha tudatosan kívül maradtak, esetleg korán meghaltak, vagy ha valamit tényleg nagyon elbaltáztak), az átvett családi villák, családi és mozgalmi hazugságok, majd később összeügyeskedett vitorlások mellé megkapták ezeket a sebeket, néhol traumákat, titkokat is.

Nagy kár, hogy Szilágyi Jánoson vagy a néhai Farkas Vladimiren kívül nem nagyon tudnak erről őszintén, a régi hazugságokat leküzdve, akár saját élettörténetüket, legendájukat (kérem, én tényleg self-made man voltam!) megpiszkálva beszélni.

Mert ennek a gyökértelenségnek a hatását ma is érezzük. És ennek a gyökértelenségnek bizony komoly az ára. És nem szép dolog, hogy ezt jórészt mi fizetjük meg helyettük is.¹⁴

14 Farkas Vladimir bizonyos szempontból példakép: nagyon kevesen írtak „belülről” legalább ennyire nyíltan és őszintén arról a diktatúráról. Persze pontosan tudjuk, hol hallgatott el dolgokat, hol állt meg vagy fordult erre-arra a tolla.

– Kun Béla családjáról (lányát ugye József Attila nevezte, Hidas Antal vette el) eszembe jut az unokája,

Kun Miklós. Valahol azért szürreális, hogy a jobboldali irányultságú közszolgálati tévében évek óta műsort vezet. Nagytudású és persze nagy mesélő is, de önmagában az, hogy 2024-ben is Kun Béla unokáját kell néznünk, valahol igen furcsa és rendszerszerű. Nem mellékesen Kun Miklós is azok közé tartozik, akik '90 előtt még a kommunista propaganda élharcosai voltak, igaz, ő nem is öltözött át. Egyszerűen belül a műsorba és vezeti. *„Kutatóként tevékenységének kezdetén elsősorban a 19. századi orosz forradalmár, Mihail Bakunyin személyiségét és munkásságát vizsgálta – olvashatjuk róla. – Az anarchizmus egyik megalapítójának alakját ebben az időben mind Nyugaton, mind az ún. szocialista országokban jelentős érdeklődés vette körül. Kun elmélyült kutatásait az útban az anarchizmus felé. Mihail Bakunyin politikai pályaképe és eszméi fejlődése az 1860-as évek közepén (1982) című könyvében összegezte. Ebben, valamint Bakunyin magyarul 1984-ben megjelent főművéhez (Államiság és anarchia) írott utószavában Kun marxista alapon, az anti-kommunista Bakunyin-tudalom szerzőivel polemizálva kísérelte meg visszailleszteni az időközben a nyugati újbaloldal és anarchista csoportosulások ikonjává vált hajdani vándorforradalmár alakját a 19. századi orosz és nemzetközi forradalmi és munkásmozgalom történetébe.”* Fantasztikus.

Gyilkosság

(A meg nem bosszultaknak)

Megvizsgálta a holttestet. Semmi kétség, azzal a töltőtollal ölhatték meg. A gyilkos a szerencsétlen áldozat nyakába szúrta. Nyomorult öreg bácsi. Előtte megkötözték. A vére rászáradt a parkettára. Jó ideje halott volt, undorító szag terjengett a lakásban, ezért is telefonált a szomszéd nő.

Körbenézett. Furcsa ízlése volt a halottnak. Össze nem illő, de látszatra drága bútorok, néhány festmény. Egy ezüstdobozkában számtalan aranyékszer. Még csak el sem vitték. A halott neve ismerős volt, de nem tudta hirtelenjében hová rakni. Miért ölhatték meg, és ki vagy kik? Hirtelen felindulásból? A töltőtollon nem volt ujjlenyomat. Régi darab volt. Nem hiányzott ez az ügy, ez a hulla. Nem is volt hozzászokva. Ritka a gyilkossági ügy a Rózsadombon.

Pár nap múlva megírták a lapok, hogy ki hunyt el. Közepes fejű volt a kommunista idején, aztán már öregén sikeres vállalkozó lett. Nyolcvankét éves volt.

Kerületi képviselő. Mindig keverte ezeket a neveket. Meg a fejük is olyan egyforma. Szinte mind kopasz. Később, a nyomozás során kiderült, hogy komoly vagyona volt. Néhány darab föld, nyaraló a Balatonnál, a vízparton, meg egy Franciaországban, a számlákon tízmilliók. De minden forintban. Legalább ebben kitartott. Állítólag szerényen élt, már vadászni se járt, a Mercedest eladta, taxit hívott, ha ment valahová.

Körbekérdezte a szomszédokat. Az egyik azt mondta, hogy munkásör volt, a másik szerint kurvázott, de amúgy rendes ember volt. Haragosról nem tudtak. Nemigen járt hozzá senki. Egyszer-egyszer interjút kért tőle egy-egy idősebb újságíró, és megírta valamelyik posztkommunista lapba. Ennyi. A nyomozás nem nagyon haladt. Pedig rászóltak, az államtitkár ideges volt, állítólag „szerette az öreget”.

Nézte a Szomszédokat és arra gondolt, hogy a halott kicsit úgy nézett ki, mint ez a Béla bácsi. Nagy, busa, kommunista fej. Csak kopaszon. Nem ez a színész volt a Bástyá elvtárs? Túlvolt már három sörön, nemigen tudta volna megválaszolni. Nem mondhatni, hogy túlságosan motivált volt ebben az ügyben. Vidékről jött fel Pestre, egy kis faluból, a szülei nemigen szerették a kommunistákat. Gyerekként még templomba is elvitte néha-néha a nagyapja, de hamar megunta Istent is. Vagy Isten unta meg őt? Tök mind-egy már.

Felbőfögött, aztán lehúzta a nadrágját. Szánalmas volt, hogy azt tervezte, Julira fog maszturbálni, de az élete éppen ilyenre sikeredett, és ha Ádámnak nem is tetszett már a felesége, neki nagyon is. El tudta képzelni, hogy keményen állnak a mellei. Már egészen elmerült, amikor váltott a kép és megjelent Gábor Gábor. Félbehagyta a dolgot.

Újra átolvasta, amit összeszedtek az elvtársról. Mintha nem is élt volna az '50-es években. Ez mindig kimaradt az életrajzokból. Az biztos, hogy a '60-as években már egy külkereskedelmi vállalatnál dolgozott. Megszűnt az is. Felvásárolta egy amerikai-luxemburgi vállalat, aztán bezáratta a francba. Az öreg még jókor kiszállt, majd bekerült pár igazgatótanácsba, felügyelőbizottságba. Nézte a fényképét, és azon tűnődött, hogy miért ölték meg ezt a szerencsétlent, ha otthagyták az aranyat, a festményeket. Az egyik Csontváry volt. Ott volt a jegyzékben. Fura kis kép volt, de amikor jobban megnézte a fotót, valahogy tetszett neki.

„Édesem”, erre gondolt az a férfi, aki éppen egy másik fényképet tartott a kezében. Nem is messze a nyomozótól, csupán egy kerülettel arrébb. Hosszasan bámulta a fotót, ő volt rajta, mellette egy sugárzóan szép nő. A felesége. Sok-sok évvel azelőtt akasztotta fel magát. Az orvos barátjuk az öngyilkosság előtt azt mondta, nem kell ilyesmitől tartani, a neje erős nő, az idő majd begyógyítja a sebeket. Bár a gyerekekről lemondhattak, a seb majd begyógyul. A lélek is.

A férfinak nem kellett végignéznie, ahogyan megérőszakolják. A hallgatásán feldühödő alezredes személyesen ütötte le, utána mentek át a feleségéhez a másik cellába, öten vagy hatan, és egymás után, igen, hát egymás után. Volt, aki gumibottal. „*Mondtam, hogy a feleséged egy kurva* - mondta másnap az alezredes -, *most már papírod is van róla*”. Röhögött. A nőt kiengedték, ő 15 évet kapott kémkedés miatt. Persze ártatlan volt. Végül '56-ban szabadult, a fiatalok vitték ki, de '57-ben visszakerült. Újabb hat évre.

Nem ismerték meg egymást, amikor a szabadságharc napjaiban találkoztak. A felesége megöszült, borzalmasan sovány volt, és mintha kiveszett volna belőle a lélek. Otthon várta, nem tudta, nem tudhatta, hogy jön, hogy érkezik, de talán mindig őt várta. Egyetlen szép, fájdalmas pillanat, majd amikor megpróbálta átölelni, elhúzódozott. És bocsánatot kért.

Egyikük sem tudott már sírni. Van az úgy, hogy a könnyek elfogynak, okafogyottá válnak. Nem jelennek már semmit. Sem megkönnyebbülést, sem feloldozást. A börtön alatt még megvárta, aztán egy nap nem bírta tovább. Ő az építkezésen dolgozott, és arra tért haza, hogy a derekát látta az ablakban. „*Sajnálom, Szívem, nem bírom*” - írta egy cetlire. „*Szívem*”. Később nem emlékezett arra, hogy mennyi ideig sírt. Az első gondolata az volt, hogy megöli magát. Mégis, van valami, valami megmagyarázhatatlan erő, fonál,

amely odakötötte az élethez. Talán a gyávaság? Másnap bement a munkába. Aztán újra és újra.

Élőhalottként létezett, amíg három évvel később nem találkozott Edittel. Addig otthon minden este módszeresen leitta magát, és csak reggelre szedte magát össze. A gyárban nemigen tudták, hogy iszik. Nem barátkozott senkivel. Tudta, hogy megfigyelik. Hogy megbélyegzett ember. Nem akart senkit kellemetlen helyzetbe sodorni. De nem, nem ez volt az oka. Nem akart már senkitől semmit. Nem olvasott Petrit, de mégis úgy élt, mintha kívülről fújná:

*„Akit szerettem tudja hogy csak őt
az életnek nos az életnek
már csupán egy halállal tartozom”.*

Szóval nem, nem nagyon olvasott egyáltalán, tulajdonképpen nem is tudta, hogy mit csinált. Túlélte. Azt sem tudta, hogy minek. Azt sem értette, Edit mit szeretett benne. Talán a saját sebeit akarta begyógyítani? Szüksége volt egy olyan férfira, aki nem veri? Aki nem akar tőle semmit? Fél évig nem is szeretkeztek, és hát utána, valahogy utána sem volt az igazi. Furcsa érzés volt. Mintha ő lenne az alezredes, ezt így nem fogalmazta meg soha magának, de mégis. Egyszer-egyszer később belegondolt.

Azért megvoltak. A '80-as évekre egy hétvégi telek is összejött, kijártak, ültettek borsót, zenét hallgattak

a rádión, úgy-ahogy, de szerették egymást. Aztán Editet elvitte a rák. Lassan, nagyon lassan, fájdalmasan. Éppen a *Rádiókabaré* ment, amikor meghalt. Sándor György, őt mindketten szerették. A rádiót nézte, amikor Editből elszállt a lélek. Fogta a kezét, de nem mert a szemébe nézni. Félt attól, hogy elárulja a tekintete. Hogy még mindig őt. Őt szereti. „Szívem.” Már nagyon bűdös volt az asszony lehelete. Meg az egész szoba. Haragudott magára, hogy erre gondol, aztán Edit meghalt.

Vajon van Mennyország? Volt, hogy az ablakon kinézve vagy az utcán megállva ezen tűnődött, de ilyenkor mindig bevillant az alezredes arca, rekedt nevetése, ahogyan az arcába röhögött. Lóbálta azt a rohadttollat, azt a töltőtollat; „*ezt is egy rohadttól vettem el, ez kurva jó, ezt meghallgatod most, ha meghallgatod, nem basszuk meg a feleséged, szóval hallgasd csak meg, ne ájulj el, szóval bemegyek a boltba, államosítás, elveszünk mindent, erre áll ott az a nyomorult reakciós, hogy ez az ő pápírboltja, és már a nagyapja is, és az apját a koncentrációs táborban, el sem tudja mondani, és ő is csak éppen túlélte, hát hol érdekel ez minket, hol érdekel ez engem, azt hiszed, hogy azért, mert zsidó vagy, én majd, hát én nem, én nem vagyok zsidó, viszont a boltod a miénk, és hebegett-habogott a nyomorult, még csak meg sem kellett verni, és akkor visszanéztem, és visszafordultam, és visszaléptem, és ez a hülye, ez a hülye talán azt hitte, hogy mégis meggondolom ma-*

gam, de csak azt mondtam, hogy várj csak, várj csak, ez is kell, és kivettem a mellényszéből a tollat, vittem azt is, mert minden kell, és akkor ott állt, és nem hiszed el, te féreg, hogy akkor tört össze igazán, az a toll, az a toll volt a végső, nem a végső harc, hanem a végső megsemmisülés, akkor értette meg, hogy vége, és elkezdett zokogni az a nyomorult, és akkor mondtam a fiúknak, hogy verjék meg, és dobják ki a francba, a toll, a toll érted” - röhögött.

A két verőembere ott állt, de nem nevettek. Nyilván százszor hallották már ezt a történetet. Aztán az alezredes fogta a tollat és belevágta a kézfejebe. És akkor, akkor mintha tényleg megjelent volna az Ördög, mert látta, hogy a tiszt szeme szinte szétnyílik, mint egy horrorfilmben, és a nyílásban felbukkan valaki, és a fájdalomnál sokkal erősebb volt az az érzés, amelyet az a szellő keltett benne, talán a huzat volt, vagy inkább az Ördög maga, és akkor a következő útéstől már elájult.

A megöregedett, alakot váltott alezredest végül az uszodában fedezte fel. Olyan volt, akár egy filmben. Beutalóval ment, a forróvizés medencében ült, amikor meglátta. Azonnal tudta, hogy ő az. Elkapta a tekintetét rögtön, de nem tévedhetett. Az az áll. Az a szem. Öreg volt már ő is. Amikor felállt, követte. Amíg szaunázott, addig egy széken ült. Aztán rájött, hogy ez ostobaság. Kint megvárja. Így is tett. Felszállt utána a buszra. Aztán leszállt vele együtt. Nem úgy

tűnt, mintha észrevette volna. Követte a bérházig. Egyszer visszapillantott, de ő csak ment tovább magabiztosan. Nézte, ahogyan besétál. Reménykedett, hogy nem látogatóba jött.

Egy héttel később tért vissza. Vitt egy szatyorban kötelet, egy kést. Ahogyan olvasgatta a neveket, megértette, melyikük lehet az. Hiszen említették is egymás közt ezt a nevet. Mondták egymást között, csak elfelejtette. Vagy szándékosan kitörölte magából? Megnyomta a gombot, majd azt mondta a kaputelefonba, hogy a kerületi újságot hozta. „Szerdánként hozzák” - recsegte vissza. Azt hazudta, hogy csak helyettesít. Lecsapta. Két órát várt, amíg jött valaki. Azt mondta, egy régi jó barátjához jött. Az alezredes vezetéknevét említette. Beengedték.

A többire már alig emlékezett. Lázalom volt az egész. Kopogott, aztán benyomta a résnyire nyitott ajtót, nem törődött semmivel, utolsó megveszekedett erejével halántékon ütötte. Leizzadt közben, de az alezredes meg elájult. Megkötözte, a szájába rongyot dugott. Csak meg ne fulladjon. Körbenézett a lakásban. Talált régi újságcikkeket, kitüntetések, fotókat balatoni nyaralásokról, a többi rohadékkal együtt volt. Ezek összejártak. Felismerte a másikat is. Ez is. Ez is ott volt, amikor. Fogta a fotót, és rájött a remegés. Úgy érezte, megáll a szíve. Nézte azt a kaján, jókedvű arcot. Belenevettek a kamerába, éppen így. Éppen így. Kinyitotta az italos szekrényt és kiemelt belőle

egy brandyt. Még az üvegből behúzott. Nagy levegőt vett, mint aki nagy mutatványra készül. És akkor meglátta. Ott volt a szekrényben. Ott volt a szekrényben a toll.

Nézte a tollat, és hirtelen megmerevedett az idő. Kocsonyássá vált, és ő beledermedt. Ősi fájdalom tört elő a gyomrából, és akkor megint megérezte a háta mögött. Ott állt. Ott állt a háta mögött. Az Ördög. Nem kellett hátranéznie ahhoz, hogy tudja. Megfogta a tollat, megfordult, odalépett a testhez és egy szó nélkül a nyakába szúrta.

Figyelte, hogyan folyik a vér, akár egy patak, egy folyó, mint amikor ott ültek, lesóványodva, de élve a Duna mellett, egy üveg borral, egy hétig spórolt arra az ócska borra, de végre vele volt, és akkor arra gondolt, hogy ha már túlélte a háborút, és visszajött a Donról, és megtalálta őt, akkor azért csak ki kellene mondani, hogy szereti, de nem tudta, annyira kiveszett belőle minden ilyesmi, egy évvel azelőtt még embereket ölt, aztán inkább őket ölték, hátráltak, a lovak meg sikítva haldokoltak, az a fájdalmas nyerítés, inkább nézte a megfagyott bajtársát, aki a barátja lett, mint azt a hangot, de már vége, és csak ki kéne mondania, de helyette végül a lány mondta ki, fél éve együtt voltak, és már gyerekkorukból ismerték egymást, és akkor a lány kimondta, hogy „szerelek”, és elöntötte valami édes érzés, „én is”, és akkor megint megérezte, megint megérezte, még en-

nél az érzésnél is ott kellett lennie, ott kellett lenned nem igaz?

Mert ott állt, nem nézett hátra, de tudta, hogy ott áll, ott áll mögöttük a Duna-parton, és persze, lehetett ez a folyóvíz felől érkező szellő is, de nem, pontosan tudta, hogy az Ördög az, terpeszkedik, vár, várja, hogy megkocsonyásodjon, megkeseredjen az a tetves idő.¹⁵

15 Nem jó, de talán a legfontosabb írásom. A bosszú sokat foglalkoztat. Bár nem szeretünk erről beszélni, a bosszúvágnak is jelentős szerepe volt abban, ami '45, de főleg '47 után történt az országban. A kommunista bűnök megbosszulása viszont teljesen elmaradt. Ez egyrészt szerencsés, másrészt – egyes tömeggyilkosok, pszichopáták esetében – szerintem sajnálatos.

– A töltőtollas jelenet félig igaz, Vitézy László filmrendező mesélte el nekem az édesapjával kapcsolatban: „Apámnak egy nagyon jól menő papír-írószer és könyv boltja volt, de lebombázták, majd felépítette. Később, 1948-ban, amikor már bőven államosítottak, az ő boltját kihagyták. Csak később jött rá, hogy azért, mert még nem volt feltöltve áruval. Amikor ez megtörtént, akkor bejöttek, követelték a kulcsot, meg mindent, és állami tulajdonban vették. Vette a kalapját, a kabátját, de azért még mondta, hogy szeretne továbbra is itt dolgozni, három gyereke van, ehhez ért. Ment már kifelé, amikor szóltak neki, hogy jöjjön vissza. Egy pillanatra még megörült, hogy megsajnálják és mégis dolgozhat ott tovább. De csak odanyúltak a szivarzsebébe, és kivették a töltőtollát, hogy »ez is hozzánk tartozik«. Nem azt mondták, hogy viziontlátásra, hanem röhögni kezdtek. Ezt minden kardosonykor elmesélte nekünk.”

Mindig az ördöggel

(Az elszakítottaknak)

Van egy egészen remek, nyomasztó, már-már démoni erejű film, a címe *Mindig az ördöggel*. Ez jut eszembe most, amikor az elitmegsemmisítésről akarok írni. Kevesen tudják, hogy a kommunizmus Romániában is változtatott a módszerein, és a magyarság ellen folytatott hadjáratán. A nyílt terrort, a kitelepítések, agyonverések történetét sokan ismerik, de ennél sokkal sátánibb volt az, amikor a verés, leköpés helyett inkább megmérgezték, vagyis megkísérelték megmérgezni a magyar közösségeket, szinte láthatatlanul visszabontva a ruha szövetét. A technika régi, nem saját ötletük volt, nyilván már a rómaiak előtt is használták, de talán ők fejlesztették először tökélyre: mindenhová a saját embereiket ültették, a Rómától távoli tartományokat, így a lázadó térségeket így az ő bábjaik irányították.

Ugyanerről olvastam Románia kapcsán, egy idő után ott is komoly váltás történt, már magyarokat helyez-

tek sok fontos pozícióba (egy adott intézmény élére, iskolaigazgatónak, művházvezetőnek, stb.), de ezek az emberek rendszerszerűen a Securitate emberei voltak, lettek, vagy korábban, vagy akkor beszervezték őket. Látszatra tehát jutalmat kapott a magyar közösség, a kegygazdálkodás ott is működött, és közben a Bukaresttel üzletelő Nyugat, azon belül talán Amerika közvéleményét is meg lehetett nyugtatni, míg a valóságban ezek az emberek, legalábbis nagy részük a román állambiztonságnak (is) dolgozott. S mivel ők voltak a közösség legbefolyásosabb vezetői, akiknek egy szebb világban egyfajta kovászként kellett volna keleszteniük, megtartaniuk a magyarságot, ez a valóságban, a függöny mögött mérgező, erodáló hatással volt az erdélyi, partiumi, székelyföldi magyarságra.

Ügynökök, magukkal is megbomlott személyiségek irányították ezeket a csoportokat, s bár az őket körülvevők, a szálakat, történeteket belülről ismerő személyek sokszor látták vagy legalábbis sejtették, hogy mit művelnek ők, távolabbról, felülről nézve a magyarság hősei, példaképei lehettek, akiknek sikerült pozíciót szerezni ebben a betegesen magyargyűlölő, egyszerre sovíniszta és kommunista, teljesen örült román diktatúrában. Szóval más nézőpontból: talán a túlélésünkért adták el magukat.

A következmények viszont fontosak. Sokan (köztük én) többek között ebből eredeztetik azt is, hogy feltűnően sok Magyarországra átkerült, és itt a kádári,

kései kádári sajtó által ünnepelt értelmiségiről kiderült, hogy a románoknak dolgozó ügynök volt, talán az is maradt, nem beszélve arról, hogy előbb vagy utóbb szinte mind a kommunisták, posztkommunisták mellé álltak. Ezen akkoriban sokan meglepődtek, hiszen jól tudták, hogy a romániai magyarság még kevésbé kommunistabarát, mint a Kádárék, Aczélék által megvezetett, jóval mézesebb, édesebb ízekkel manipulált magyarországi társadalom. Ezért többen egyfajta árulásnak tekintették azt, amikor Bodor Pál „átállt” a *Magyar Nemzettől* a *Népszabadsághoz*, illetve megdöbbenek, amikor Bartis Ferencről kiderült, hogy a mai tudásunk szerint mind a román, mind a magyar állambiztonságnak is bedolgozott. Pedig Bodor esetében tulajdonképpen ez volt az „igaz út”, amíg a rendszerváltoztatás előtt a *Magyar Nemzet*nél bomlasztott, „egyrészt-másrészt-filozófált” (ennél a polgári, társutas lapnál, amely kétségtelenül kicsit máshogy lett beállítva a kádári-aczéli propaganda rendszerében), '91-ben már a *Népszabadság*é lett, nyíltan az egykori pártlap „vezénylő csillaga”. És ez így volt logikus: akkor már „nemzetesként” nélkülözhető volt. Később pedig még ennyire sem finomkodott, nyilvánosan odaállt az MSZP mellé.

Bartisnak más lehetett a feladata, az ő lakásuk - erről fia, az író is írt - az „ellenzékiek”, az erdélyiek, a patrióták, az úgymond „nemzetben gondolkodók” egyik menedéke lehetett, sajnos papírforma (magam is írtam hasonló példákról), hogy a vendéglátó be

volt szervezve. Feltételezhetjük, hogy ez a fajta cseré (aki a románoknak dolgozott, átkerülve leigazolt a magyar szervhez) nem csak nála, másnál is előfordulhatott, így lenne logikus, így lenne rendszerszerű. És persze van számtalan olyan értelmiségi, aki pusztán csak gyanús. Nem is az esetleges beszervezettségért ezalatt, hanem a működésüket, tevékenységüket. Jó példa erre a 2023-ban elhunyt, a közvélemény előtt csak TGM-nek becézett Tamás Gáspár Miklós.

Róla bizonyítékok nélkül senki sem állíthatja, és nem is állítja, hogy „secus” lett volna, vagy esetleg Kádárék beszervezték az idetelepedésért cserébe, de itteni mozgásával, egész pályafutásával érdemes lesz egyszer alaposabban foglalkozni. Még néhai mentorom, Hankiss Ágnes vetette fel azt a valóban érdekes kérdést, hogy vajon miért ő került be az SZDSZ részéről abba a csoportba, amely a rendszerváltásnak nevezett folyamat során meghallgatta az állambiztonsági vezetőket? Hiszen lettek volna alkalmasabb jelentkezők, Bauer Tamás vagy Pető Iván, akár a saját szüleit is megkérdezhetné volna, ugyan meséljenek már, milyen volt belülről az ÁVH? Persze az is igaz, hogy az egész meghallgatás egy komédia volt, a volt főtisztek gyakorlatilag semmit sem mondtak, és ha ez volt a cél, akkor TGM (és a többiek) tökéletes választás voltak.

De a filozófus-értelmiségi élete más szempontból is érdekes. Tipikus SZDSZ-es liberális értelmiségi volt egy darabig, egészen pontosan addig, amíg az jól

csengett, illetve amíg arra szükség volt, ő is antikomunistának tűnt (érdemes megnézni harcias nyilatkozatait), hogy aztán a párt elitcsapatával együtt szinte szó nélkül összebútorozzon Horn Gyuláékkal. Aztán ahogyan öregedett, egyre szélsőséesebb lett, végül is úgy halt meg, ahogyan valószínűleg szocializálódott: megkészt kommunistaként, bigott, az én szemszögemből már-már szektás szélsőbaloldaliként. Amihez természetesen joga volt, csak sokáig egészen másnak volt maszkírozva a közvélemény előtt. Ő is.

Nem tudtam, hogy végzetes kórral küzd, ha tisztában vagyok ezzel (sajnos sokszor káromra válik, hogy pár éve igyekszem nem követni a napi sajtót), nem írok néhány héttel a halála előtt a szülei háttéréről. Bár a cikkem egészen objektív volt, ráadásul az ő szempontjából nem is volt mit szégyellnie (ha olvasta egyáltalán, nemigen hiszem). Az már régen köztudott, hogy édesanyja a román kommunista párt egyik alapítója volt, én inkább az apja történetére fókuszáltam. Utóbbi klasszikus magyar társutas értelmiségi lehetett, aki több lejárato cikket írt a magyarokról a kommunista és román elnyomókat ki-elégítve, hogy aztán cserébe, vagy más okból az egyik fontos színház élére ültessék a legsötétebb terror idején. Aztán jöhettek a könyvek, a kényelmes és jól fizető „kommunista-polgári-élet”.

Ilyen családból lett lázadó, vagyis feltevéseim szerint csak állítólagos lázadó TGM, ahogyan ma már tudjuk,

hogy Petőék, Rajk Lászlóék mozgolódása is csak egy blöff lehetett, kereten belüli mozgolódás, s egyben tudatosan kiszámított politikai performansz, első-sorban az amerikaiaknak, a Nyugatnak, másrészt persze a magyar társadalomnak feltálat narratív trükk, politikai játszma, az elitváltási kísérlet fogyasztható meséje.

Ha így nézzük, TGM ideérkezése és itteni párnázott élete, kényelmes, tágas lakása igencsak gyanús, pontosabban: rendszerszerű. Erről is sokat beszélgettek akkor és mostanában a ma is nyomorgó, alig-alig ismert rendszerváltók, hogy mennyire elcsodálkoztak azon, amikor a '80-as években meglátták, hol lakik ez az üldözött ember. Hogy milyen nagyszerű lakása volt, amíg ők szó szerint éheztek.

De több Romániából érkező emberre „gyanakodhatunk”. Mondjuk a műtrágyakirályra, aki nehezen hihető eredettörténete szerint a sok munkából és túlórából gazdagodott meg, hogy aztán Romániában és Magyarországon is bevásároljon a privatizáció idején. Persze, hinnünk kell a csodákban, az elhivatottság és a szorgalom erejében, pusztán az a zavaró, hogy nagyon sokszor hallottunk már hasonlót. Vegyük csak az Amerikában hirtelen megtollasodó Fenyő János történetét, vagy azt a Várszegi Gábort, aki szintén ott és akkor, a nagy vizekről visszatérve váltotta meg a belépőjét a posztkommunista milliárdosok klubjába. De van aktív példa is: magam írtam meg

az egyik legbefolyásosabb médiamogul, Varga Zoltán felemelkedését, aki állítólag a Balatonon szorgoskodta össze későbbi vagyona alapját.

Persze, lehet, de mindenkinél? Ez lehetett a mi „aranylázunk”, a mi aranyásóink nagy korszaka? Eljön majd az idő, hogy valaki megírja Csányi Sándor történetét, vagy ez a hálás munka is hiába vár a gazdájára?

De vissza Romániához. Ki juthat még eszünkbe? Mondjuk egy igazán nagy név: Heltai Péter. A filozófus-újságíró az igazán találó „Hegel” fedőnéven dolgozott a Secunak, és az a Gáll Tibor buktatta le már 2010-ben, aki erdélyi képzőművészként telepedett át Berlinbe. Nagy botrány lett az ügyből, mert éppen Heltai volt akkoriban a Prima Primiissima-díj egyik jelöltje. „Hegel” a besúgók rossz szokása szerint először tagadott, majd pert emlegetett, de a folytatásról már keveset tudni. Gondolom, egy idő után megnyugodott: bár a csúcson kapta a pofont, azért remek pályafutást épített.

Heltai kétségtelenül nagy hal volt a magyarországi médiában: főszerkesztő a köztévénél, az Inforádió megalapítója, és persze a Budapest Média Intézet szakmai igazgatója (ez volt a híres-hírhedt Havas Henrik-iskola, ahová én is jártam), valamint „1993-1997 között a kisebbségi és határon túli műsorok vezetője”.

Istenem, egy volt secus. Emlékszünk, honnan indultunk? „Kivül-belől leselkedő” bástyák „elől (mint lukba megriadt egérke)”.

Csak felsorolásképp: „1996-2000 között az Aktuális főszerkesztője volt. 1997-1998 között a Kisebbségi Európai Tv-s Szövetség alelnöke volt. 1997-2000 között a Magyar Televízió információs műsorainak főszerkesztője volt. 2000-ben a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola egyik alapítója volt. 2000-2005 között az InfoRádió résztulajdonosa”.

Ismétlem: egy volt secus. És sohasem fogjuk megtudni, vajon hány hasonló médiamunkást küldtek a nyakunkra. Akik aztán szinte mind – hogy meggyőződésből vagy zsarolásból, vagy egy idő után vegyes háttérrel az már egy másik történet – a poszt-kommunista elit szekerét tolták. Egyszer ezt is illene feltárni, vegyük úgy ezt az írást, akár egy aperitívet.¹⁶

16 Nagyon tisztелеm a határon túli magyarságot azért, mert magyarok tudtak maradni az elszakítás után, abban a néhol terrorisztikus, néhol csak rettenetes légkörben. Sok erdélyi, székely ember mesélte, hogy amíg ott „bűdös magyar” volt, itt „bűdös román” lett. Az az igazság, hogy az itteni magyarság, illetve annak manipulált, megvezetett részének nevében egyszer bocsánatot kellene kérnünk ezért. Ezt az írást egyszer folytatni szeretném, és joggal felmerülhet benned: miért nem Márton Áronról vagy más hősről, mártírokról írtam? Majd egyszer, ígérem.

A nagy darálás

(A múltmegsemmisítőknak)

Jól tudjuk, hogy a – finoman szólva is – félresikerült rendszerváltás során (ha az volt egyáltalán, szerintem kiderült, hogy én máig sem tudok dönteni a rendszerváltoztatás és a rendszerváltás kifejezések között) elmaradt a szembenézés, a tisztázás, a valódi újrakezdés. A diktatúra hálózatának pontos bemutatása, alapos feltárása helyett jórészt csak az ügynökökre, néhány koncként odavetett személyre (lásd: Novák Dezső történetét, ahol mind őt, mind Varga Zoltánt meghurcolták, pedig utóbbi pusztán áldozat, Novák áldozat és bűnös volt) koncentráltunk. Persze nem véletlenül. Mindez az átmentést szolgálta.

„Ügynöklista, ügynöklistát akarunk” – nem tudok úgy cikket írni, hogy ne érkezzen egy hasonló komment. A kommentelő (olykor troll) persze általában azt sem tudja, hogy mit akar egyáltalán. Már azon túl, hogy fideszezhessen egyet. Hiszen hiába fognának össze a történészek, a levéltárosok és kutatók, ha akarnánk, sem készíthetnénk el egy teljes ügynöklistát. Már csak az iratmegsemmisítések miatt sem.

Több mint harminc éve, 1990 januárjában robbant ki az a lehallgatási botrány, amit a magyar közvélemény viccesen Dunagate-nek nevezett el a Watergate után. Miről szólt az ügy? Az állambiztonság őrnagya, Végvári József két eléggé beszédes pályafutású férfi – Lovas Zoltán és Roszik Gábor –, valamint a legendás-sá vált Fekete Doboz segítségével nyilvánosságra hozta, hogy a III/III. még mindig lehallgatja az ellenzéki pártokat, megfigyeli a politikusokat. A jelentéseket a magát reformkommunistának nevező vezető gárda továbbra is megkapta: egy-egy példányt az ideiglenes köztársasági elnök Szűrös Mátyás, valamint Németh Miklós, a Minisztertanács elnöke (elnökhelyettese a később lebukott szt-tiszt, majd miniszterelnök Medgyessy Péter), valamint Pozsgay Imre államminiszter és Horváth István belügyminiszter. Az ellenzéki pártok logikusan a saját megfigyelésüket kürtölték világgá, pedig történtek fontosabb dolgok is (az MSZ(M)P átmeneti bukása már régen nyilvánvaló volt), a kommunista-posztkommunista hálózat éppen eltörölte a múltat. Gőzerővel ment az iratmegsemmisítés.

A vezetés – nagyon is érthető okokból – lajhártempóban reagált: bár a botrány már január 5-én kirobbant, a kormány csak 21-én állította le a darálást, az égetést. Addigra eltüntették, amit el akartak, illetve páncélszekrényekbe, fiókok mélyére rejtették, amire később szükségük lehetett. Képzeltetjük, hogy hányan kérték korábbi tartótisztjüket a saját dossziéjuk

eltüntetésére, nem beszélve azokról, akik maguk mentek be, és tolták a papírokat az iratmegsemmisítőbe vagy a kohóba, ami a nyilatkozók szerint éjjel-nappal működött.

Emlékszem, hogy korábbi filmünk, a *Lejáratás és bomlasztás* forgatása idején megkerestünk egy akkoriban ('90 környékén) ismertté vált állambiztonsági tisztet. Durvábbnál durvább történeteket mesélt el, de csak kamerán kívül. A nyilvánosságot sajnos nem vállalta már. Azt mondta, eddig minden politikai erőben csalódott, és hiába próbált akkor belülről fellépni az iratmegsemmisítés, a hatalomátmentés ellen, nemcsak gond nélkül kicsinálták, de később sem rehabilitálta senki. És ez tény.

Így megy ez - írta a jó öreg Vonnegut. Igen, pont így.

Nem véletlen, hogy alig vannak releváns dokumentumaink a '80-as évek közepéről, végéről, s az sem, hogy a hálózat ilyen zavartalanul átmentette magát. De maga a Dunagate is nagyon furcsa, zavaros. Sokan duplafenekű ügynek gondolják, a nagyobb összefüggésekre sokszor remekül ráérző Schiffer András szerint az lehetett a célja, hogy megbuktassák Pozsgayt, illetve a vele egy csoportba tartozó Horváth István belügyminisztert, aki a kevés ún. népi kommunista közé tartozhatott.

Kétségtelen, hogy akár megtervezett játszma is lehetett. Roszikot és Lovast például megfigyelte, lehallgatta az állambiztonság, de nem léptek semmit. Említettem, hogy számomra mindkét személy, illetve pályafutás igen gyanús. De a legviccesebb az, ahogyan bejutottak az ország egyik legszigorúbban őrzött épületébe, a BM-be, az állambiztonság szívébe. Végvári a szabály szerint nem egyedül ügyelt, vele volt egy társa, aki a későbbi meghallgatás szerint hazament, mert megkívánta az anyósa rántott húsát.

Jól értjük? A BM tisztje, akinek őriznie kellett volna az iratokat, ebben a kulcsfontosságú pillanatban inkább hazament falatozni, mert megéhezett. Még jó, hogy nem Kádár krumpolis tésztaját kívánta meg.

Az átalakulás, a modellváltás kellős közepén? A lényeg, hogy az iratmegsemmisítés megtörtént, a legnagyobb rákfenéje (ha trükk volt, akkor annak lényege) pedig az, hogy még azt sem tudjuk pontosan, mit tüntettek el.

A hálózat kétségtelenül átmentette magát, van, akit átvettek, van, aki visszavonult, hogy a civil életben sikert sikerre halmozzon, mások egyszerűen átálltak, illetve átállították őket az amerikaiak. S persze sokan a politikában maradtak, illetve a forgóajtós technikának megfelelően hol politikusok, hol üzletemberek, hol ellenzéki véleményvezérek voltak.

A szinte tökéletesen sikerült átmentés miatt számolatott be a magyar sajtó még 2011-ben is arról, hogy hét egykori szigorúan titkos tisztet (szt-tisztet) rúgtak ki a Külügyminisztériumból azt követően, hogy a szigoruantitkos.hu oldalon feltárult a múltjuk. És ezért keltett vihart ugyanabban a minisztériumban az a későbbi cikkem, amelyben megírtam, hogy hány egykori MGIMO-s dolgozik még mindig diplomataként és egyéb kulcsállásokban potenciális veszélyforrásként. Igen, ők mind abban az ismert moszkvai elit-felsőoktatási intézményben végeztek, amelyet nem véletlenül kötnek össze a KGB-vel, illetve a többi egykori kelet-közép-európai hírszerzőszolgálattal. Ez persze nem azt jelenti, hogy ott, onnan mindenkit beszerveztek, azt viszont igen, hogy mindenki gyanús. És persze nemzetbiztonsági szempontból veszélyes, hiszen arról, hogy a szovjetek kit hálózta be közülük, nyilván sohasem fogunk információt szerezni. Legfeljebb, ha valamiért moszkvai érdek lesz az illető múltját odadobni, őt feldobni.

A helyzet keleten csak lassan változik: előző könyvem februári bemutatóján odajött hozzám egy külügyi munkatárs, aki arról panaszkodott, hogy számtalan egykori MGIMO-s veszi körbe, és éreztetik vele, hogy nem tartozik közéjük. 2024-ben. Én meg hiába fókuszál a szintén ott végzett Frei Tamás pályafutásáról (is), ha utóbbi bukott riporterként nemcsak kávékirály, de a Libri sztárszerzője, könyvei az összes nagyobb könyvesboltban az előtérben vannak, szinte

az arcába tolják a bámészkodóknak: vedd csak meg! Majd az egykori moszkvai tanuló leleplezi Putyint, meg a világ-összeesküvést. De szinte minden területen ott vannak, a kapcsolatrendszerük, hálózataik ereje, nyelvtudásuk, orosz, keleti beágyazottságuk minden hatalomváltáson, kurzusváltáson átsegíti őket.

Az MGIMO-sok után talán nem árt tisztázni az szt-tiszt fogalmát. Ezek voltak azok a szigorúan titkos állományú tisztetek, akikre még a mezei állambiztonsági tisztetek is irigyek voltak. Már csak azért is, mert tőlük eltérően végig fedésben dolgoztak, igen fontos munkahelyeken, remek beosztásokban. Általában dupla fizetésük volt, jó bérük volt az adott minisztériumban, intézetben, egyetemen, egyéb helyeken, és közben kaptak egy titkos gázsit is. Jutalmat, ruhapénzt, kiküldetéseket, de ami sokkal lényegesebb: az MGIMO-sokhoz hasonlóan olyan kapcsolati hálót, illetve olyan lehetőségeket, amely a rendszerváltás (vagy micsoda) előtt és után is felért egy biankó csekkel.

Gondoljunk bele: ezek az szt-tisztetek a saját területükön (vegyünk például egy színházat vagy kiadót, esetleg egy vállalatot) pontosan tudták mindenkiről, hogy kicsoda. Ki volt ügynök, ki nem, ki volt hivatalos kapcsolat, ki zsarolható, ki nem? Tudtak az összes ügyletről, a korrupcióról, arról is, hogy ki csalt meg kit, kivel.

Vajon hányan éltek vissza ezzel a tudással '90 után? Innentől fogva az emberi minőségükön múlt, hogy mit kezdenek ezekkel az információkkal, márpedig szt-tisztnak nyilván nem a legtisztességesebb emberek mennek.

Az szt-tisztekkel a másik nagy probléma, hogy alig-alig ismerjük őket. A BM (azaz a Belügyminisztérium) az ő védelmüket tartotta a legfontosabbnak, ennek köszönhető, hogy igyekeztek minden nyomot eltüntetni. Nem csak fizikailag (lásd: az iratmegsemmisítéseket, illetve az iratok eltüntetését, magánkézbe, fiókokba, páncélszekrényekbe vándorlását), de ködösítésekkel, legendákkal is. Mire gondolok? Arra, hogy nem véletlenül került az ügynökökre a fókusz, nem véletlenül jönnek újra és újra elő az ügynöklis-tákkal, illetve azzal, hogy ki volt KISZ-es mondjuk a kormánypárti politikusok közül. Ez mind ugyanaz a játszma.

Illetve ugyanakkor a régi narratív technikának, figyelemelterelésnek a folytatása. Ezeket részben tájékoztatlan, vagy politikailag motivált emberek terjesztik, és persze ugyanazok, akik anno kitalálták ezt a reflektorátállítást, hogy közben véghez vigyék az átmentést.

Ebben a fényjátékban '90 után részt vett szinte a teljes média, vannak kulcsszereplők, akik okkal (gondoljunk bele, hogy hány átmentett főszerkesztő, volt

KISZ KB-s, politikai munkatárs, korábbi szt-tiszt, ÁVH-s dolgozott '90 után a sajtóban), más megtévesztve, esetleg elhivatottságból, kötelességből. És persze a hírérték miatt is: egy-egy újságot el lehetett adni egy jól csengő ügynök nevével. Jól tudom, ebből éltem én is (részben megtévesztve, részben, hogy építsem magam, illetve hozzam a kattintásokat a portálnak) évekip a PS-nál. Hasznos munkát végeztem, de kevésbé láttam át a fontos összefüggéseket.

A szomorú fejlemény, hogy több mint harminc éve tart ez az ügynökökre fókuszáló hadjárat, így aztán a közvélemény ma is a gyakran zsarolással beszervezett besúgókra koncentrál, míg a megjutalmazott, kiemelt, részben meggyőződéses szt-tisztekkel, a „sima” ügynököknél megbízhatóbb titkos megbízottakkal (tmb) és titkos munkatársakkal (tmt) kevesen foglalkoznak. Nem beszélve az MNVK-2-ről, azaz a katonai felderítésről (hírszerzésről), vagy azokról, akiknek ezek az emberek dolgoztak, akiknek ezek a jelentések készültek. Akik hivatalból olvasták az iratokat, és korábban felépítették ezt az egész aljas besúgóhálózatot, ezt a rendszereken átkígyózó hüllőt, amelynek méreganyaga a következő generációkat is gyengíti, sorvasztja.

És ha már az MNVK-2-t említettem: még évekkel ezelőtt felmerült, hogy én, illetve egy ismert történész talán belenézhetünk a katonai iratokba. Nem hittünk az egészben, és persze nem is lett belőle semmi. Az

ötletgazda egy igen tisztességes, befolyásos ember volt - már elkerült arról a területről. Nem lepődtem meg azon, hogy végül nem lett az egészből semmi.

Akkor inkább ügynöklisztázzunk:

„Az állambiztonsági hálózatok felépítéséről, a kapcsolatok fajtáiról még a téma iránt érdeklődők körében is tetemes ismerethiánnyal és legendával kell számolnunk - írta Hankiss Ágnes ma is aktuális, Továbbélő hálózatok című alapmunkájában. - Ebben döntő szerepet játszanak azok a tudatos dezinformációk, amelyekkel az utódpart és maga a Szolgálat igyekezett áttéríteni a figyelmet a kommunista állambiztonság működésének teljes köréről és holdudvaráról egyedül a belső elhárítás által foglalkoztatott ügynökökre; ugyanis elfedve azt a tényt, hogy a politikai manipulációkban, a rabló-privatizációban, a belőle ezerfelé burjánzó fehérgalléros bűnözésben kulcsszerepet elsősorban nem az ügynökök játszottak, hanem sokkal inkább a titkos munkatársak, titkos megbízottak, a hálózaton kívüli elvtársi kapcsolatok és last but not least: a szigorúan titkos tisztek”.

Nem véletlen, hogy bár időről időre felmerül az ügynök dossziék nyilvánosságra hozásának kérdése (ezek a „dossziék” - már amelyik átkerült a levéltárba - amúgy kutathatóak, és már magam sem támogatnám, hogy bárki csemegézhesen, aztán névtelenül posztolhasson egy ún. ügynöklistáról mindenféle háttér-

tudás vagy felelősségvállalás nélkül), a „Szolgálat” vagy „Hálózat” (részben még ma is aktív) nagyobb halairól, rablócápáiról senki sem beszél. Pedig sokat mondó az a szintén Hankiss Ágnes által idézett jelentés, amely csupán a Nógrád Megyei Rendőrfőkapitányság állambiztonsági szervére fókuszál. Ezek az iratok azért is fontosak, mert a részből ráláthatunk az egészre. Egy megyei anyagból az országos helyzetre is következtethetünk.

A lényeg: 1989 februárjában a százhét aktív hálózati személy között két tmt, nyolcvannégy tmb, tizenhét T-lakás (bepoloskázott, konspirált, titkos találkozásokra alkalmazás hely) tulajdonos és mindössze négy ügynök volt.

Négy. És nyolcvannégy titkos megbízott.

Az szt-tisztek teljes, valós számáról persze semmit sem tudni. Erről csak megközelítő információk lehetnek. Nem véletlenül: a III/III. Főcsoportfőnökség 1989 októberében kiadta a következő belső utasítást (részlet): *„saját hatáskörben semmisítse meg az alábbi anyagokat: a/ SZT-tisztek irattározott »Biztonsági« és »Levelező« dossziéi, a kartonokkal együtt. B/ 1956 előtt irattározott operatív dossziék”.*

Csodálkozunk, hogy miért olyan nehéz kutatni az '56 előtti időszakot? Hogy miért van olyan kevés információ az olyan ÁVH-s tisztekről, mint amilyen

Bauer Miklós, Pető László vagy Gerendás Iván volt? Hogy csak olyanokat említsek, akiket nem túl nehéz összekötni a még ma is aktív, volt SZDSZ-es utódokkal.

A tudatosan terjesztett legendák egyike - de fontos része - az (volt?), hogy MSZMP-tagot, KISZ-tagot nem lehetett beszervezni. Mármint ügynöknek. Annak valóban nem nagyon. Miért is kellett volna?

„Csak éppen azt nem tették hozzá, hogy hány SZT-tiszt dolgozott feddésben éppen ott, az »élcsapat« káderekéjében... Néha az embernek már-már az a benyomása, mintha a III-as csoportfőnökség »háromperhármas kvótáját« tartották volna fenn a kisémbereknek és az »osztályidegeneknek«, a hithű elvtársakat, és az ő gyermekeiket pedig szívesebben toborozták a magasabb presztízzsel bíró hírszerzés és kémelhárítás kötelékébe, az elvtársi elitklubként is üzemelő SZT-tiszti körbe” - jegyezte meg erről Hankiss Ágnes az *Állambiztonsági játszmák* című kötetében. Persze Ágnes ebben a művében is igyekezett visszafogottan fogalmazni. Mert a valóság dermesztőbb: rendszeres és teljesen logikus, hogy a bezsarolt vagy esetleg megnyert ügynökök nem a diktatúra számára kedves csoportokból lettek beszervezve. Utóbbiakat nem nagyon kellett noszogatni. Magam is beszéltem olyan történésszel, aki szerint azt sem véletlen, hogy a levéltárban az egyházi ügyei olyan jól kutathatóak. Nyilván jól jött a kommunistáknak, posztkommunistáknak, hogy utólag is le lehetett jártni a Kádérék,

Aczélék által kétségtelenül „átszótt”, békepapos egyházakat.

De tényleg, miért is fókuszálnánk az ügynökökre? Mondok egy jó példát: a kultúra egyik aczéli reklámarca, az okos és cinikus Ungvári Tamás nem ügynök, hanem társadalmi kapcsolat volt. (Nagy irodalomtörténeti riválisa, Hegedűs Géza író meg éppenséggel besúgóként dolgozott, magam írtam meg évekkel ezelőtt). Ungváriról tudjuk, hogy akkor írt volna alá (nyilván nem ügynöknek, hanem tmb-nek vagy tmt-nek), ha Nyugaton, azaz egy fényes nyugat-európai városban kaphat egy remek, jól fizető és kényelmes attaséi állást. Ezt egy jelentés szerint ő maga mondta el, ahogyan még régebben megírtam.

Ugyanezért tényleg aláírt (hiszen Ungváriról nincs ilyen információnk) titkos munkatártnak Baló György, hogy aztán visszatáncoljon, mert elég esze volt ahhoz (ahogyan Ungvárinak is), hogy belássa, egy ilyen munkakör számos kellemetlen köteleességgel is járhat. Rendszeresen találkozni kell a tartótiszttel, beszámolni mindenről, más ügynökökkel foglalkozni, és a legdurvább: besúgni mondjuk a barátaidat, a családtagjaidat - ennél egyszerűbb volt leadni egy hivatalos vagy útijelentést. Vagy csak elmondani az illetékes elvtársnak azt, amire kíváncsi volt, elvtársi, szakmai alapon. Persze Baló családi háttere - apja a diktatúra egyik befolyásos propagandistája volt - azért komoly védelmet biztosított.

Egy Ungvári, Baló, Erdős Péter, Bors Jenő, Hofi Géza vagy Pethő Tibor a diktatúra szempontjából teljesen megbízható volt. Megvolt a szerepük, amit eljátszottak. Ki szelep volt, ki társutas főszerkesztő. Ennek az összetett rendszernek az alapos feltárása sokkal fontosabb az ügynökügyeknél. Vagy belegondolni abba, hogy kik lehettek azok, akiket ügymond megtoltak.

Horváth József, a III/III. vezetője az 1989. február 6-i parancsnoki értekezleten elég egyértelműen fogalmazott: *„kapcsolatot kell létesítenünk azokkal az újságírókkal is, akik pozitív vonatkozásban felhasználhatók, akikre építhetünk. Az utóbbi vonatkozásában meg kell vizsgálni a »menedzselés« lehetőségét. A cél az lenne, hogy olyan újságírói kapcsolatkörrel rendelkezünk - lehetőség szerint minden jelentősebb sajtóorgánumnál - , akiket a megfelelő információkkal ellátva a maga területén sikerhez juttatunk, és akik alkalmasak az általunk megjelölt témákban a kívánt politikai hatású cikk vagy egyéb írás megjelentetésére.»*

Menedzselés. Érdemes megfigyelnünk - ha már a besúgás a témánk - a '80-as évek végén felemelkedő újságírók, tévések pályafutását. Karrierjük és politikai elkötelezettségük általában magáért beszél, átmentésük történetét részben megírtam *A média lenyúlásának titkos története* című könyvemben, de *A tévé megszállásában* is sokuk szerepel. Magam szám-

talán olyan kollégát tudnék említeni, akiről hallottam vagy mondták, hogy szt-tiszt volt. Persze nem a sarki zöldséges súgta, olyan forrásból érkezett az információ, amit hitelesnek kell tartanom. De ezt ugye lehetetlen bizonyítani.

Hiába látom a mozgásukon, illetve a mozgatásukon, a cikkeiken, az állásváltásaikon, hogy milyen láthatatlan szálak köthették őket a rezsimhez. Zömmel persze átigazoltak Moszkvától Washingtonhoz, de azért maradtak olyanok, akik hűségesekek. Ha most szidják is Putyint, valahogy nem úgy, valahogy még mindig egyrészt-másrészt, nehéz ezt pontosan megmagyarázni, érezni lehet a soraik mögött a kétségbeesett (hiszen szidni kell a gazdát) igyekezetet. Magam elég sok hasonló karaktert megfigyeltem mondjuk a *Magyar Hírlap*nál, akik nagyon-nagyon örültek a keleti nyitásnak. Szinte felsőhajtottak örömeikben.

Rendszerszerűnek tartanám, hogy volt közöttünk volt szt-tiszt (MGIMO-s biztosan volt), de ugyan hogyan tudnám megmondani? Azokról szólhatunk, akik lebuktak. Vegyünk egy általam önkényesen kiragadott példát: Polgár Tibor (D-58) a már említett, és valóban hiánypótló szigoruantitikos.hu szerint egészen őrnagyi rangig vitte. Fedőmunkahelye az MTA Filozófiai Intézete volt, 2003-ban Pozsgay Imrével közösen jelentette meg könyvét *A rendszerváltás (k)ára* címmel. Az említett Pozsgay ugye úgy nevezett

reformkommunista vagy népi kommunista volt, írássom elején említettem, hogy természetesen ő is azok közé tartozott, akikhez az igazán fontos jelentések befutottak. De ez a hivatásával járt: hiszek azoknak, akik azt mondják, ő a tisztességesebb, valamennyire patrióta kommunisták közé tartozott. Nem voltak sokan. Ki tudja? A tiszta értékeléshez minden életutat a maga egyediségében kell, kellene vizsgálni. Ezért sincs értelme az ügynöklistának – mert abból nem derülnek ki a mélyebb összefüggések. Az nem elég, ha tudjuk, hogy Szabó István filmrendező ügynök volt, legalább a jelentéseit érdemes megnézni.

De vissza Polgár jellemzéséhez (1987-ből származik): „Az állambiztonsági operatív munkát tudása legjavát adva, magas fokú hivatástudattal végzi... Az elmúlt időszakban több esetben fejtett ki pozitív irányú befolyásolást ellenséges tevékenységet kifejtő, illetve azokkal szimpatizáló személyek vonatkozásában”.

Ezek szerint ő is kiérdemelte a fizetését.

Ott van szélsőbaloldaltól Zeley László (E-13, D-55, őrnagy). Ő az árokások, a klasszikus felforgatók közé tartozik (tartozott?) Zeley a *Népszabadságnál* leköszölt Teller-levél kapcsán vált hírhedtté. Ő volt ugyanis a világhírű tudós nevében megírt 2003-as álllevél egyik szerzője: az elhíresült irományban „Teller” a hazai jobboldalt bírálta. Miután a *Népszabadságnak* nem sikerült bebizonyítania, hogy a levelet az időközben

elhunyt atomfizikus írta, bocsánatkérésre kényszerültek. Pedig a Teller-levél nagyot szólt:

„Jóllehet messze vagyok Magyarországtól, bőséges információim alapján úgy gondolom, hogy szülőföldemen nagy a politikai káosz. Ennek meghatározó eleme, hogy a jelenlegi ellenzék inkább belső ellenségként, mint politikai ellenzékként viselkedik. Az ellenzék egy év elteltével nem veszi tudomásul, hogy elvesztette a választásokat, továbbra is csak a kormányt támadja antidemokratikus módszerekkel, s nem hajlandó támogatni a nemzet egészének javát szolgáló javaslatokat. Az Európai Unióval kapcsolatos álláspontjuk zavaros, s gyakran fogalmaznak meg Amerika-ellenes nézeteket. Ezek olvashatók a Magyar Nemzetben, és minden vasárnap reggel hallani ilyesmit a Magyar Rádió Vasárnapi Újság című műsorában.”

Ügyesen összetákolt hamisítvány. Az amúgy anti-kommunista, a republikánus héják közé tartozó Teller állítólagos levele 2003. szeptember 15-én jelent meg az akkori vezető lapban, a korábbi *Szabad Népb*en, azaz *Népszabadság*ban. A „*Népszabinak*” becézett lapot még ekkoriban is hatalmas példányszámban terjesztették, kétségtelenül színvonalas, karakteres újság volt, ügyesen terjesztette a propagandát. Én nyilván nem sajnáltam, amikor megszűntették: sőt a legyilkolt, bemocskolt, lejáratott magyarok nevében némi elégtételt is éreztem.

Szóval az időpont 2003: ekkor még egy másik szttiszt, Medgyessy Péter volt a kormányfő. Ma már tudjuk, hogy őt egy olyan klán (Apró-Dobrev-család) emelhette fel, amely maga is szoros kapcsolatban volt az állambiztonsággal. Vegyük csak azt, hogy Dobrev Klára nagybátyja, azaz Apró Piroska testvére is állambiztonsági tiszt volt. Ugyanúgy Apró Antalnak hívják, ahogyan hírhedt apjukat is. De most fókuszáljunk a Teller-levélre. A zseniális tudós 2003. szeptember 9-én hunyt el, így elmondható, hogy a hamisítvány szerzője - Zeley elvtárs, a volt szttiszt - és a *Népszabadság* főszerkesztője, Eötvös Pál nem várt sokat. Csupán pár napot.

Mint a keselyűk.

De hamar lebuktak.

„A feljegyzés eredetiségét mind Teller intézete, a Lawrence Livermore National Laboratory sajtóigazgatója, mind a tudós titkárságának vezetője, mind pedig Teller személyes titkárnője cáfolta.”

A jobboldali sajtó - azaz nagyjából a *Magyar Nemzet*, a *Demokrata*, a *HírTV* és a *Heti Válasz* - természetesen következményeket várt, a kormánypárti média - nehéz lenne felsorolni a hosszú listát - próbálta elkenni, elhallgatni a dolgot. Zeley László az előtörténetről ezt mesélte a *Népszavának*:

„Laptársunk [elvtársunk] ugyanakkor kitart a valódiság mellett; a levelet, mint írták, dr. Zeley László, a tudós Magyarországon élő barátja juttatta el hozzájuk. Zeley lapunknak elmondta, idén júliusban Medgyessy Péter titkárnőjén keresztül kérés érkezett hozzá, hogy segítsen a magyar miniszterelnöknek találkozni Teller Edével. Zeley felvetette a kapcsolatot a tudóssal”.

Zeley - aki a '80-as évek végén két könyvet is jegyzett Tellerrel, akivel interjúkat készített, nyilvánvalóan az állambiztonság hathatós támogatásával és engedélyével - állítása szerint elbeszélgetett Tellerrel, majd megírta a cikkecskéjét, amit szerinte a tudós azzal engedélyezett, hogy *„elküldte a névjegykártyáját”.*

Nem viccelek, tényleg ez volt a magyarázata. Az egyik elmegy rántott húst enni az iratmegsemmisítések idején, a másik meg egy névjegykártyát felhatalmazásnak velt.

„Zeley a tudós jóváhagyását szeptember 11-én kapta meg, ekkor érkezett meg címére a Teller által aláírt névjegykártya. Mint mondta, több névjegykártyát is kapott, mert Tellerrel közösen jegyzett könyvük dedikáláshoz szüksége volt rájuk. Az Origo ugyanakkor úgy értesült, hogy legalább öt éves lehet az a névjegykártya, amellyel a tudósnak tulajdonított feljegyzést igazolták.”

Honnan tudta meg az *Origo*? Mert Zeley volt akkora marha - vagy a szerkesztő -, hogy a lejárati cikkhez mellékeltek az említett névjegykártyát, rajta az elavult adatokkal...

Nem tudom, mit szoltak Zeley egykori főnökei, de a kiképzés ebből a szempontból felemás lehetett: az egykori szt-tiszt egy legalább öt éves névjegykártyára hivatkozott. Nem sokáig. Hamar belátta a *Népszabadság*, hogy az ügy védhetetlen. Persze ezt nyíltan nem mondták ki, egy szokásos egyrészt-másrészt tódításra futotta:

„Eötvös Pál, a Népszabadság főszerkesztője a Hír Televízióknak a levéllel kapcsolatban kijelentette: a levelet közlő újságíró jóhiszeműen járt el, hiszen nem jutott el hozzá az a levél, melyben Teller Ede szeptember 5-én visszavonta hozzájárulását az előkészítés alatt álló interjú közléséhez. A legnagyobb példányszámú politikai napilap főszerkesztője ugyanakkor elismerte: a Népszabadság hibázott, amikor közölte az írást.”

Jóhiszeműen. Vajon mi igaz ebből az egészből? Gondolom, semmi. Eötvös Pál - akit a mai napig szokás mentegetni - máskor is hasonló álszentséggel reagált. Amikor Vajda Péter, a *Népszabadság* korábbi belpolitikai rovatvezetője lebukott azzal, hogy korábban ÁVH-s volt, Eötvös hirtelen becsukta a szemét: *„Eötvös Pál nem hallott Vajda ügyéről. A Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnöke - aki a Népszabadság*

főszerkesztője volt, amikor Vajda Péter ott belpolitikai rovatvezetőként dolgozott - elmondta: nem olvasta a Magyar Narancs cikkét, így nem tudja, Ungváry mit állít.”

De jellemző az, amit a korábbi állambiztonsági munkatárs, „Harcos”, azaz hazánk talán leghírhedtebb pufajkása, a németek privatizációs barátja, az utcácskával és teremmel is jutalmazott Horn Gyula mondott:

„Minden jel szerint Teller Ede levele hiteles, tényleg ő írta. Nem tudom, olvasták-e: mintha mi írtuk volna. Egyébként én azért is el tudom képzelni, hogy ezt ő írta, mert elég jól ismerem őt, többször találkoztunk, együtt szerepeltünk rendezvényeken, ugyanez a stílus volt akkor is.”

Szóval Horn Gyula el tudja képzelni. Eötvös meg jóhiszeműen járt el. Aztán mehetek rántott húsozni.

Tény, hogy az említett Zeley a III/III-4. osztálynak dolgozott. Azaz annak az alcsoportnak, amely a '80-as években az *„ellenséges ellenzék fő erőire”* volt ráállítva. Zelejt - azaz E-13-at, D-55-öt - csak 1990 június 30-án (!) nyugdíjazták. Onnantól már hivatalosan is csak újságíró volt. Mit tudunk még róla?

„Illetménye 15 500 Ft volt”.

Gondoljunk bele, hogy miféle átvilágítás, újrakezdés volt itt, ha egy volt III/III-as szt-tiszt vidáman bomlaszthatott még a kétezres években a sajtóban? És a volt ÁVH-s Vajda. A legnagyobb példányszámú lapban. De az is érdekes, hogy ki volt Zeley társszerzője. Kivel írt négy közös könyvet? Jusst Lászlóval.

A kommunista miniszterhelyettes fiának karrierjével *A tévé megszállása* című könyvemben foglalkoztam, maradjunk annyiban, hogy szoros szovjet-orosz kapcsolatait látva tökéletes partnere lehetett Zeleynek. Hogy beszervezte-e?

Nyilván nem feltétlenül, de ennél fontosabb, hogy a választ valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Jusst neve mögött is csak egy nagy kérdőjel maradhat. Ha esetleg KGB-s volt, ugyan ki fogja ezt nekünk bebizonyítani?

És ez a kérdőjel itt lebeg azóta is sok mindenkivel kapcsolatban.

Hány szt-tiszt van közöttünk? Hány közszereplő, véleményvezér, politikus, milliomos, milliárdos? Vajon a *Heti Hetes* öregei között volt szt-tiszt? Vagy hány szt-tiszt publikál, politizál még ma is? Továbbra is csak morzsákat látunk, szt-tisztek neveit, és sok-sok ügynök történetét.

Ennél viszont akad egy fontosabb kérdés: vajon eljön-e az az idő, hogy megismerjük az összes szt-tisztet?

A válasz gyors és szomorú: nem. Sohasem. Már azt is rendszerhibának érzem, hogy ennyit megismerünk. Nem is értem, hogyan történt.¹⁷

17 Néhány gondolat. Magam is dolgoztam egykori MGI-MO-s újságíróval, aki kénytelen-kelletlen az akkor már jobboldali *Magyar Hírlap*nak írt. Fiatal voltam, egy kollégám figyelmeztetett, vigyázzak az illetővel, mert most is „jelent”. Így volt? Ki tudja megmondani. Az tény, hogy számtalan ismert tévés MGIMO-s volt, például Frei, Radnai Péter, Hardy Mihály vagy a jobboldalról Chrudinák Alajos, Szaniszló Ferenc. Chrudinákot az iratok alapján az MNVK-2-höz kapcsolhattuk (és a rendszert jól ismerők szerint leginkább a szovjetekhez), a többiekéről nincs ilyen információ.

Hiába égettünk magunkban szebb tüzeket a napnál

(Az álmodóknak)

*„Itt van, pedig senki se hívta
Néz rám, de nem látom a szemét
És nem tudom, de arra emlékszem
Hogy nem értem, amit beszél.
Nem figyel rám, az arcába nézek
Ez mindig jól felkavar
Mond valamit, és én semmit sem értek
Túl késő már és túl hamar”*

Ettől a Vig Mihály-daltól mindig télbe facsarodott a szíve. Eszébe jutott a fiatalsága, amikor még a lehető legszélsőségesebben tudott szeretni és szenvedni, sőt valójában beleszerelmesedett ebbe a szenvedésbe. Volt, hogy a 99-es buszon ülve jutott el a *Tajtékos napok* végéig, és ott, a lepusztult buszközönség szeme láttára bekönnyezett. „*A föld lassan aláomlott, és két-három perc múlva Chloé teste teljesen eltűnt*” - talán ennél a sornál? Ki tudja.

Hiába égettünk magunkban szebb tüzeket a napnál

Aki nem ült a 99-es buszon a '90-es években, az nem igazán ismerheti sem Budapestet, sem azt az időszakot. Ő ült, állt, lógott ott eleget. Csövesek, félcsövesek (azokra alkalmazták ezt a kifejezést, akik már-már hajléktalannak tündek, de azért lehetett érezni, hogy nem azok), cigányok, bőrfejúek, punkok, szipusok és mindenféle telepi népek között, csendben arrébb húzódva, ha busz valamelyik sarkában éppen verekedtek. A 99-es volt a buszok *Roncsfilmje*, csak nem mindig volt kedved nevetni a bűz hallatán, illetve a káromkodások láttán (micsoda nyelvi poén), ha már Viant amúgy is megidéztük.

Kétségtelen, hogy akkor még játékos volt és szenvedélyes, nem morgott, hanem pörölt a világgal, teljesen szélsőségesen élt, akár egy borderline-os, ahogyan nagy hőse, József Attila, és ő is úgy (úgy, úgy, úgy) tudott haragudni azokra a nőkre, akiket még leszólitani sem mert. Amikor a 2010-es években divat lett szidni a romkocsmákat, mint a liberális fertő, a következő jakobinus felkelés drága színtereit, mindig eszébe jutott, hogy félig-meddig ilyen helyeken élt, nagy, és sokszor felesleges, azonnal elfelejtett beszélgetésekbe merülve, ismeretlenekkel szóba elegyedve, de valamiért sohasem összebarátkozva velük.

Ha visszagondolt ezekre az eltűnt órákra, nem tudta megválaszolni, vajon elpocsékolta-e az idejét, mert valóban képezhette volna magát, valóban nekikezd-

hetett volna hamarabb a saját küldetésének, ugyanakkor talán ez egy felkészülés volt. Nem a cél, az út a lényeg, és ez mindig remek menekülőmagyarázat volt a lusták, hobók, csellengők számára.

És talán csak így tudta túlélni azokat az éveket, folyamatos menekülésben, szökésben, ahogyan az Európa Kiadó gitárosa írta, kétségtelenül pusztai farkas volt és maradt, és valójában most, már így megemberesedve, családosan is az maradt. Legalábbis az egyik része.

Ugyanakkor irigyelte azokat az embereket, akik már fiatalon rátaláltak az útjukra, a szögegyenesen haladókat, akik nem mentek erre-arra, nem nézték a plafont órákon át, nem itták le magukat a sárga földig azért, hogy megnézzék, mi van a sárga földön túl, a sárga föld alatt. A szerelmekkel is így volt, előbb elégett vagy félig-meddig elpusztult bennük, aztán beleunt, belekényelmesedett a kapcsolatokba, a lángolás utáni elhamvadás már kínos volt, sokszor erőltetett és vontatott. Kesernyész, tele felesleges napokkal és évekkal.

Hány olyan könyvet olvasott, amely nagy hatással volt rá, de már a történetére sem emlékezett? Mire volt jó az egész, ha nem arra, hogy újra és újra rádöbbenjen, sohasem fog tudni úgy írni, ahogyan ők? Mintha egy átlagos gitáros azzal büntetné magát, hogy folyvást Hendrixet, Page-t, Claptont vagy Djan-

gót hallgat. Lehetséges, hogy ezzel kínoztta magát, akár a szegény lányok az öncsonkítással, lehetséges, hogy Nabokovba, Bulgakovba, Móriczba beleszeretni öntudatlan önpusztítás volt?

A húszas éveire legalább túllépett a felesleges énrégenyeken felesleges megírásán, borzasztó volt látni, hogy egy-egy valóban zseniális sort mennyi közepszerű vett körül, úgy vették körbe, mint a ludak a disznót, és szépen összekenték sárral azt az egyetlen csillogó részletet is. Sárarany, gondolta, de azért sohasem törölte ki ezeket a szövegeket, néhány éven te rájuk nézett, és ismét megállapította: nem jók. De. Valami, valami talán van bennük. Ha más nem: ő maga. Talán majd egyszer, majd egyszer átír egyet-egyet.

Ha másra nem is, talán egyfajta terápiára alkalmasak voltak, az Idegen vagy Ixca alakjában meg tudta írni, hogy mi a baja. Talán azért görnyedt maga is kérdőjelként évekig, mert még feltenni sem tudta rendesen azokat a kérdéseket, amelyek megválaszolására teljesen alkalmatlan volt és maradt. Senki sem értette, miért görbe a háta, akik nem ismerték, azt hitték, tele van önbizalommal, hiszen hangos volt, mókás, lázadó és jóvágású. De elég volt egy félórát vele töltened ahhoz, hogy meglásd (ha akartad) folyvást rágya belülről valami, valami ősi bánat, valami szakrális, önmagán túlmutató világdepresszió, olyasfajta spleen, amit csak házibulikkal, ivással, olvasással,

egyéb bódulatokkal tudott legalább pillanatokra elűzni. Amíg mások vidámak maradtak a tripek, az utazások alatt, ő teljesen darabjaira esett, a falak mélyébe menekült, volt, hogy szó szerint nyöszörögve várta a hajnalt, teljességgel elmerülve, megfürödve a tébolyban. De talán ezért értette meg az üldözötteket. Talán ezért nem érdekelte a pénz igazán sohasem.

Néha nem tudta, hogyan rakja magát minden reggel össze, akár egy mozaikot, hogy embernek, egyetemistának, IKEA-dolgozónak tűnjön, talán a barátai és az az egy-két szerelem mentette meg attól, hogy egy írni nem tudó, tehetségtelen Hajnóczy Péter-epigon legyen, aki nem Perzsiába, hanem a halálba lovagol, ráadásul ló nélkül, gyalog galoppolva, fogait csattogtatva a képzelt ellenségek felé. Valójában szörnyen kiszámíthatatlan ember lehetett, sokszor vidám, máskor elképesztően nyomasztó társaság, mint egy végtelenített Balaton-lemez, mint egy be nem teljesülő ígéret. Vagy túl kegyetlen lenne önmagához?

Hiszen sokan szerették, voltak, akik értették is, és igen, voltak olyan napok, pillanatok, nevetések, amelyek már önmagukban megérték a létezését, azok a beszélgetések a balatoni templomkertben, a beteljesülések, a szerelmek első hónapjai, az igazi, igazán mély barátságok, néhány jól sikerült családi utazás.

Azt volt nehéz elfogadnia, hogy hiába várja, hogy a 28-as villamos 61-es legyen, az élet valójában inkább 28, mint 61, inkább 99, mint 22, és így tovább, ha budapesti vagy, érted, és igen, meg lehetett szeretni a 99-est is, azért gyűlölte, mert magát is gyűlölte, és azt gyűlölte a romlásban, amit önmagában, az elszalasztott lehetőségeket. S mégis, akkor még leült egy-egy csövessele, volt, akivel órákat beszélgetett, és tényleg meghallgatta őket, és összehaverkodtak a cigány gitárossal is, sőt a putrijukba is bejártak fröccsöt inni, mert ők örültek nekik, hogy valakik emberként kezelik őket.

Ma már lendületből fordul el, ha egy hajléktalan megközelíti, ugyanazzal a flegma undorral, amit régen annyira megvetett. Tényleg ez a sorsa, hogy kispolgár legyen, utálkozó, a saját szerepébe, dobozába beleszerető, belekényelmesedő emberke?

*„Rekeszes táskádat degeszre tömve
rohansz egy átkozott hivatalba,
Nagy tudásoddal és a régi tekintélyeddel,
Mert az idő halad, gyorsan szaladsz,
felelősséged biztos tudatában,
De egy másik napon rettegve gondolsz
mindarra, ami van és rettegve ülsz otthon a szobádban.
Mert az idő halad, otthon maradsz,
vagy sört öntesz a pezsgőbe egy éjjeli kocsmában.
Lüktető agyadat görccsel, haraggal és indulattal
rövidre zárva.”*

Csak megint Víg Mihályhoz jutott vissza. És tényleg, mennyire máshogy hallgatta ezt akkor, húsz évesen, és mennyire másképp most. Hány regényt próbált újraolvasni, hogy aztán az elején feladja, mert megsértette a buborékvilágát az az érzés, hogy már ez sem ugyanaz. Fájdalmas belátnunk, hogy már nem vagyunk ugyanazok, hogy tulajdonképpen velünk is megtörtént az, amitől féltünk, amit nem akartunk, elveszítettük a szabadságunk, az idő így vagy úgy, de minket is felőrölt, lassan, komótosan, hogy végül tényleg azt higgyük, egy kézi kávéörölő jelentheti az utat a megvilágosodás felé, hogy legvégül színes tinták helyett kávévízről vagy egy új öltönyről álmodjunk, ahelyett, hogy megváltottuk volna a világot.

Kinyitott egy sört, kitöltötte és beleivott. Eszébe jutott az előző este, amikor egy barátját ünnepelték, aki elhozta magával az ő valamikor legjobb barátját. Ezt utólag gondolta át: *valamikori*. Olyan barátját, amilyen már sohasem lesz többé, olyan, akivel mindennap összejártak, akivel mindent tudtak egymásról. Azt a barátját, aki ezúttal is tajt részegen érkezett, és sokáig egyetlen értelmes mondatot sem tudott belőle kihúzni.

Talán már egy éve nem látta, tudatosan. Amúgy sem volt túl sok ideje, de nem bírta végignézni ezt a folyamatot. Miután beletömtek némi ételt, valamelyest kijózanodott. Kint beszélgettek. És akkor kimondta. „Pár éven belül meghalok. Meg fogok halni”.

Később még egyszer elmondta. Akkor már ő sem ellenkezett a szokásos közhelyekkel, a kényelmes terelésekkel, ráhagyta. Hiszen tudta, tudja, hogy iga-za van. És később már ő is berúgott, nem nagyon, de annyira igen, hogy kipréselje magából: „*te mindenben tehetséges voltál. Mindenben. És most meg. Most meg kiiszod magad a világból. Mindenben jobb voltál, mint én. Mindenben, és én téled nem irigyeltem egyedül ezt a világon*”.

Nézi a sörét, és tudja, hogy megint nem fog vele találkozni egy évig. Így a kényelmesebb. Nem akarja végignézni a pusztulását. Nem kívánja látni azt, ahogyan ez a régen szinte mindenki által szeretett, igazán kedves, az élet minden területén zseniális ember elpusztítja magát, és még azt sem tudná megmondani, hogy miért. Nincs is oka. Úgy terjed rajta szét a kór, akár a rák. Felfalja a lelkét, az egyéniségét, mintha már előre meg lenne írva a történet vége, és ő, akár egy szereplő, tehetetlenül asszisztálna az írói végkifejlethez.

Anitra meghalunk. Már kamaszkorában beleégett a szívébe ez a verscím, valamiért, Tamkó Sirató Károly, a költő nevével igazán teljes. Sirató. Megyek a siratójába, dalolták a régiek, búcsúzzak el utoljára, búcsúzzak el uuuuutoljára.

Mező Gábor (1980) újságíró, a Századvég vezető kutatója. Fő kutatási területe a posztkommunista hatalomátmentés, illetve Magyarország 1945 utáni története.

Eddig megjelent művei:

A média lenyúlásának titkos története (2021),
Ellopni a lelket, megtörni a testet (2021), *A kultúra megszállása* (2023),
A népirtás csöndje (2023),
A tévé megszállása (2023).

Mező Gábor feltáró munkája ezúttal nem a levéltárakban kezdődik. Első publicisztikai kötetében a jelen tünetegyütteséből visszatekintve vizsgálja a 20. század átörökölt traumáit és tabujait. Így lesznek a rendszer nem váltás történetéről szóló esszék és novellák mindnyájunk történetei. Bár a szerző olyan útra hívja az olvasót, amely a Pokolba vezet, mégis kínál feloldozást. Hiszen ha tanulunk a múltból, képesek lehetünk az Ördögöt „kívül” tartani.

5 490 Ft

ISBN 978-615-6436-44-3

9 786156 436443